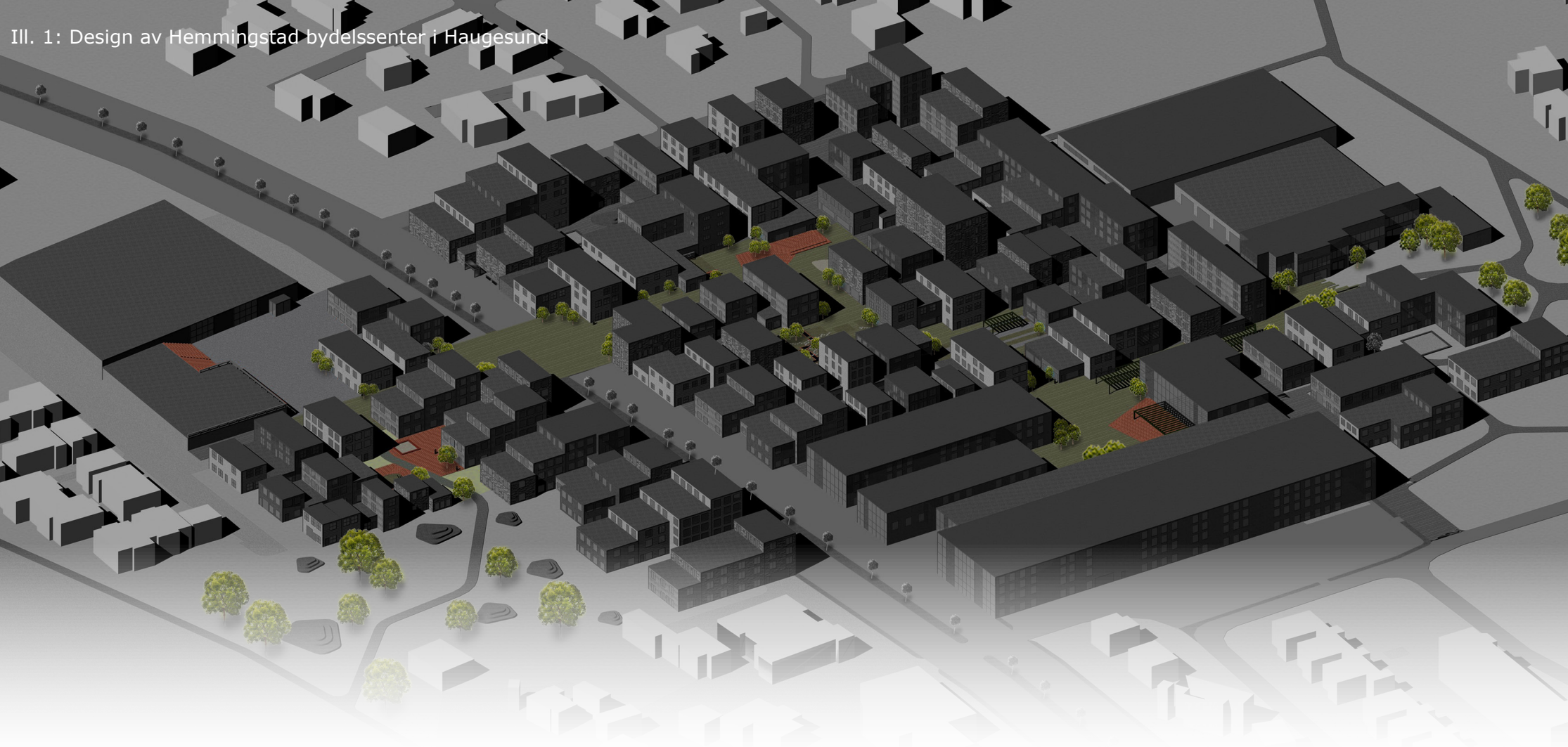

DER NABOER MØTES

-CASESTUDIE AV HEMMINGSTAD BYDELSSENTER I HAUGESUND

MASTEROPPGAVE I BYUTVIKLING OG URBAN DESIGN VED UNIVERSITETET I STAVANGER
CATHRINE FOSEN
VÅREN 2012

Master i Byutvikling og Urban Design
Det Teknisk-Naturvitenskapelige fakultet
Universitetet i Stavanger
Våren 2012

Tema: Bydelssenter - en casestudie av Hemmingstad
bydelssenter i Haugesund

Tittel: Der naboer møtes
Engelsk tittel: Where neighbors meet

Veileder:
Anders Langeland

Sidetall: 83

Prosjektperiode:
01.02.2012 - 15.06.2012

Universitetet
i Stavanger

.....
Cathrine Fosen

Oppgaven er Åpen

Stavanger 15/6-12

SAMMENDRAG

I denne oppgaven er det fokusert på hvordan Hemmingstad bydelssenter i Haugesund kan fungere som en møteplass der naboer møtes.

For å tilrettelegge for et bydelssenter der den sosiale interaksjonen oppstår plutselig og tilfeldig er det lagt fokus på å kombinere hverdagsfunksjoner med sosiale aktiviteter i en hovedforbindelse. Denne hovedforbindelsen strekker seg gjennom bydelssenteret i en øst- vest retning og forbinder området med omkringliggende skoler, barnehage, boligområder og sentrum.

Det er denne hovedforbindelsen som er det dominerende elementet i bydelssenteret. Den fungerer som et shared space hvor alle, uansett fremkommingsmiddel, kan ferdes. Den er også en grønn forbindelse som forbinder grøntområdene på øst- og vestsiden av bydelssenteret.

Hovedforbindelsen fungerer både som et forbindelsesbånd til de forskjellige hverdagsfunksjonene, men det er også et byrom hvor ulike aktiviteter finner sted.

De forskjellige aktivitetene fungerer som en friksjon i forbindelsen, ved at de tiltrekkes oppmerksomhet og en sosial interaksjon oppstår mellom den som går gjennom bydelssenteret og den som tar del i aktivitetene. Aktivitetsområdene fungerer også som møtesteder hvor samtaler finner sted og bidrar til at bydelssenteret kan defineres som et Third place.

De forskjellige aktivitetene og funksjonen er utarbeidet fra ulike aldersgruppers behov og ønsker for bydelssenteret. På den måten er Hemmingstad bydelssenter et sted for alle.

FORORD

Dette er en avsluttende masteroppgave i Byutvikling og Urban Design ved Universitetet i Stavanger [UiS]. Temaet for oppgaven er bydelssenter, med fokus på hvordan det kan fungere som en sosial møteplass i hverdagen.

Oppgaven er inndelt i fire deler; teori, analyse, konsept og design. Teorikapittelet tar for seg aktuelle teorier for å forstå hva et bydelssenter er og dets potensiale i forhold til å besvare problemstillingen. Denne delen er en generell del som ikke knytter seg opp mot et spesielt område eller bydelssenter.

I analysen introduseres Hemmingstad bydelssenter i Haugesund, som er oppgavens case. Her presenteres områdets kontekst og bruksmuligheter.

Konseptet er en tilnærming til resultatet; designet. Konseptet viser hvilke premisser og strukturelle grep som ligger til grunn for det endelige designet. Disse strukturelle grepene er basert på teorikapittelet og analysedelen.

Siste del er designkapittelet, som er en konkretisering av konseptet.

INNHOLDSFORTEGNELSE

Sammendrag.....	3	DESIGN	54
Forord.....	3	Aktiviteter i hovedforbindelsen.....	56
INNLEDNING		Plantegning.....	58
Bydelssenteret.....	6	Materialbruk og møblering.....	60
Problemstilling.....	8	Snitt Nord - Sør.....	62
Metode.....	10	Snitt Øst - Vest.....	64
TEORI	12	Perspektiv mot jungelen.....	66
Sosiale nettverk og teknologiens påvirkning.....	14	Perspektiv - Torg og dagligvarebutikk.....	67
Samlende bydelssenter - gode møtesteder.....	16	Perspektiv - Spillsone.....	68
Bydelssenteret - The Third Place.....	17	Perspektiv - Sansehage.....	69
Sosial interaksjon og shared space.....	18	Perspektiv - Kafé.....	70
Sosial interaksjon og mixed use.....	19	Perspektiv - Trening.....	71
Hverdagsmobilitet og hverdagsaktivitet.....	20	Perspektiv - Grønnforbindelse.....	72
Konklusjon - teori.....	22	KarmsundGATA.....	73
ANALYSE	24	Bygningsprogram.....	74
Hemmingstad på kartet.....	26	Hemmingstad by night.....	76
Overordnede planer.....	28	KONKLUSJON	
Lokalisering og mobilitet.....	30	Konklusjon.....	78
Bydelssenterets kontekst og hverdagsfunksjoner.....	34	Refleksjon.....	79
Kvaliteter i bydelssenteret.....	36	Kildeliste.....	81
Bebyggelse og estetikk.....	38	Illustrasjonsliste.....	82
Forbindelser - myke og harde trafikanter.....	40		
Karmsundgata - en barriere for myke trafikanter.....	41		
Et bydelssenter for alle.....	42		
Konklusjon - analyse.....	44		
KONSEPT	46		
Forbindelser og sosial friksjon.....	48		
Sosial friksjon -speiling av innendørsaktiviteter.....	49		
Forbindelser.....	50		
Bygningskonsept.....	51		
Prinsipper for utvikling av Hemmingstad bydelssenter.....	52		

BYDELSSENTER

Temaet for denne oppgaven er bydelssenteret, men hva er egentlig det?

For å forstå hva et bydelssenter er må en se det i sammenheng med resten av byen og dens struktur. I grove trekk kan en si at byen består av steder og infrastruktur, også kalt enclaves og armatures [Shane i Jensen 2009:2]. I en slik forenkling av bybildet vil bydelssenteret utgjøre en enclave, da det utgjør et avgrenset senterområde. Illustrasjon 2 viser bydelssenterets plassering i bybildet, ifølge Shanes teori.

En enclave er definert som et avgrenset område, men illustrasjon 2 viser også at det har en annen viktig funksjon. Enclaven fungerer også som en node hvor infrastrukturen leder til og fra.

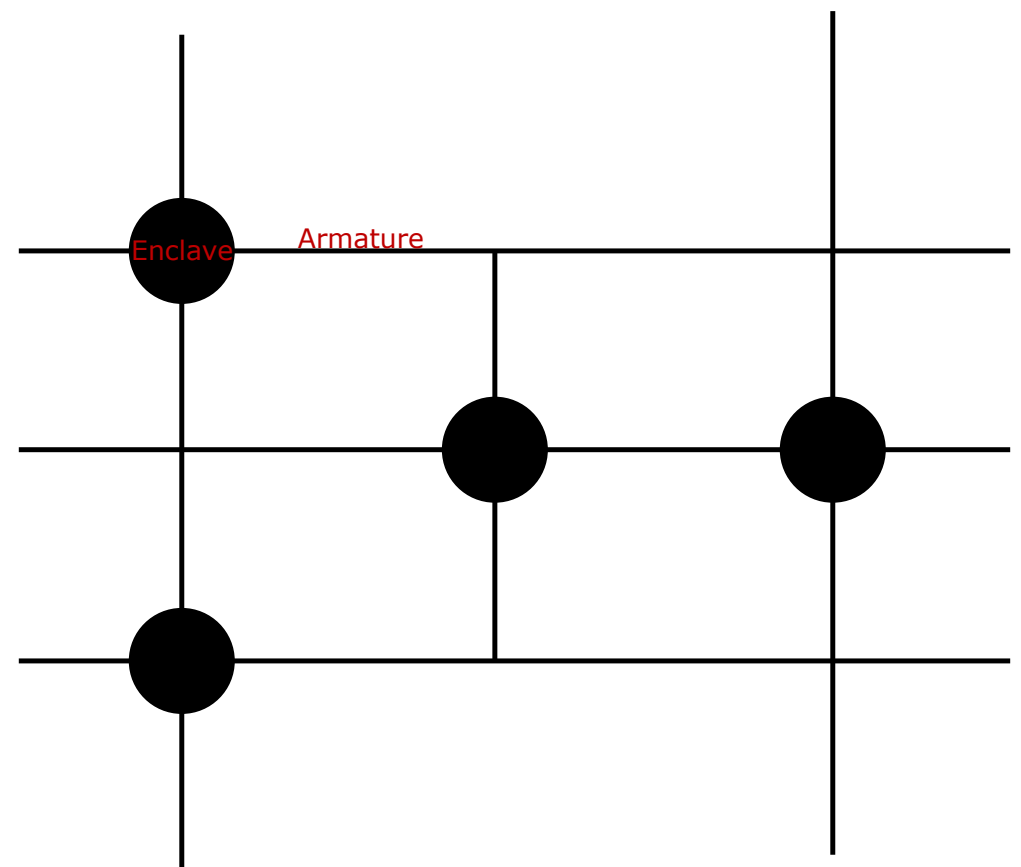
Bydelssentert er ikke bare en node, det er også senter for et større område. Dersom en ser byen gjennom Lynchs øyne, vil den kunne deles inn i fem deler [Ill. 3]; node, edge, district, landmark og paths [Lynch i Carmona, Heath, Oc, Tiesdell 2003:89]. Ut i fra hvordan Lynch ser byen er det naturlig å plassere bydelssenteret både som en node, men også som et district. Det kan sees som en node på grunn av plassering og tilgjengelighet til resten av byen. Å si at bydelssenteret i seg selv utgjør et district kan være noe missvisende. Det vil være mer korrekt å si at det utgjør senteret av et district, eller bydel, derav bydelssenter.

Bydelssenterets oppgave er å fungere som det lokale senteret for de som bor i området, eller district som Lynch definerer det som. At bydelssenteret har en lokal tilhørighet er viktig for å kunne skape et fellesskap, samtidig som det ikke skal konkurrere med regionale sentre eller bysentre. For å forstå det lokale kan en se nærmere på hva som legges i ordet lokalt.

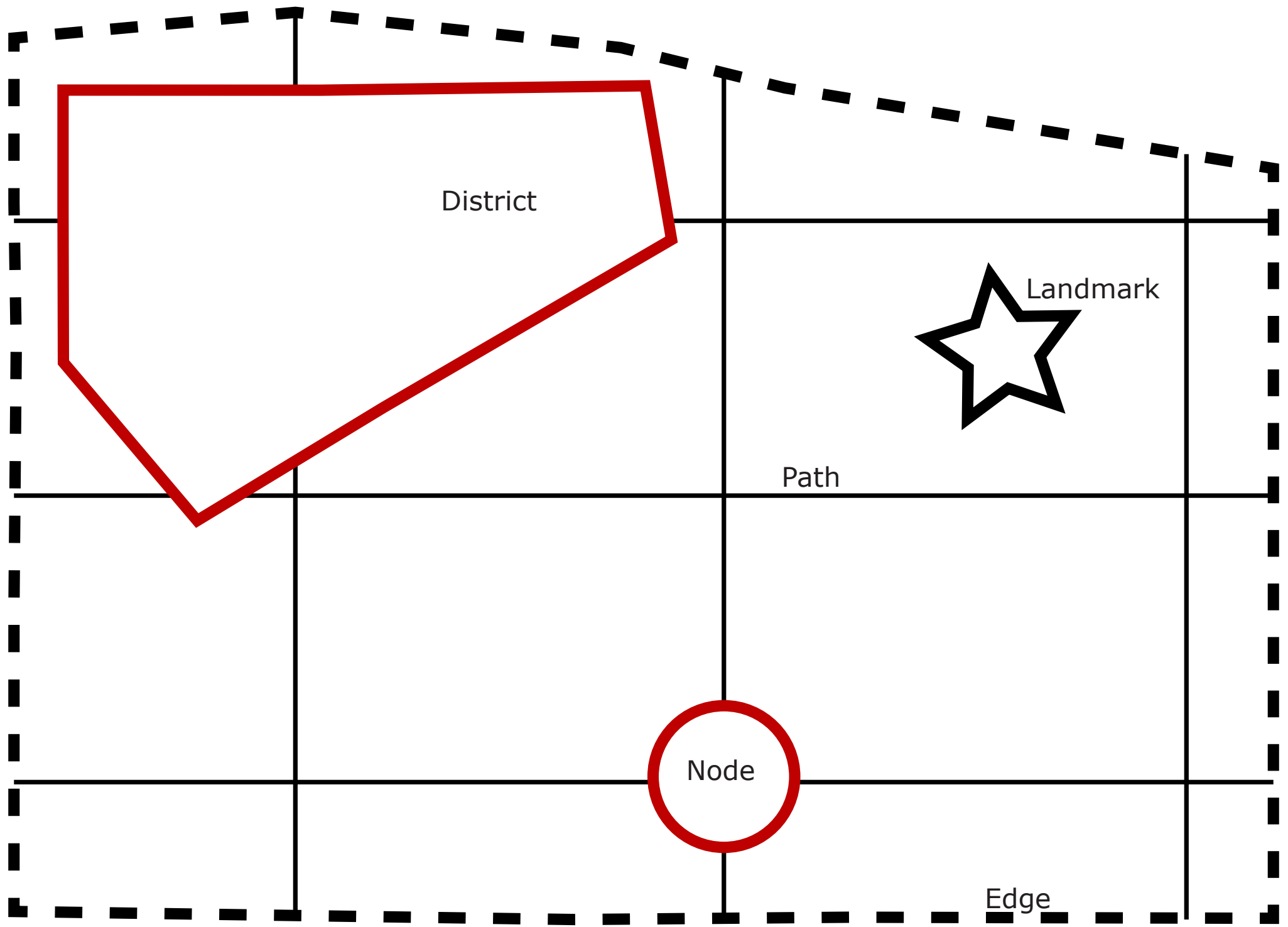
Savage [2005:4] beskriver fem ulike måter å definere det lokale på. Disse fem definisjonene baserer seg på at det lokale kan sees på som; en kontekst, det spesielle [lokale] vs. det generelle [globale], historisk forankring, et knutepunkt i et nettverk eller som en fysisk konstruksjon. I denne oppgaven er det lokale representert både som en

kontekst og et nettverk.

Et bydelssenter er det lokale senteret for området rundt; konteksten, hvor det er konteksten som er brukeren av senteret. Når konteksten, eller beboerne i konteksten blir brukere av bydelssenteret, vil bydelssenteret også fungere som et sosialt nettverk, eller møtested hvor sosiale situasjoner finner sted.

Ill. 2: I følge Shane består byen av enclaves og armatures, også forstått som steder og infrastruktur.

Ill. 3: Lynch ser på byen som en sammensetning av fem elementer. District og node kan begge knyttes til forståelsen av hva et bydelscenter er og dets plassering i bybildet.

PROBLEMSTILLING

“ Hvordan skape et samlende bydelssenter hvor hverdagslivets handlinger utspiller seg? ”

Temaet for denne oppgaven er som allerede nevnt; bydelssenteret. Innledningsvis ble det forklart hvordan bydelssenteret kan sees som en del av elementene i en by. På bakgrunn av denne forståelsen kan det utformes flere forskjellige problemstillinger som alle omhandler bydelssenteret og dets funksjon.

Utviklingen av problemstillingen er basert på et ønske om å skape gode møtesteder, også lokalt. Tanken er basert på en egenopplevd erfaring. Etter å ha bodd borte i mer enn fire år har jeg erfart at det nabolaget som jeg vokst opp i har endret seg. Det har vært et generasjonsskifte hvor de eldre har flyttet bort og småbarnsfamiliene igjen har overtatt dominansen i nabolaget. De naboene som jeg kjente så godt har nå blitt erstattet av nye og fremmede mennesker.

Problemstillingen er utarbeidet på bakgrunn av et ønske om å kunne bli kjent med disse nye fremmede. De nye fremmede med små barn sitter gjerne ute på lekeplassen sammen med andre fremmede med små barn og slik blir nye bekjentskap stiftet. På den måten fungerer lekeplassen ypperlig som et møtested, men problemet oppstår når ungene blir eldre og lekeplasztiden er over. Hvor skal du da hilse på de nye naboene?

Det er ikke bare interessen rundt de nye naboene som interesserer. Vel så interressant er det å se den sosiale kontakten i lys av mobilitet og teknologi.

Vi er for eksempel svært avhengige av bilen og bruker den uavhengig av hvor vi skal eller hva vi skal. Når størstedelen av forflytningen skjer i bil hindrer det oss i å skape sosial kontakt med andre mennesker.

Den sosiale kontakten som skjer når du fysisk møter et annet menneske står i fare for å bli erstattet av den sosiale kontakten som oppstår på twitter, facebook og via mobilbruk. Samtidig kan den teknologiske utviklingen skape en intensifisering av det sosiale ved at det stadig ønskes å være mer sosial. Dett vil igjen øke behovet for sosiale møtesteder.

Det er denne forståelsen av utfordringer og forbedringspotensialer som ligger til grunn for problemstillingen.

Problemstillingen er: *Hvordan skape et samlende bydelssenter hvor hverdagslivets handlinger utspiller seg?*

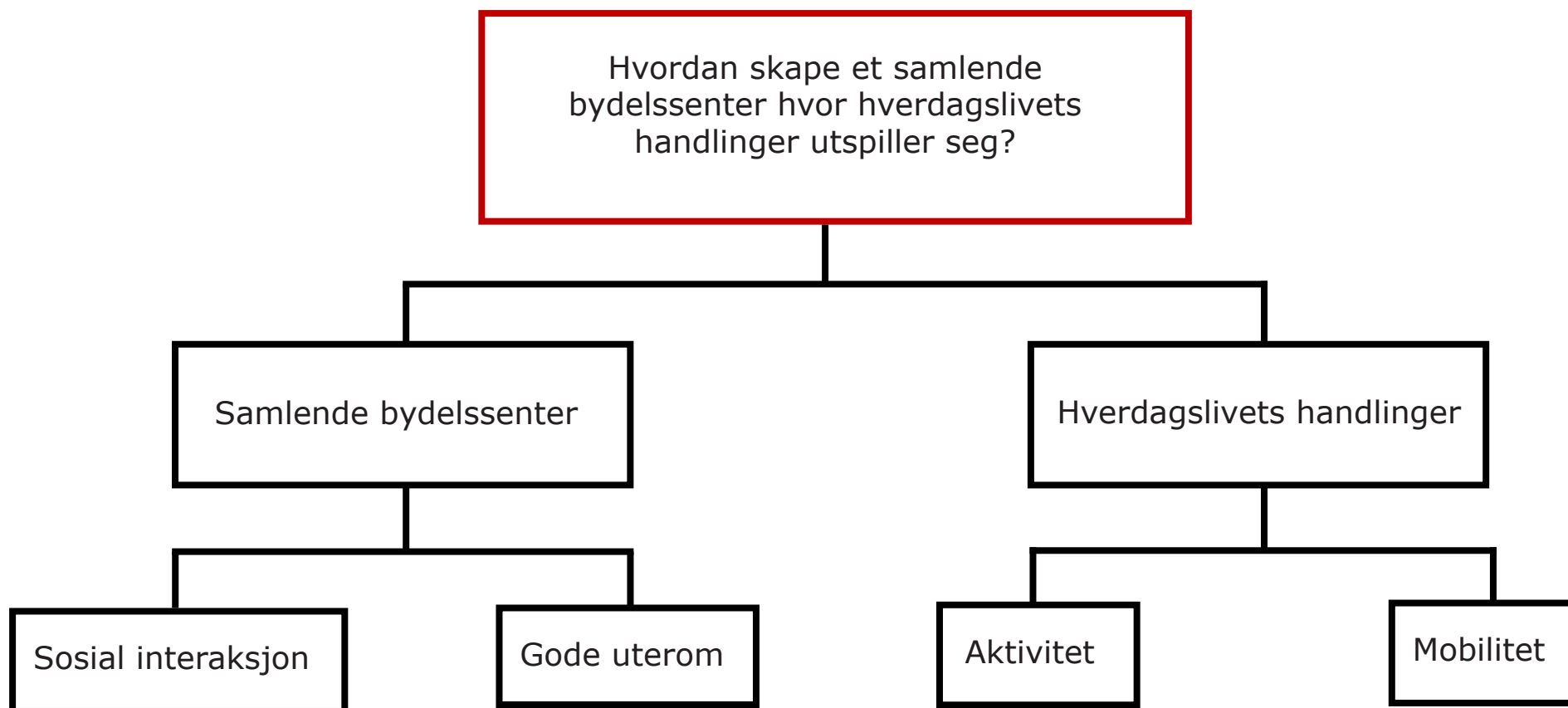
Problemstillingen kan forklares nærmere med å se på hva som legges i *“et samlende bydelssenter”* og *“hverdagslivets handlinger”*.

Med *“et samlende bydelssenter”* forstås et bydelssenter som fungerer som en møteplass hvor sosiale interaksjoner skjer mellom ulike mennesker.

“Hverdagslivets handlinger” er her brukt som et samlebegrep for å forstå hvordan vi lever og hvordan vi beveger oss i hverdagen. Mobilitet og aktivitet vil være stikkord for å forstå de daglige reisene og aktivitetene.

Illustrasjon 4 viser diagramatisk hva problemstillingen omfatter. Det er likevel viktig å ikke glemme at dersom bydelssenteret skal virke samlende så er det avhengig av å tilrettelegge for hverdagslivets handlinger, og motsatt. Det er derfor underforstått at de to delene av illustrasjonen også er avhengige av og påvirker hverandre. Uten å tilrettelegge for hverdagslivets handlinger oppstår det dermed heller ingen samlende bydelssenter.

III. 4: Diagram over problemstillingens innhold og fokus.

METODE

For å kunne designe et bydelssenter som fungerer som en sosial arena i hverdagen er det behov for en teoretisk og overordnet forståelse av hva bydelssenteret er.

Innledningen starter med teori som forteller noe om hvilken funksjon bydelssenteret har i byen, basert på Lynch og Shanes teorier. Bydelssenteret skal fungere som en node i byen, hvor ulike nettverk møtes, både fysiske og sosiale.

Problemstillingen i oppgaven tar for seg både det sosiale ved bydelssenteret og det som i større grad går på fysisk lokalisering av ulike funksjoner.

I teorikapittelet er det derfor greid ut om forskjellige elementer som bidrar til å forsterke det sosiale livet og den sosiale interaksjonen, samtidig som det tar for seg menneskers vaner og reisemåter. Selv om teorikapittelet kan oppleves todelt; sosiale aktiviteter og hverdagsvaner, er det likevel en sammenheng mellom disse aspektene. Den ene påvirker den andre og motsatt.

Teorikapittelet gir en nødvendig innsikt i hva som skal til for å skape et levende og effektivt bydelssenter, men på et generelt grunnlag.

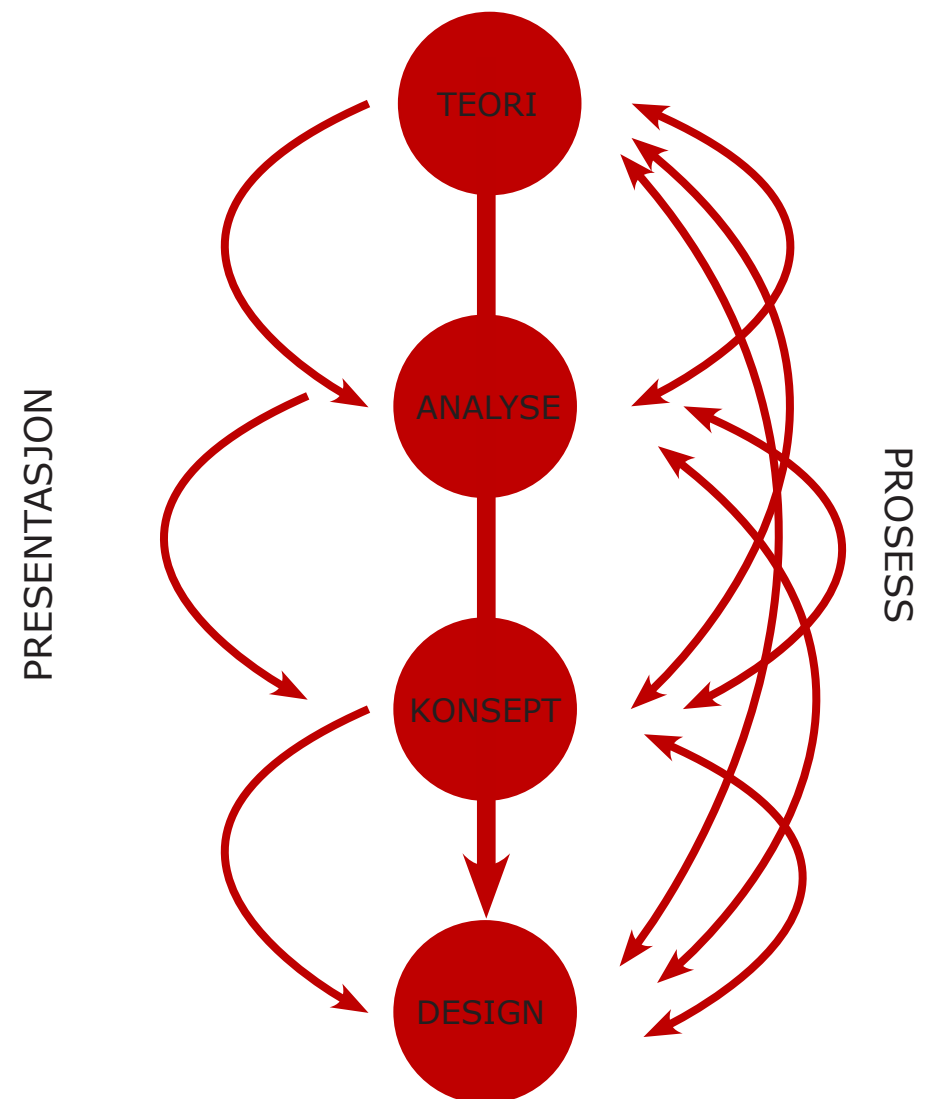
Analysen er derimot rettet mot et konkret område; Hemmingstad bydelssenter i Haugesund. I analysen er det presentert registreringer av bydelssenteret og dets kontekst. Samtidig er det en presentasjon av ulike aldersgruppers behov og ønsker for bydelssenteret. Resultatet er utarbeidet med en forståelse for hvilke behov og ønsker som er aktuelle for de forskjellige livssituasjonene.

Analysen har gitt en grundig forståelse av bydelssenteret, og sammen med teorien ligger denne til grunn for konseptet.

Konseptet er en tilnærming til designet, hvor de største og viktigste strategiene er presentert.

Hemmingstad bydelssenter består i dag av forskjellige bygg og funksjoner som er studert i analysen. I designet er de fleste byggene fjernet for å oppnå bedre struktur og tetthet. Grunnen til at de fleste bygningene er fjernet skyldes at de har fått annen lokasjon, eller at bygningenes fysiske form er vurdert som ikke god nok.

Opgaven er strukturert på en oversiktlig måte med teori - analyse - konsept - design. Det skal likevel nevnes at prosessen ikke har fungert på samme måte. Å arbeide med designet fra starten av er avgjørende for å skape en rød tråd gjennom oppgaven.

Ill. 5: Forskjell på presentasjon og arbeidsprosess

INTRODUKSJON - TEORI

For å kunne svare på problemstillingen på forrige side vil det være nødvendig å sette seg inn i aktuell teori. Teorien vil være til hjelp for å danne en grunnforståelse for oppgaven og dens fokusområder.

TEORI

For å planlegge og designe et bydelssenter er det viktig å tenke langsiktig. I de fleste prosjekter og oppgaver vil det være naturlig å tenke 30 år frem i tid. For å forstå hvordan en skal planlegge for de neste 30 årene vil det være naturlig å se på den utviklingen som har vært. Det er spesielt teknologien som har påvirket og endret det sosiale nettverket.

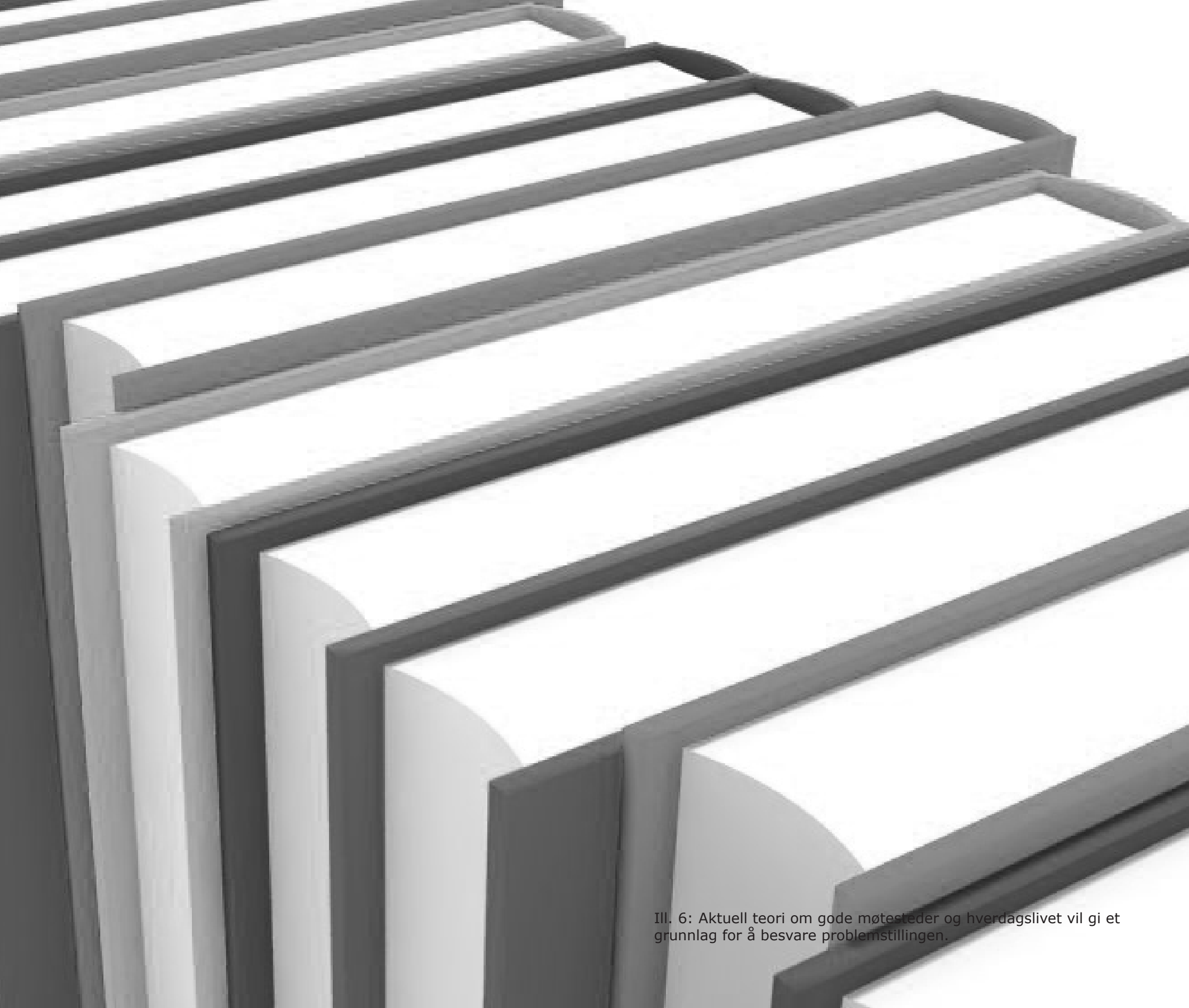
Et av hovedpunktene i problemstillingen er hvordan bydelssenteret skal fungere som et sosialt møtested. Et av avsnittene i teorikapitlet tar derfor for seg Jahn Gehl og hans syn på hva som skal til for å danne et godt sted. Det er hovedsaklig med fokus på kvalitet i det offentlige rom og hvilke aktiviteter som styres av dette.

Ray Oldenburg skriver om "third place", som er akkurat hva bydelssenteret ønsker å være. Third place er aktuelt i utformingen av bydelssenteret fordi det tar for seg et sted som verken er hjemme eller arbeidssted, men en plass hvor sosial interaksjon foregår.

Hverdagsmobilitet gir en grunnleggende forståelse for hvordan mennesker beveger seg rundt i samfunnet. En forståelse av hverdagsmobiliteten vil gi et grunnlag for å forstå hvordan bydelssenteret kan redusere eller optimalisere denne mobiliteten.

Shared space er en "ny" måte å se trafikksystemet på. Dette systemet bidrar til å forsterke den sosiale interaksjonen mellom fotgjenger og sjåfør.

Avslutningsvis i dette kapitlet er det en oppsummering som konkluderer og reflekterer i forhold til den nevnte teorien.

Ill. 6: Aktuell teori om gode møtesteder og hverdagslivet vil gi et grunnlag for å besvare problemstillingen.

SOSIALE NETTVERK OG TEKNOLOGIENS PÅVIRKNING

I "gamle dager" var det sosiale nettverket et helt annet enn i dag. Det har vært en endring i teknologien som også har ført til en endring i det sosiale. Noen vil påstå at denne teknologien har ført til et redusert sosialt nettverk, andre at teknologien har gitt nye muligheter for å skape nye bekjentskap.

For å forstå hvordan et bydelssenter skal fungere som et sosialt møtested, vil det være naturlig å se hvordan det sosiale livet vårt har endret seg i løpet av de siste årene. Spesielt har teknologien påvirket det sosiale nettverket og hvordan mennesker forholder seg til hverandre.

Putnam er en av dem som peker på den negative utviklingen som teknologien har påført det sosiale livet. Han viser til amerikanske undersøkelser som viser at amerikanerne har mindre kontakt med hverandre, at de er som fremmede for egne naboer og at det stadig blir mindre face-to-face møter. Denne utviklingen skyldes blant annet at størstedelen av fritiden tilbringes foran TV. TV'en blir erstattet av nesten alle sosiale aktiviteter utenfor hjemmet, og da spesielt sosiale sammenkomster og uformelle samtaler [Putnam i Larsen, Urry & Axhausen 2006:12].

Denne utviklingen ser Putnam på som negativ og ødeleggende for det sosiale livet. Hans håp for fremtiden [2010] er at stadig flere vil bruke mindre tid på reiser og mer tid til å bli kjent med naboene, enn det som er tilfelle i dag. Han ser for seg et liv der mennesker bor i mer fotgjengervennlige områder hvor de offentlige plassene oppfordrer til uformelle møter med naboer og venner [Putnam i Larsen, Urry & Axhausen 2006:13].

Ikke alle er enige med Putnam på dette området. Blant annet mottar han kritikk fordi han fremstår litt nostalgisk og konservativ i hans syn på samfunnet og teknologien.

En av de som ser på teknologien som en positiv del av utviklingen er Wellman. Han ser på den sosiale samfunnsutviklingen i forhold til hvordan mennesker møtes og sosiale bånd skapes.

Wellman peker på at det er det sosiale nettverket som skaper samfunnet, og at det ikke er definert til en spesifikk plass eller et avgrenset område. Han beskriver tre ulike nettverk som definerer samfunnet.

Det første samfunnet Wellman beskriver er "door-to-door community". Dette kan sees på som typisk for første halvdel av 1900- tallet, hvor telefonen var ukjent og mennesker levde i små samfunn sammen med familie og nærmeste naboer. Det er nettopp familien og de nærmeste naboene som utgjør det sosiale nettverket i dette samfunnet. Dersom Putnam skal sammenlignes med Wellman, vil det være dette samfunnet som Putnam strekker seg etter [Wellman i Larsen, Urry & Axhausen 2006:15].

Det neste samfunnet er "place-to-place community". I dette samfunnet spiller telefonen en stor og viktig rolle i forhold til hvordan vi kontakter hverandre. Telefonen, slik den var da den ble en allmenn husholdningsgjenstand, med en fast plass i huset gjorde at akkurat huset ble stedet for å oppnå kontakt. Telefonen er ikke ødeleggende for det sosiale nettverket, slik som Putnam argumenterer for at TV'en er. Telefonen blir nemlig brukt til å arrangere møter og fungerer derfor som et supplement til det sosiale nettverket. Wellman forteller blant annet at de som tilbringer tid på internett også er de som er mest aktive innen politikk og har det største lokale engasjementet [Wellman i Larsen, Urry & Axhausen 2006:15]

Det siste samfunnet Wellman beskriver er "person-to-person community". Dette samfunnet kan sies å være det samfunnet som vi kjenner i dag, ved at mobiltelefonen spiller en sentral rolle i forhold til å skape og opprettholde det sosiale nettverket. Wellman introduserer uttrykket "mobile-ization" hvor "mobile" refererer til den mobile livsstilen som mobiltelefonen og teknologien gjør tilgjengelig, samtidig som "ization" betyr fysisk spredte forhold. Det sosiale nettverket er ikke lenger begrenset til et spesielt avgrenset område, men er nå heller valgfritt og spesifikt i form av at det styrer hvem vi ønsker kontakt med. Dette kaller Wellman for "Networked individualism". Et slikt nettverk kan produsere mange, men svake sosiale forhold, i stede for sterke bånd

[Wellman i Larsen, Urry & Axhausen 2006:16].

Det Wellman forteller er at teknologien påvirker det sosiale nettverket mellom mennesker. Utviklingen tyder på en sosial endring fra det nære og avgrensede til det fjerne og spredte.

Teknologiens påvirkning på det sosiale nettverket har skapt et mer distansert forhold til våre naboer, noe som også påvirker den lokale tilhørigheten og engasjementet i den lokale konteksten.

Ray Oldenburg mener at teknologien utfordrer de tilfeldige møtene mellom mennesker fordi mobilen gjør det mulig og avtale konkrete møter. På den måten vil mobilen redusere de tilfeldige møtene, mens det på en annen side vil gi økt mulighet for å treffes i form av avtalte møter [Oldenburg i Håvardsholm 2011:29].

Den endringen som teknologien påfører samfunnet og det sosiale livet vil også påvirke naboskapet og det lokale engasjementet. Å tilrettelegge for gode møtesteder som både møter den teknologiske utviklingen og sørger for at de tilfeldige møtene fortsatt kan finne sted, vil være viktig i utformingen av et bydelssenter.

Ill. 7: Door-to-door community

Ill. 8: Place-to-place community

Ill. 9: Person-to-person community

SAMLENDE BYDELSSENTER - GODE MØTESTEDER

For at et bydelssenter skal virke samlende må det kunne tilby gode steder hvor folk kan og vil møtes. Hva innebærer så et godt møtested? I mange sørlige land kan en benk og et tre utgjøre det ultimate samlingspunktet, men i Norge hvor været påvirker bruken av offentlige rom, stilles det større krav til grunnleggende behov, som beskyttelse mot vær og vind.

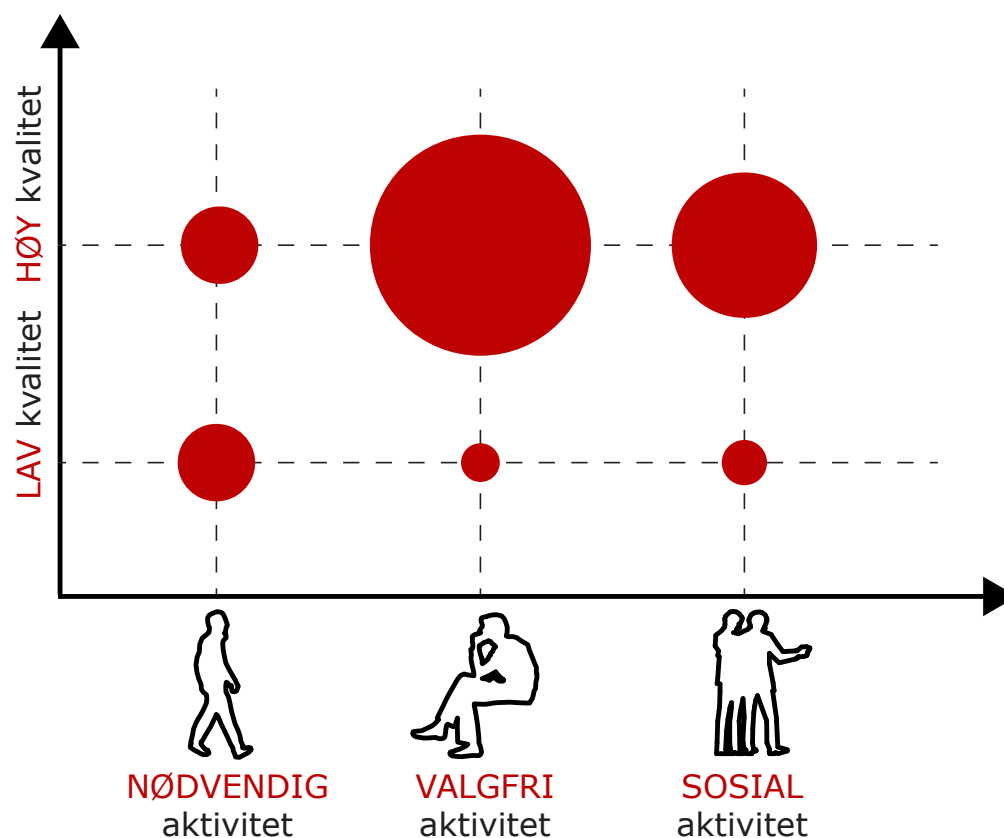
Foruten de grunnleggende behovene er det også andre ting som påvirker folks bruk av et sted. Jahn Gehl introduserer hvordan fysisk design og aktiviteter påvirker hverandre. Illustrasjon 10 viser hvordan den sosiale aktiviteten øker når det fysiske miljøet er av høy kvalitet. Gehl skiller også mellom ulike former for aktiviteter; de nødvendige aktivitetene, valgfrie aktiviteter og sosiale aktiviteter [Gehl 2010:31].

De nødvendige aktivitetene kan være det å vente på bussen eller gå til jobb. Slike aktiviteter finner sted uavhengig av det fysiske miljøet [Gehl 2010:30].

De valgfrie og sosiale aktivitetene er i en mye større grad styrt av det fysiske miljøet. Illustrasjon 10 viser hvordan graden av disse aktivitetene øker når omgivelsene har en høy kvalitet. For å skape et samlende bydelssenter er det viktig at kvaliteten på det fysiske miljøet er god, da det vil tiltrekke seg flere mennesker og sjansen for å bli kjent med naboen øker.

Det er ikke bare de fysiske kvalitetene som må være til stede for at mennesker skal oppholde seg der. Den visuelle dimensjonen er vel så viktig. Jane Jacobs ser på hvordan gaten fungerer som et rom i byen, og hva utformingen av gaten betyr for opplevelsen av byen. Jacobs forklarer den visuelle dimensjonen av gaten ved at dersom gaten er kjedelig, oppleves også byen som kjedelig. Er gaten derimot interessant, vil også byen oppleves som interessant. Med andre ord så er det altså gaten som utgjør byen, eller motsatt, byen består av gater. [Jacobs 1992:29].

Det samme kan sies om bydelssenteret. Bydelssenteret inneholder ulike funksjoner tiltenkt brukt av naboene i området, og gaten vil derfor være armaturen i denne skalaen. Det er i denne gaten at de sosiale situasjonene oppstår - på vei til eller fra ulike funksjoner. Betydningen av gaten som et møtested og dens visuelle utforming er derfor stor.

Ill. 10: Jahn Gehl forklarer sammenhengen mellom kvalitet og aktivitet i uterommet.

BYDELSSENTERET - THE THIRD PLACE

Ray Oldenburg introduserer begrepet "third place" i hans bok "The Great Good Place: Cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons and the other hangouts at the heart of a community" [1989].

I løpet av en dag er det viktig å balansere aktivitetene mellom tre ulike plasser; hjemmet [first place], jobb [second place] og third place som beskrives som steder for å slappe av i sosiale omgivelser.

For at mennesker skal kunne møtes til sosiale situasjoner er det viktig at slike third places er tilgjengelige på en såkalt nøytral grunn. Det vil si at disse stedene er tilgjengelige for alle, hvor folk kan komme og gå som de vil.

Third place er stedet hvor de sosiale interaksjonene finner sted, hvor du slår av en prat med naboen og der du sitter å ser på ungdommene som spiller ball. Hovedsaklig er third places steder hvor samtaler foregår. Eksempler på dette kan være gatehjørnet eller busstoppet, eller andre steder hvor folk møtes.

Third places er steder hvor alle har adgang, uavhengig av sosial rangering eller kultur. Dette er åpne steder som ikke har formelle regler, men som tillater folk å møtes slik de er [Oldenburg i Carmona og Tiesdell 2007:165].

Steder hvor samtalen er hovedaktiviteten er typiske third places. Eksempler på third places er den Italienske tavernaen, Tyske bierstube eller Wiens kaffehus. Selv om disse stedene har helt tydelige ulikheter i form av kultur og design, er det likevel en likhet. De nevnte stedene er typiske plasser for samtaler og defineres av Oldenburg som third places [Oldenburg i Carmona og Tiesdell 2007:163].

Men hvordan skal en vurdere om et sted er et third place eller ikke? Oldenburg peker på en god samtale som den viktigste faktoren for third places. En god samtale er ofte synlig i form av at stedet og atmosfæren oppleves som livlig, fargerik og engasjerende. Det pekes på at grunnen til at folk går på kafé ikke nødvendigvis er å drikke kaffe, men å sosialisere seg [Oldenburg i Carmona og Tiesdell 2007:165].

Third place er som nevnt et sted hvor sosiale situasjoner foregår, men de virkelig gode third places er karakteristiske ved at de sosiale situasjonene kan oppstå tilfeldig og uten avtaler. Det er steder hvor en kan gå når en føler seg ensom, for så å være sikker på å møte andre kjente.

Philip Slater forklarer third place som "a community life exists when one can go daily to a given location and see many of the people he knows" [Slater i Carmona og Tiesdell 2007:167].

Å tilrettelegge for third places er å tilrettelegge for steder å møtes. I et bydelssenter vil third places bli limet som tilbyr og samler naboer til tilfeldige møter og sosiale interaksjoner. Lokaliseringen av third place er viktig for å kunne oppleves som tilgjengelig, samtidig som det øker muligheten for at folk skal kunne bruke stedet oftere. Dersom folk benytter stedet ofte, vil også sannsynligheten for å møte naboen bli større [Oldenburg i Carmona og Tiesdell 2007:167].

Ill. 11: Samtaler kan finne sted forskjellige steder, som her i en trapp.

SOSIAL INTERAKSJON OG SHARED SPACE

For å kunne tilrettelegge for at bydelssenteret skal fungere som en sosial møteplass hvor naboer møtes, er det essensielt at det legges opp til sosial interaksjon. Sosial interaksjon er nettopp det; et møte mellom flere mennesker hvor menneskene fungerer i et og samme system. Med andre ord, en samhandling mellom mennesker. Denne interaksjonen kan foregå på forskjellige måter og trenger ikke nødvendigvis å foregå ved samtale. Opplevelsen av andre personer er også en form for sosial interaksjon.

Et bydelssenter som skal fungere som et sosialt møtested må dermed tilrettelegge for sosiale interaksjoner. En måte å tilrettelegge for dette er ved hjelp av shared space, hvor ulike systemer fungerer sammen innenfor det samme området. Shared space er stort sett typisk for gater hvor bilister, syklende og fotgjengere fungerer sammen i gaten, og hvor det oppleves en likeverdig respekt for hverandre.

Tanken bak shared space er å endre den utviklingen som har preget gatene siden 60-tallet da bilen gjorde sitt inntog. Nå skal gaten tas tilbake til de myke trafikantene, slik at den ikke lenger er dominert av biller og harde trafikanter. Ved å tilrettelegge for gater med shared space endrer gaten seg fra å være en gate til å også bli en plass.

Formålet med shared space er å skape estetisk flotte offentlige rom som egner seg til opphold, handel og rekreasjon, samtidig som trafikken kan flyte på en effektiv måte [Trafikksikkerhetshåndboken 2000:3.24]

Sammenhengen mellom sosial interaksjon og shared space er at ved bruk av shared space oppnås en interaksjon mellom ulike brukergrupper; bilistene og fotgjengerne vil i større grad kommunisere med hverandre og dermed oppstår en sosial interaksjon mellom bilfører og fotgjenger.

For at shared space skal fungere, det vil si at myke og harde trafikanter skal bli likestilt, stilles det noen krav til gaten. Faktorer som påvirker suksessen til shared space er [Local Transport Note 2011:13]:

- Gateutforming
- Fasadeaktivitet
- Antall fotgjengere
- Fotgjengeraktivitet

Dersom disse faktorene er tilstede og utformet riktig, vil den sosiale interaksjonen oppleves som høyere enn den vil ved et segregert system hvor fotgjengere og bilister opptrer i ulike systemer.

Shared space bidrar til sosial interaksjon fordi det ikke brukes skilt eller utforminger som forteller hvordan trafikanten skal oppføre seg, men er avhengig av å kommunisere med andre trafikanter. Dette fører til lavere hastighet for bilistene [10 - 30 km/t] og sikrere gater for fotgjengere [Local Transport Note 2011:13].

Ill. 12: Ideen til shared space er at ulike systemer skal fungere sammen uten bruk av faste regler eller skilt, men ved hjelp av kommunikasjon og interaksjon.

SOSIAL INTERAKSJON OG MIXED USE

Mixed use er en definisjon på et område som inneholde ulike funksjoner som bolig, arbeidsplasser og butikker. Bydelssenteret er nettopp dette; et sted med flere funksjoner.

Bakgrunnen for at Jane Jacobs har vært en forkjemper for mixed use, fremfor ensidig bruk av et område, skyldes at bruken av mixed use bidrar til økt byliv i gatene [Jacobs i Carmona, Heath, Oc & Tiesdell 2003:180]. Ved mixed use vil et område inneholde både boliger, butikker og arbeidsplasser. Et område med mixed use har ofte mye bedre og større gateliv i form av at området brukes til alle døgnets tider. På dagtid vil det være de som arbeider der som gjerne benytter området, mens det senere på dagen vil være beboerne i området som gir liv til stedet.

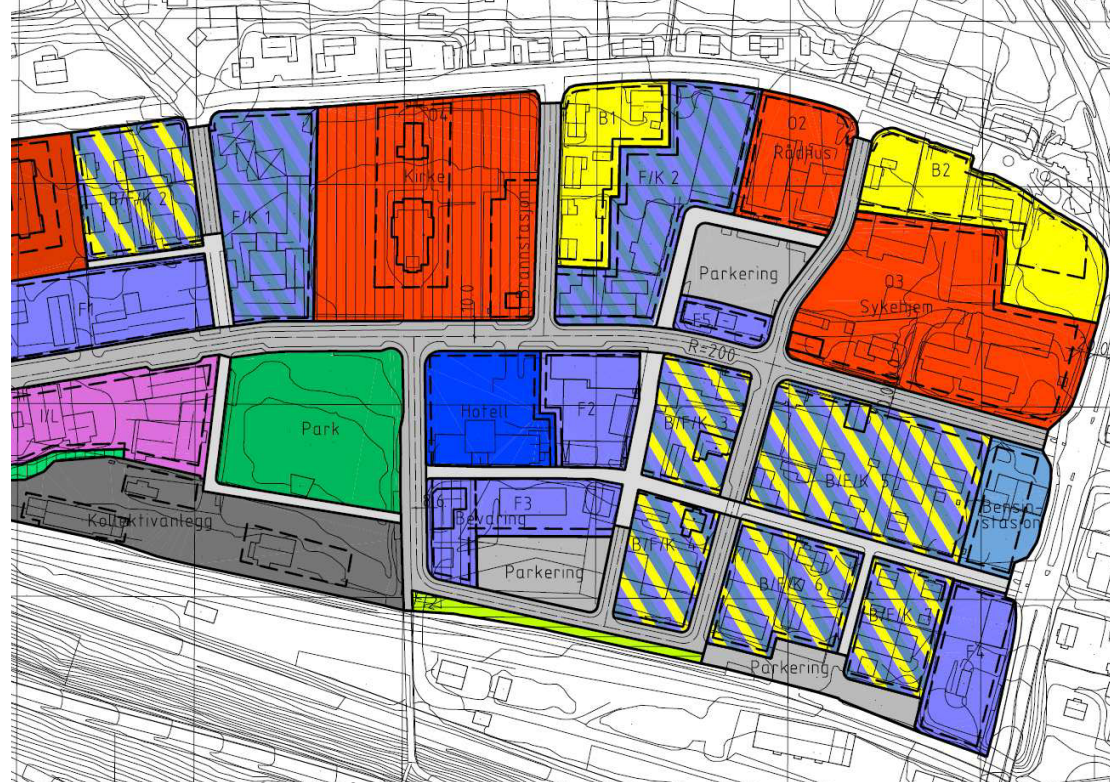
Mixed use er dermed med på å skape et større gateliv og dermed også gi en større følelse av trygghet. Den sosiale friksjonen vil også bli påvirket av bygningenes bruk og funksjoner.

Å tilrettelegge for mixed use i et område kan gjøres på to forskjellige måter:

- Egne bygg for hver funksjon, men lokalisert innenfor det samme området [Ill. 13]
- Mixed use i samme bygg, hvor det for eksempel er mulighet for å bo over butikken i første etasje [Ill. 14]

Ved å tilrettelegge for mixed use i et bydelssenter vil muligheten for å oppnå sosial interaksjon øke. Dette er spesielt i forhold til eldre/barn som møter voksne i og på vei til sin arbeidsplass i bydelssenteret.

Det at mixed use gir mulighet for å bo i nærhet til butikker og arbeidsplasser vil bidra til at færre er avhengig av bil, og dermed vil sannsynligheten for en face-to-face interaksjon mellom mennesker være større, og muligheten for at sosiale situasjoner vil oppstå øker.

Ill. 13: Her fremstår området som mixed use, selv om hvert enkelt bygg inneholder en bestemt funksjon.

Ill. 14: Typisk bebyggelse som inneholder bolig i de øverste etasjene, mens det i første etasje er butikker og kafeer.

HVERDAGSMOBILITET OG HVERDAGSAKTIVITET

Hverdagsmobilitet dreier seg hovedsaklig om hvordan mennesker beveger seg i hverdagen, hvilke reiser de foretar seg og hvordan de forflytter seg.

Problemstillingen spør etter et sted hvor "hverdagslivets handlinger utspiller seg", og det er her mobiliteten kan gi en forståelse av hverdagsaktiviteter og dermed forstå hvilke aktiviteter som kan være aktuelle for et bydelscenter.

Et av poengene med å forstå hverdagsmobilitet er også å kunne tilrettelegge og bidra til en bærekraftig utvikling. Bærekraftig utvikling er et vidt og mye diskutert begrep, men er i denne oppgaven hovedsaklig forstått som en utvikling som støtter opp om redusert bilbruk.

Det er ulike årsaker til hvorfor mennesker forflytter seg. Musselwhilte og Haddad forklarer at mennesker har tre forskjellige reisebehov; primære, sekundære og tertiære reisebehov [Musselwhilte og Haddad i TØI rapport 1179/2011:5].

De primære reisebehovene forklares som reiser som er nødvendige og som forekommer til daglig. Dette kan være å handle dagens avis eller ferskt brød hver dag.

De sekundære reisebehovene er behov som dreier seg om kontroll og uavhengighet. Å ha tilgang på for eksempel bil vil gjøre at frihetsfølelsen øker, og muligheten til å besøke venner eller familie blir større.

De tertiære reisebehovene handler om det å reise for turens skyld. Eksempler på reiser for turens skyld kan være naturopplevelser, eller biltur hvor reisen i seg selv er målet [Musselwhilte og Haddad i TØI rapport 1179/2011:5].

En studie fra USA viser hvor viktig tilgjengelighet på mobilitet er. Undersøkelsen viser at spesielt eldre mennesker som blir fratatt muligheten til å kjøre bil ofte hadde større depressive symptomer [Marottoli et al i TØI rapport 1179/2011:3]. Dette illustrerer kort hvor avhengig mennesker er av den mobile hverdagen og muligheten for fremkommelighet.

Mobilitet og muligheten til mobilitet utgjør en viktig del av hverdagen. Grunnen til at tilgjengelig mobilitet er så viktig skyldes til dels tidsklemmen som mange opplever i dagens samfunn. Tilgang på bil er viktig fordi det ofte er det fremkomstmiddelet som gir størst frihet i form av fri tilgang på omgivelsene. Bilen fungerer som et lim i samfunnet, og uten den vil ikke hverdagen fungere skikkelig. [Freudendal-Pedersen 2009:21].

Bilens avhengighet vises igjen i Transportøkonomisk institutts [TØI] rapporter om menneskers reisevaner. TØI har utført flere undersøkelser som går på hverdagsmobilitet; transportform, tid, avstand og mål. Mål for reisen er i denne oppgaven knyttet til hverdagsaktiviteter og hva mennesker i større eller mindre grad velger å gjøre utenfor arbeidstid.

Reisevaneundersøkelsen fra 2009 viser at nordmenn i økende grad får tilgang på bil, og at der er nettopp denne tilgangen som styrer valg av fremkomstmiddel [TØI rapport 1130/2011:I].

Antall daglige reiser ligger på 3,3 reiser og er noe mer enn tilfellet var på 1990-tallet. Selv om antall reiser har økt noe, er det likevel lengde og tid brukt på reisene som er de faktorene som har økt mest [TØI rapport 1130/2011:18].

Selv om det oppleves en økning i den generelle reiselengden er det likevel nesten halvparten av reisene som er under 3 km [TØI rapport 1130/2011:19]. 3 km er i flere kommuner [blant annet Haugesund Kommune] anslått til å være en akseptabel sykkelavstand.

Freudendal-Pedersen forteller i boken "Mobilities in Daily Life: Between Freedom and Unfreedom", om hvor avhengig mennesker er av bilen som fremkomstmiddel. Likevel viser reisevaneundersøkelsen at det er bruken av kollektivtransport og antall fotturer som har økt. Årsaken til dette er ukjent, men stadig vanskeligere parkeringsforhold i storbyene og en sunnhetstrend kan ha noe av skylden til den positive utviklingen.

I utformingen av et bydelssenter vil det være viktig å støtte opp om denne utviklingen og legge tilrette for at bydelssenteret fungerer som en tilgjengelig node.

Som nevnt ligger gjennomsnittet på de daglige reisene på litt over tre reiser per dag. Det er imidlertid store interne forskjeller på antall reiser. En eldre kvinne er mindre mobil enn gjennomsnittet og foretar kanskje ingen eller en reise per dag. En mann i 40-årene foretar gjerne fem til seks reiser per dag. Livssituasjonen påvirker dermed reisemønsteret. Spørsmålet er hvor disse reisene skal og hva som er formålet med reisene?

Reisevaneundersøkelsen [TØI rapport 1130/2011:35] viser at formålet med reisene kan kategoriseres etter reiser i forbindelse med:

- Arbeid og skole
- Innkjøp, hente/bringe og andre ærend
- Fritid

I forhold til Musselwhilte og Haddads ordning av reiser og aktiviteter vil arbeid og skole være reiser som kategoriseres som primære. Sekundære reiser knyttet til frihet er innkjøp og mulighet til å hente og bringe. Tertiære reisebehov er å reise for reisens skyld, men om fritidskategorien kan knyttes til det kommer an på hva som legges i fritid.

Når det gjelder reiser i forbindelse med innkjøp er over halvparten av disse reisene knyttet til innkjøp av dagligvarer som melk og brød. Denne type reise foregår omtrent en gang hver dag, oppnås ved bruk av bil og varer ikke stort lenger enn 20 minutter. Det er dette utgangspunktet som gir et grunnlag for å anta at det ikke er store mengder dagligvarer som handles hver dag [TØI rapport 1130/2011:35].

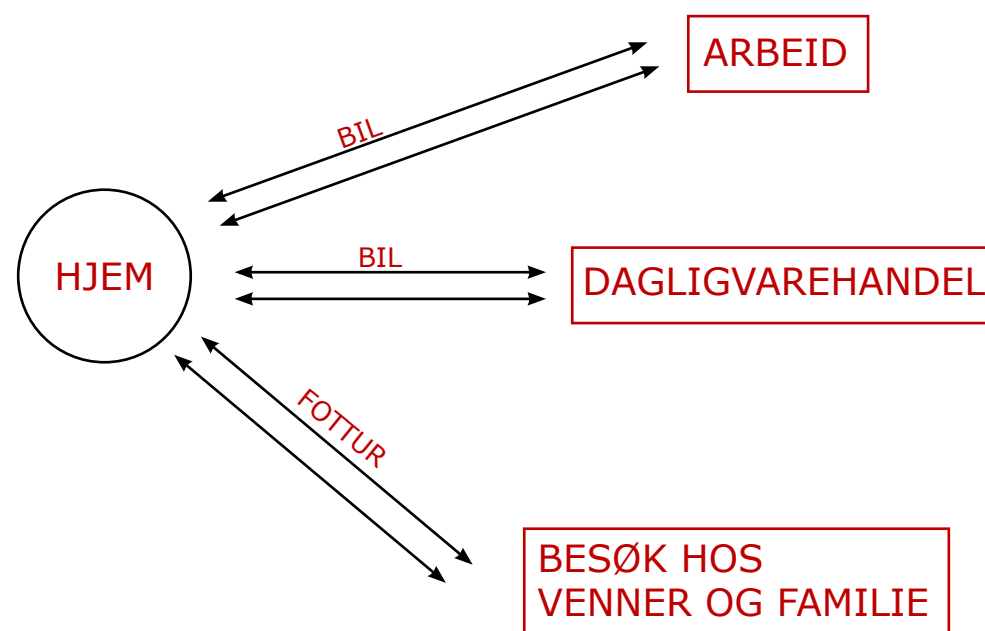
En dagligvarebutikk lokalisert tilgjengelig i et bydelssenter vil dermed kunne bidra til redusert bruk av bil til og fra butikk. Det er ikke store mengder med dagligvarer som handles inn hver dag, noe som gir mulighet for å gå til butikken.

Når det gjelder fritidsreiser viser det seg at hovedårsaken til reisen er for å ta del i en sosial aktivitet. Reiseundersøkelsen [TØI rapport 1130/2011:59] viser at de fire mest vanlige fritidsaktivitetene er:

- Besøk hos venner og familie
- Gå tur eller jogge
- Organiserte fritidsaktiviteter
- Kafé- og restaurantbesøk

I forbindelse med fritidsaktiviteter er det i mye større grad vanlig å gå for å nå aktiviteten, sammenlignet med reiser i forbindelse med innkjøp [TØI rapport 1130/2011:60].

For å oppsummere hvordan hverdagsmobiliteten og hverdagsaktivitetene påvirker strukturen i hverdagen er det i illustrasjonen under tegnet et diagram som baserer seg på Reisevaneundersøkelsen og de største tendensene.

Ill. 15: Diagrammet viser hvordan mennesker flest strukturerer dagen sin i form av fremkomstmiddel og aktivitet. Hjemmet er i dette tilfellet "basen".

KONKLUSJON - TEORI

For å kunne besvare problemstillingen har teorikapittelet fokusert på hvordan bydelssenteret kan fungere som et sosialt møtested, samtidig som kapittelet også omhandler hverdagsmobilitet og hvordan mennesker er tilknyttet det lokale og nære miljøet.

En viktig del av det å forstå det sosiale laget er også å forstå teknologien. Teknologiens utvikling og det sosiale nettverket påvirker hverandre. Mobiltelefonen gjør det enda enklere å avtale møter med venner, men det gjør også at tilfeldig face-to-face interaksjonen med fremmede reduseres. Behovet for et bydelssenter som tilrettelegger for tilfeldige sosiale interaksjoner kan dermed sees på som viktig for å kunne omgås nye mennesker og stifte flere bekjentskap. Mobiltelefonen er et godt verktøy for å oppnå sosiale situasjoner med kjente, men det tilrettelegger ikke for kontakt med nye mennesker og et utvidet nettverk. Behovet for å tilrettelegge for tilfeldige møtestedet i et bydelssenter vil dermed fortsatt være tilstede.

Det er ikke nok å tilrettelegge for tilfeldige møter. For at mennesker skal ville oppholde seg på et sted stilles det visse krav til kvaliteten av omgivelsene. Dersom bydelssenteret består av møtestedet med høy kvalitet vil sannsynligheten for at flere ønsker å oppholde seg der bli større. Jo flere mennesker som oppholder seg på samme sted, dess større sjanse for sosial interaksjon.

Forskjellen mellom møtestedet og gaten er uklar, og gaten er et vel så viktig møtested som den avgrensede plassen.

Diskusjonen om "Third place" er aktuell for problemstillingen fordi det peker på rom som bidrar til sosial interaksjon, samtidig som det fokuserer på et sted som tilbyr andre kvaliteter enn hva som er typiske for hjemmet og arbeidsstedet. Tilgjengeligheten og lokaliseringen av "Third place" i et bydelssenter gjør at mennesker "can go daily to a given location and see many of the people he knows" [Slater i Carmona og Tiesdell 2007:167].

For å kunne skape et bydelssenter som fungerer som et sosialt møtested vil det være viktig å tilrettelegge for sosial interaksjon mellom mennesker som ellers ikke vil integrere. Et tiltak som vil øke interaksjonen er shared space. Ved å tilrettelegge for shared space vil gaten kunne fungere som et byrom i større grad enn hva som ofte er tilfellet i bilbaserte områder. Gaten vil da bli et møtested både mellom fotgjengere, men også mellom fotgjengere og bilister. Shared space vil på den måten bidra til økt interaksjon samtidig som det vil skape hyggeligere og tryggere gater.

Hverdagsmobilitet og hverdagsaktivitet er relevant i forhold til å kunne forstå det daglige reisemønsteret og type fremkomstmiddel som brukes. Dette viser at bydelssenteret kan ha et potensial i forhold til å kunne redusere bilbruken og støtte opp om flere aktiviteter i nærhet til hjemmet. Oversikten over hvilke aktiviteter som oftest finner sted er også en indikasjon på hvilke type aktiviteter som er aktuelle og interessante i dagens samfunn.

I forhold til reisetypen er det hovedsaklig reiser som kategoriseres som tertiære som kan påvirkes i form av aktiviteter tilrettelagt i et bydelssenter.

Det er klart at det ikke kommer frem om det er aktiviteten i seg selv som er attraktiv, eller det faktum at den aktiviteten har en viss lokasjon som gjør at aktiviteten scorer høyt.

Når det gjelder behovet for sosiale møtestedet vil siste del av teorikapittelet kunne peke i en retning som tilsier at det ikke er behov for lokale møtestedet da de aller fleste har god tilgang på bil og andre fremkomstmidler. Dette må sees i sammenheng med den stadig økende befolkningen og spredning av byene. Å bruke bilen er i dag ikke noe problem i de fleste byer i Norge. Om 20 - 30 år kan situasjonen være en helt annen; en veldig hurtigvoksende befolkning, knapphet på arealer og en infrastruktur som ikke har kapasitet til flere biler.

Konklusjonen er dermed at det i fremtiden vil være et enda større behov for å tilrettelegge for gode og tilgjengelige møtestedet.

INNLEDNING - ANALYSE

For å designe et bydelssenter i Haugesund vil en stedsanalyse sammen med en utdypende analyse av hverdagsmobilitet og aktivitet for ulike brukergrupper kunne gi en bedre forståelse for stedet og dets behov. Analysen fokuserer på den fysiske konteksten og bruken av nærliggende aktiviteter. Det vil si at det sosiale laget ikke er analysert i seg selv, men at det påvirkes av hverdagsaktivitetene.

Analysen starter med en introduksjon av beliggenhet og avgrensning av designområdet. Dette er gjort for å gi en forståelse av bydelssenteret i en større kontekst.

Andre del av analysen tar for seg en introduksjon av nasjonale, fylkeskommunale og kommunale planer og presenterer nødvendige retningslinjer i forhold til utforming av bydelssenteret.

Etter innføringen i aktuelle planer er det presentert en stedsanalyse av bydelssenteret med kontekst. Stedsanalysen vil gi et grunnlag for å forstå hvilket potensiale området har for videreutvikling og design.

Tilslutt i analysekapittelet er det gitt en presentasjon av ulike brukergruppers behov og ønsker for hverdagsaktiviteter og sosiale møtesteder.

Denne analysen leder så frem til noen designparametre som sammen med konseptet vil gi grunnlaget for et fysisk design av Hemmingstad bydelssenter.

HHAU

HEMMINGSTAD BYDELSSENTER

GEFØLIND

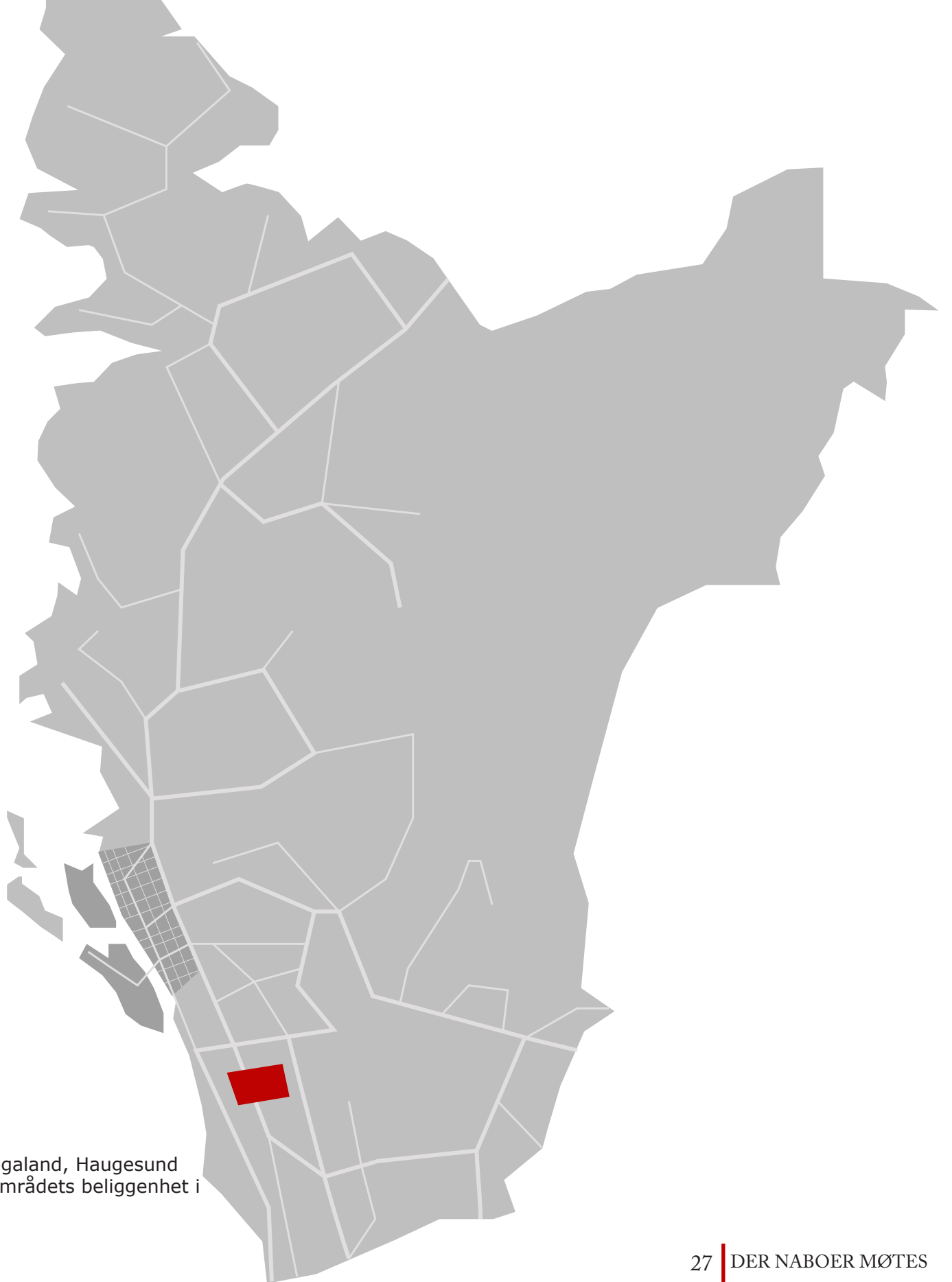

HEMMINGSTAD PÅ KARTET

Hemmingstad bydelssenter er lokalisert i Rogaland fylke og Haugesund kommune. Hemmingstad bydelssenter ligger omtrent 1 km sør for Haugesund sentrums karakteristiske kvadraturstruktur.

Selve bydelssenteret utgjør et område på 96 000 m².

Ill. 17: Hemmingstad bydelssenter er lokalisert i Rogaland, Haugesund og på Hemmingstad. Illustrasjonen til høyre viser området beliggenhet i Haugesund.

OVERORDNEDE PLANER

I forhold til utviklingen av Hemmingstad bydelssenter er det hovedsaklig planer på tre ulike nivåer som må følges; nasjonale, fylkeskommunale og kommunale planer.

De neste avsnittene vil oppsummere planene på de ulike nivåene i forhold til hva som er relevant for utviklingen av Hemmingstad bydelssenter. Det er hovedsaklig fokus på hva planene sier i forhold til arealbruk, transportløsninger og næring knyttet til bydelssenteret.

NASJONALE PLANER

I St. meld. nr. 23 Bedre miljø i byer og tettsteder legges det stor vekt på at nærmiljøene, herunder bydelssentrene, skal være trygge i form av trafikksikker ferdsel for myke trafikanter. Det legges også vekt på nærhet til grønne områder og felles utearealer som skal øke tilgangen på rekreasjon og tilby en aktiv fritid [St. meld. nr. 23].

Meldingen setter også fokus på uterommets kvaliteter og påpeker at det er viktig for miljøet at uterommet legger opp til uformelle møtesteder hvor det er ønskelig å oppholde seg [St. meld. nr. 23].

Når det gjelder behovet for bydelssenteret er det spesielt barn, unge og eldre med begrenset mobilitetstilgang som er avhengig av det sosiale livet og den fysiske utformingen av bydelssenteret [St. meld. nr. 23].

Behovet for bydelssenteret som ivaretar hverdagslige interesser og aktiviteter er stort. Grunnen er at regjeringen har fastsatt et mål om å redusere utslipp av CO₂, som bilen i stor grad bidrar til. Et bydelssenter som reduserer behovet for bilreiser vil dermed samsvare med St. meld. 34 [2006 - 2007] Norsk klimapolitikk.

FYLKESKOMMUNALE PLANER

Fylkeskommunale planer er i dette tilfellet Fylkesdelplan for Haugalandet [FDP Haugalandet]. Denne planen er en areal og transportplan for Haugalandet, hvor nettopp areal og transportløsninger er diskutert og konkludert.

Det overordnede målet i planen er å skape en samordnet areal og transportplanlegging som skal fremme en bærekraftig utvikling [2004:14]. Under dette målet om en bærekraftig utvikling ligger det til grunn at flest mulig skal kunne nå naturen, nødvendige hverdagsfunksjoner og kollektivtransport uten å være avhengig av bilen [2004:15-16].

Et av forslagene til utviklingen er å gjøre bydeler mest mulig selvforsynte for å redusere avstander og dermed legge tilrette for å kunne gå eller sykle til arbeid eller butikker [2004:16].

Når det gjelder lokalisering av næringsarealer er utfordringen hovedsaklig å finne gunstige lokaliseringer i forhold til å nå befolkningen og dermed redusere transportbehovet [2004:26].

I planen kommer det frem hvordan senterstrukturen forstås og hvor Hemmingstad bydelssenter er plassert i dette systemet. Senterstrukturen består av ulike sentre med forskjellige funksjoner og mål. Det som likevel er felles for sentrene er at de fungerer som møtepunkter for nærområdet og gir tilhørighet til de som bor i område [2004:49].

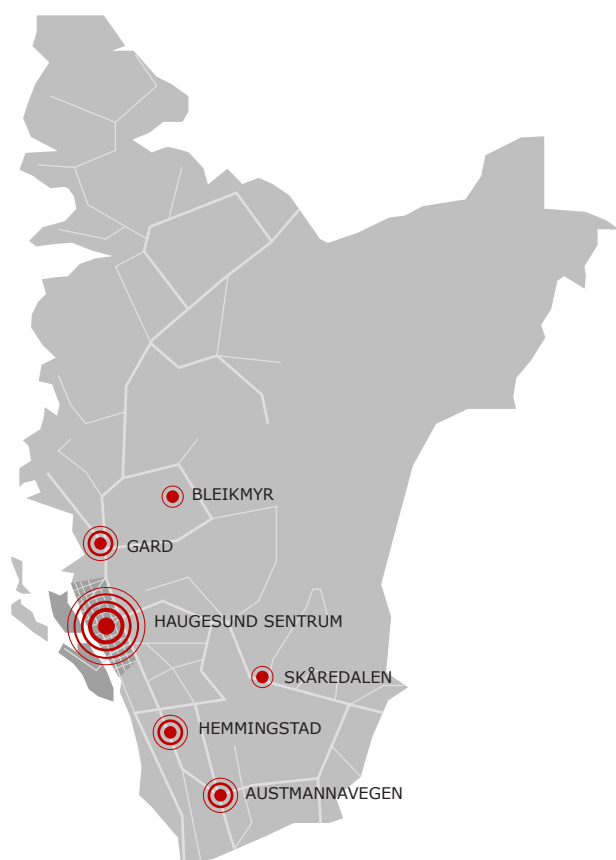
Hemmingstad bydelssenter har status som nettopp bydelssenter, og er dermed mindre enn regionsenter og kommunesenter, men er større enn lokalsenteret [2004:51].

Illustrasjon 18 viser en hierarkisk senterstruktur for Haugesund kommune. Bydelssentrene er lokalisert langs Karmsundgata fra nord til sør, med liten avstand mellom sentrene. Denne plasseringen samsvarer med bosettingsmønsteret i kommunen. Nord i Haugesund kommune er det lite bebyggelse.

Illustrasjonen får dermed klart frem bydelssenterets betydning i den større sammenhengen.

Det legges opp til tre forskjellige bydelssentre innenfor Haugesund kommunes grenser; Hemmingstad, Austmannavegen og Gard.

I FDP er det satt krav om minste tetthet i boligområder i gå- og sykleavstand fra Haugesund sentrum. For områder i sykkelavstand [3 km] fra Haugesund sentrum er kravet om tetthet satt til minimum 2,5 bol/daa. For gangavstand [1 km] er kravet minst 4 bol/daa. Som et ledd i denne utviklingen legger FDP opp til en økt andel boliger i alle sentrene, deriblant bydelssenteret [2004:55,57].

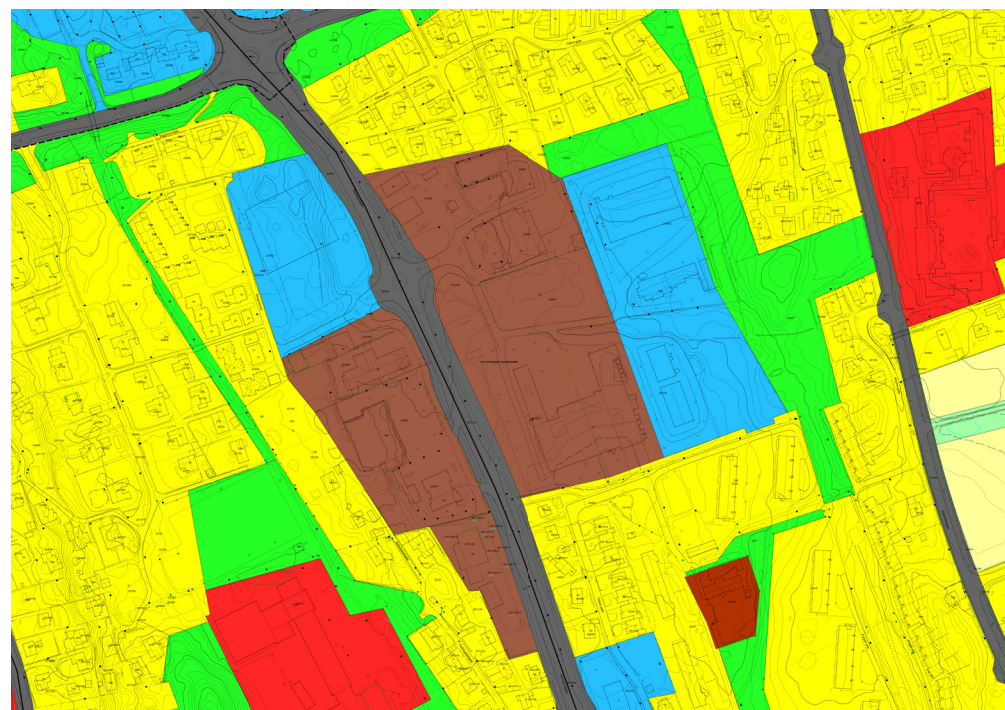
Ill. 18: Senterstruktur for Haugesund kommune. Hemmingstad bydelssenter er ett av tre bydelssentre i kommunen. Haugesund sentrum er regionsenter, Skåredalen og Bleikmyr er lokalsentre.

Fylkesdelplanen gir også retningslinjer for hva bydelssenteret skal inneholde, foruten boliger. Bydelssenteret skal fokusere på å tilrettelegge for funksjoner som handels- og tjenestetilbud som er dimensjonert for å dekke bydelens handelsomland [2004:56].

Disse retningslinjene for utvikling av Hemmingstad bydelssenter vil ligge til grunn i designforslaget.

KOMMUNALE PLANER

I kommuneplanens arealdel kommer det ikke frem annen informasjon enn det som allerede er nevnt fra fylkesdelplanen for Haugalandet. Hemmingstad bydelssenter skal transformeres til et nytt bydelssenter, hvor hovedvekten av den eksisterende bebyggelsen ønskes fjernet eller ombyggt. I oppgaven er den eksisterende bebyggelsen likevel analysert for å kartlegge funksjoner og potensialer for utvikling av bydelssenteret.

Ill. 19: Utsnitt av kommuneplanen viser området som er regulert til bydelssenter.

LOKALISERING OG MOBILITET

Hvor er bydelssenteret lokalisert i forhold til sentrum og hva har dette å bety for bydelssenterets funksjoner og mobilitet?

Hemmingstad bydelssenter er lokalisert sør for Haugesund sentrum og vest for industri- og handelsområdet Raglamyr. Det er i disse områdene at de fleste arbeidsstedene og handelsmulighetene ligger i dag.

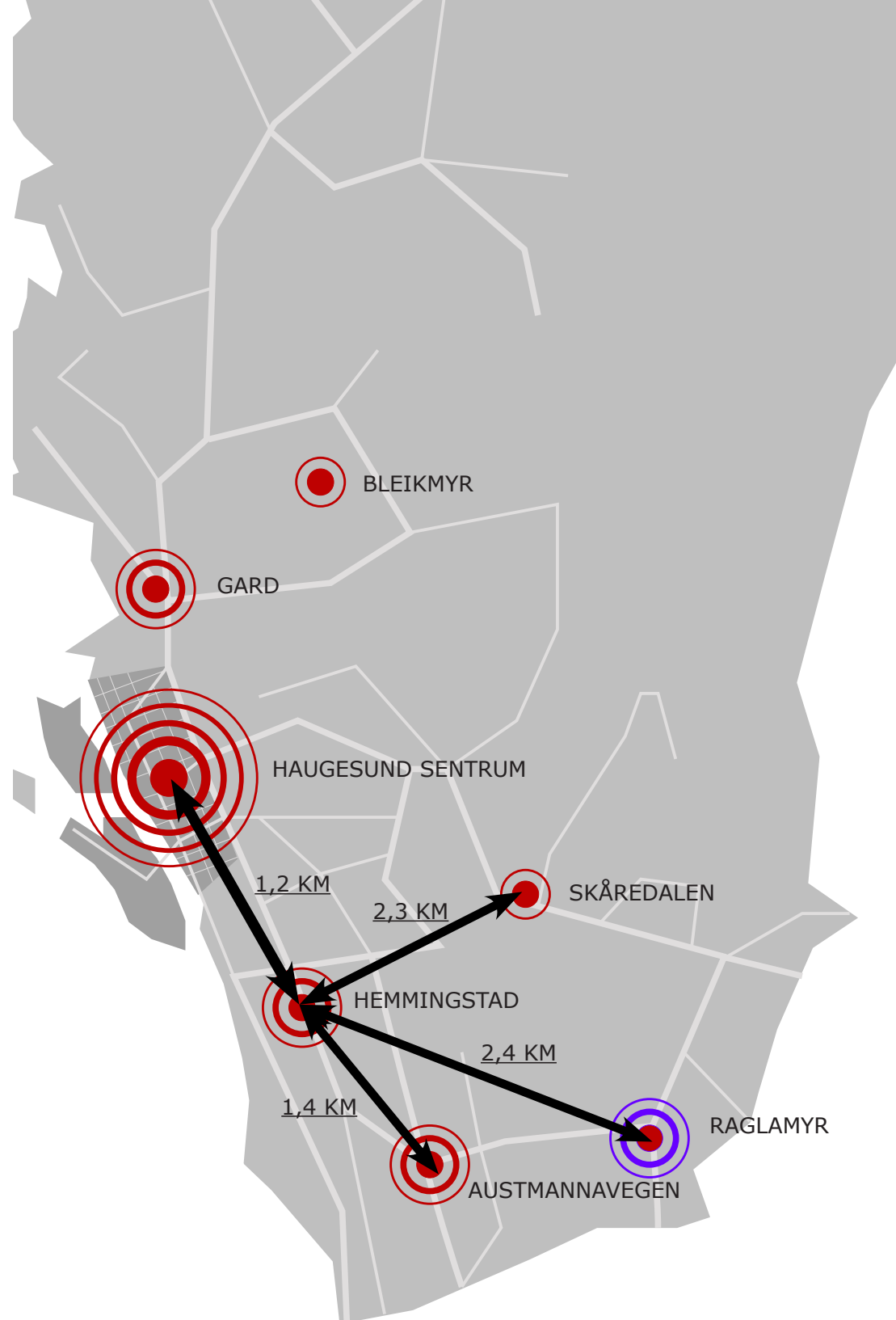
Fra Hemmingstad bydelssenter til sentrum er det omtrent 1,2 km, noe som er like over det som anses som en akseptabel gangavstand, mens det er en kort sykkeltur unna.

Til Raglamyr er det dobbelt så langt som til sentrum, men fortsatt innen en akseptabel sykkelradius fra bydelssenteret. Topografien i området er nokså flat og dermed ligger det godt tilrette for en attraktiv sykkelrute mellom de aktuelle stedene.

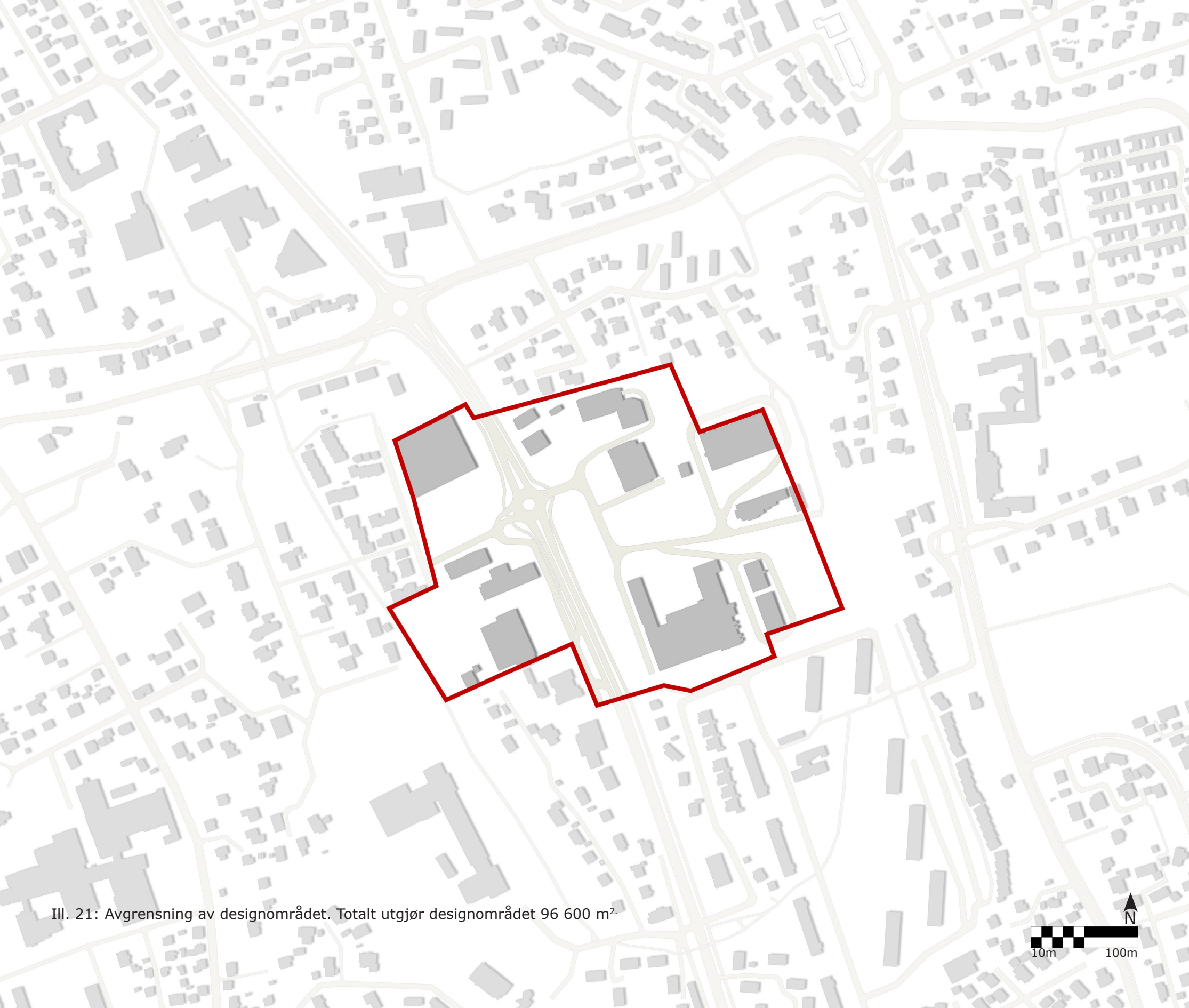
For Hemmingstad bydelssenter betyr en slik lokalisering at alt ligger tilrette for et redusert parkerings- og bilbehov, sammenlignet med andre sentre - som Bleikmyr lokalsenter.

Når det gjelder mobilitet ved bruk av buss er traseen fra Raglamyr via Austmannavegen og Karmsundgata forbi Hemmingstad bydelssenter i retning Haugesund sentrum mye brukt. Busstilbudet i dette området er vurdert som bra, fra et Haugesundperspektiv å bedømme.

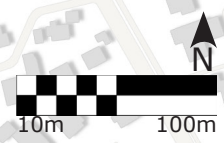
Når det gjelder funksjonsbehovet i bydelssenteret så vil det avta jo nærmere Haugesund sentrum og Raglamyr bydelssenteret ligger. Grunnen til dette skyldes at avstanden og barrieren for å forflytte seg blir mindre med kortere avstander. Det er likevel et grunnleggende behov for hverdagsfunksjoner i bydelssenteret for at det skal fremstå som tilgjengelig og bærekraftig.

Ill. 20: Hemmingstad bydelssenters lokalisering i forhold til andre sentre i Haugesund. Skåredalen og Bleikmyr er lokalsentre, Hemmingstad, Austmannavegen og Gard er bydelssentre, mens Raglamyr er et målpunkt med kjøpesentre og arealkrevende varer.

III. 21: Avgrensning av designområdet. Totalt utgjør designområdet 96 600 m²

HEMMINGSTAD BYDELSSENTER I DAG

I dag fremstår Hemmingstad bydelssenter som et diffust og uklart bydelssenter. Det er ingenting som tilsier at stedet er et sentrum, da det stort sett er preget av spredt bebyggelse og ingen oppholds- eller møtesteder.

Vegsystemet tyder også på at dette er et sted for bilisten, da det er enkelt å komme seg frem på hjul, men verre for den gående. Den spredte bebyggelsen er ekstra synlig i utformingen av infrastrukturen. Vegsystemet har en typisk landevegsutforming som ikke samsvarer med forventningene til et bydelssenter.

Foruten infrastruktur består Hemmingstad bydelssenter av noen funksjoner. Illustrasjon 22 viser en oversikt over hvor de ulike funksjonene er plassert i forhold til hverandre. De funksjonene som eksisterer i bydelssenteret i dag er brannstasjon, legevakt, post, treningssenter, dagligvarebutikk, kebabrestaurant, rørleggerbutikk, en bensinstasjon og en nedlagt bensinstasjon. Disse funksjonene er lokalisert innenfor kommuneplanens grenser for bydelssenter.

Enkelte av funksjonene kan kategoriseres som hverdagslige, i form av at de benyttes ofte. Det er hovedsaklig treningssenter og dagligvarebutikk som er typiske hverdagsfunksjoner. Foruten disse er det også offentlige funksjoner som brannstasjon, legevakt og post som er lokalisert i bydelssenteret. Disse funksjonene er spesielle i den grad at de ikke bare henvender seg til det lokale, men også til hele byen.

I forhold til at det er lokalisert viktige funksjoner som brannvesen og legevakt innenfor området, setter det store krav til fremkommelighet for ambulanser og brannbiler. Det samme gjelder for posten som er avhengig av å få levert ut post. Disse funksjonene er avhengige av god fremkommelighet, men de er også veldig arealkrevende i form av at de har behov for gode parkeringsmuligheter.

De hverdagslige funksjonene som treningssenter, dagligvarebutikk og kebabrestaurant har et større potensiale for å tiltrekke seg mennesker og bidra til å skape et bedre

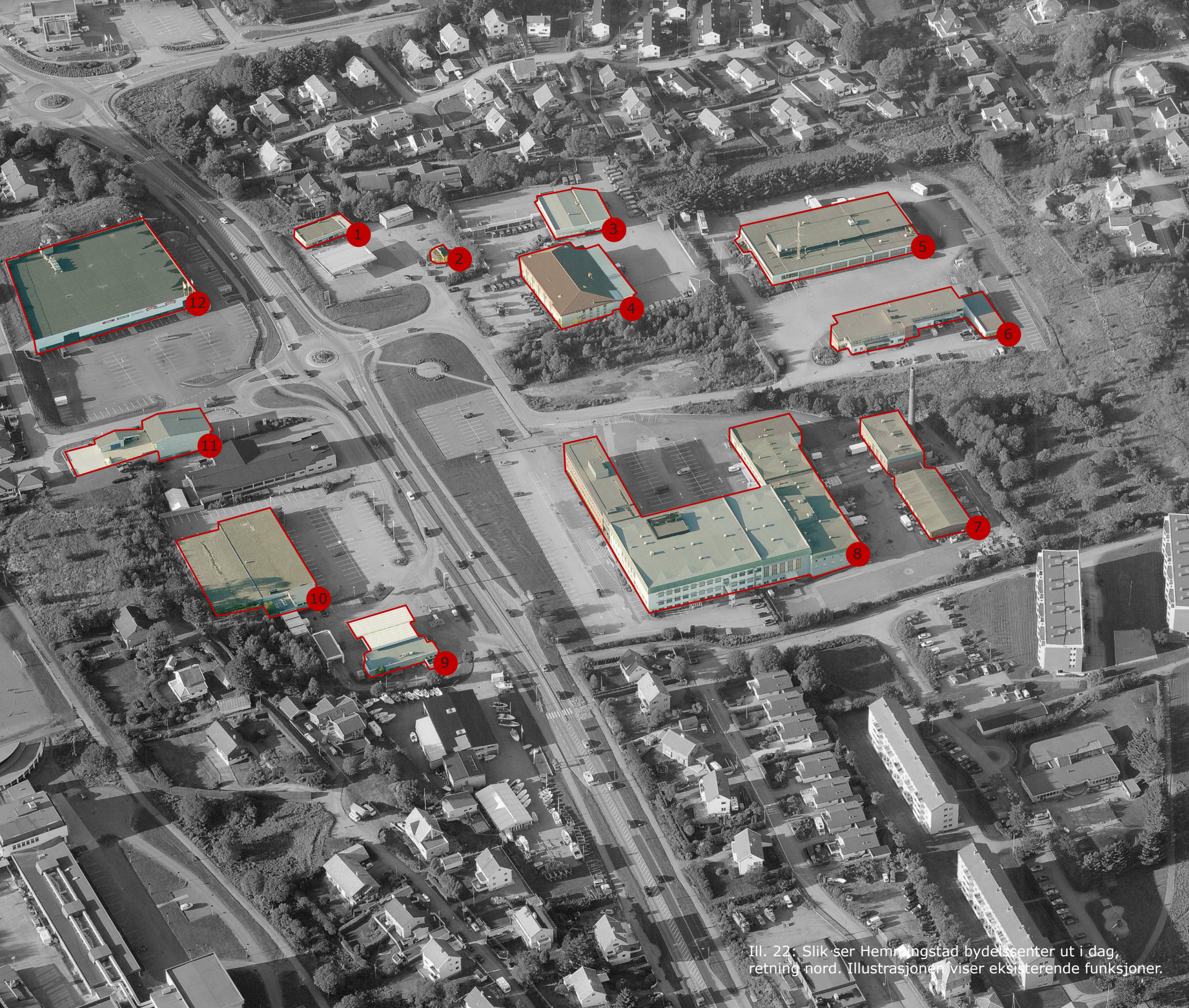
sosialt miljø. For eksempel er det flere som peker på treningssenteret som det neste third place. Disse funksjonene tiltrekker seg mennesker på en mer frivillig og ønsket måte enn det de offentlige funksjonene som legevakt og brannstasjon gjør. De offentlige funksjonene er viktige for byen, men bidrar i liten grad til å støtte opp om det sosiale livet i bydelssenteret.

Haugesund kommune ønsker å transformere området for å få bedre utnyttelse og tilføre andre kvaliteter enn det som finnes i dag. På illustrasjonen til høyre er det bare dagligvarebutikken [nr. 12], treningssenteret [nr. 8], legevakten [nr. 6] og brannstasjonen [nr. 5] som ønskes beholdt. De resterende funksjonene har fått ny lokalisering annen plass i Haugesund.

En transformasjon av området er fornuftig da det vil kunne legge tilrette for en høyere utnyttelse, samtidig som det åpner opp for at eventuelt andre funksjoner kan få plass i bydelssenteret. Grunnen til at andre funksjoner bør prioriteres foran bilbasert og arealkrevende virksomhet i et bydelssenter er for å redusere det daglige behovet for bilbruk, samtidig som det vil kunne fremstå som et hyggelig og tilfredsstillende bo-område.

1 Nedlagt bensinstasjon	7 Industri
2 Kebabrestaurant	8 Treningssenter
3 Post	9 Bensinstasjon
4 Post	10 Dagligvarebutikk
5 Brannstasjon	11 Rørlegger
6 Legevakt	12 Dagligvarebutikk

Ill. 22: Slik ser Hemmingstad bydelscenter ut i dag, retning nord. Illustrasjonen viser eksisterende funksjoner.

BYDELSSENTERETS KONTEKST OG HVERDAGSFUNKSJONER

Hemmingstad bydelssenter fungerer som bydelssenter for de som bor i gangavstand fra bydelssenteret og som føler en viss tilknytning til stedet. På grunn av bydelssenterets lokalisering i byen vil det være vanskelig å sette en fysisk avgrensning for hvem bydelssenteret tilhører. Det er uansett ikke slik at en føler tilhørighet til stedet kun fordi en bor der, det er hvordan stedet oppfattes som gir følelsen av tilhørighet [Savage 2005].

Det er med bakgrunn i dette at det ikke er gitt en konkret avgrensning av bydelssenterets tilhørende områder. I stedsanalysen er det tatt utgangspunkt i et område med 500 meter radius fra bydelssenteret. Dette gir akseptabel gangavstand innad i området.

For å kunne se på potensialet for tilrettelegging av nye funksjoner er det gjort en analyse av hvilke hverdagsfunksjoner som allerede finnes i og rundt bydelssenteret. Med hverdagsfunksjoner menes offentlige funksjoner som benyttes ofte, både valgfrie og nødvendige funksjoner. Eksempel på valgfrie funksjoner er kaféer og treningssentre, mens nødvendige funksjoner er skole og dagligvarebutikk.

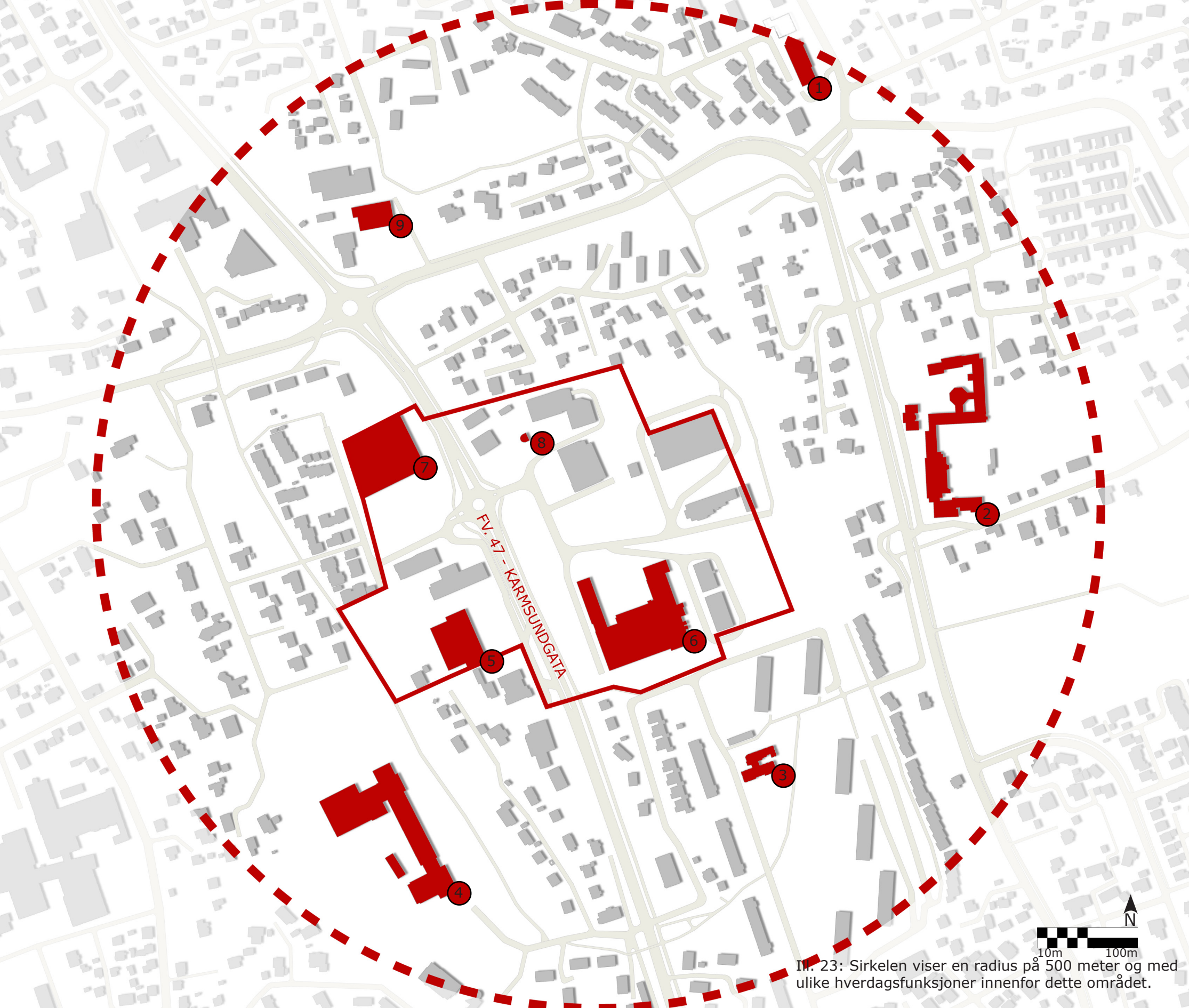
Å forstå lokaliseringen til hverdagsfunksjonene vil også gi grunnlag til å skape steder hvor den sosiale interaksjonen kan oppstå tilfeldig, som i steder til og fra de ulike funksjonene.

Illustrasjonen til høyre viser hvilke hverdagsfunksjoner som er lokalisert innen en radius på 500 meter fra bydelssenteret. Hverdagsfunksjonene i dette området er hovedsaklig skoler, barnehage, dagligvarebutikker og treningssentre. Med andre ord, både nødvendige og valgfrie funksjoner.

Innenfor 500 meters radius er det både barnehage, barneskole og ungdomsskole, noe som setter store krav til sikre og attraktive forbindelser både mellom funksjonene, men også fra hjemmet til funksjonen.

Bydelssenteret deles i en østre og en vestre del av en veldig trafikkert fylkesvei, noe som reduserer tilgjengeligheten og sikkerheten mellom ulike funksjoner. I designet vil det derfor være viktig å legge vekt på å knytte de to delene sammen på en tilfredsstillende måte hvor den gående er i fokus.

1	Dagligvarebutikk	6	Treningssenter
2	Barneskole	7	Dagligvarebutikk
3	Barnehage	8	Kebabrestaurant
4	Ungdomsskole	9	Dagligvarebutikk
5	Dagligvarebutikk		

Ill. 23: Sirkelen viser en radius på 500 meter og med ulike hverdagsfunksjoner innenfor dette området.

KVALITETER I BYDELSSENTERET

Når det her snakkes om kvaliteter i bydelssenteret tenkes det hovedsaklig på kvaliteter i uterommet, som grønnstruktur, vann og andre elementer som sørger for en god opplevelse av uterommet.

I bydelssenteret er det fokusert på grønnstrukturer og forbindelser. I de aller fleste byer er grøntområder en mangelvare, og de områdene som finnes skal bevares i størst mulig grad. Det er derfor viktig å se på hvilke grønnstrukturer som finnes i området, da disse er viktige for å skape gode uteopplevelser og miljøer, samtidig som det skaper gode forbindelser.

Området i og rundt Hemmingstad bydelssenter har store grøntarealer, både på øst- og vestsiden av Karmsundgata. Mye av grønnstrukturen skaper forbindelser mellom forskjellige bo-områder og sørger for at de ulike områdene har gode forbindelser. Blokkbebyggelsen er forbundet med eneboligene, samtidig som ungdomsskolen gir en grønn skolevei til rekkehusene og leilighetene på vestsiden av Karmsundgata, slik som illustrasjon 26 viser.

Grønnstrukturen på vestsiden av Karmsundgaten er en del av en større sykkel- og gangsti som strekker seg fra Karmøy kommune i sør til Haugesund sentrum i nord.

Mye av grønnstrukturen er privat, og kun en kvalitet for øyet. Illustrasjon 24 viser en del av sykkel- og gangstien på østre del av Karmsundgaten, og hvordan den er inngjerdet og ikke tilgjengelig for lek og fritid.

På østsiden er det hovedsaklig uberørte grøntarealer som er disponible til fri lek og fremmer en kreativ bruk. Den er derimot ikke spesielt urban, noe som kan være både en kvalitet og en mangel for bydelssenteret. Illustrasjon 25 viser hvordan grønnstrukturen i området fremstår.

III. 24: Grønnstrukturen fremstår privat og er kun en kvalitet for øyet.

III. 25: De største delene av grøntområdet fremstår som flate, grønne områder som tidligere har blitt brukt som fotballbaner eller lignende.

REKKEHUS/
LEILIGHET

ENEBOLIG

UNGDOMSSKOLE

BLOKKBEBYGGELSE

Ill. 26: Grønnstrukturen er dominerende i området og skaper gode forbindelser og uterom.

BEBYGGELSE OG ESTETIKK

Bebyggelsen innad i bydelssenteret består kun av næringsarealer og ingen boliger. Bebyggelsen kjennetegnes først og fremst ved at det er en forholdsvis lav bebyggelse på mellom en og tre etasjer. Den lave utnyttelsen i høyden, samt funksjonenes arealbehov, gjør at bebyggelsen har en stor grunnflate og dermed store fasader som vender mot utearealet.

Fasaden spiller en viktig rolle når det gjelder å skape liv. Åpne fasader som skaper kontakt mellom ute og inne bidrar til å gjøre bydelssenteret mer levende og trygt. Bebyggelsen i bydelssenteret har hovedsaklig en lukket fasade sett fra øyenhøyde.

Materialene er med på å skape en viss identitet og karakter for bydelssenteret. Både Meieriet og legevakten har størstedelen av fasaden bestående av teglstein og glass, mens brannstasjonen er i hvitpusset betong.

Det er likevel Meieriet som er det mest kjente ved området i dag, da bydelssenteret ofte omtales som "området der ved Meieriet".

Områdets karakter kommer til syne gjennom bebyggelsens flate tak og strenge form.

Bebyggelsen rundt bydelssenteret består hovedsaklig av forskjellige boligtyper, noe som gjør at området fremstår attraktivt for alle, uansett livssituasjon.

Området i sør-øst er dominert av leiligheter i fire etasjer, mens det i vest er mindre rekkehus og leiligheter. Området nord og vest for bydelssenteret består hovedsaklig av eneboliger.

Ill. 27: Bygget er på folkemunne kjent som Meieriet, men i dag benyttes det hovedsaklig som treningssenter.

Ill. 28: Legevakten er lokalisert øst i bydelssenteret. Fasaden fremstår lukket, med lite vinduer i øyenhøyde.

Ill. 29: Brannstasjonen er en lav, men arealkrevende bygning som også krever store arealer utvendig.

III. 30: Bebyggelsen rundt bydelscenteret består av både rekkehus, blokkleiligheter og eneboliger.

FORBINDELSER - MYKE OG HARDE TRAFIKANTER

Dagens forbindelser til bydelssenteret er forholdsvis gode. Spesielt for bilistene som det er godt tilrettelagt for. Bilistene er de prioriterte trafikantene inne i området, da det hovedsaklig er virksomheter som ønsker og trenger tilrettelegging for bilbruk. Illustrasjon 32 viser hvordan bilistene tar av fra Karmsundgata og sprer seg innad i området.

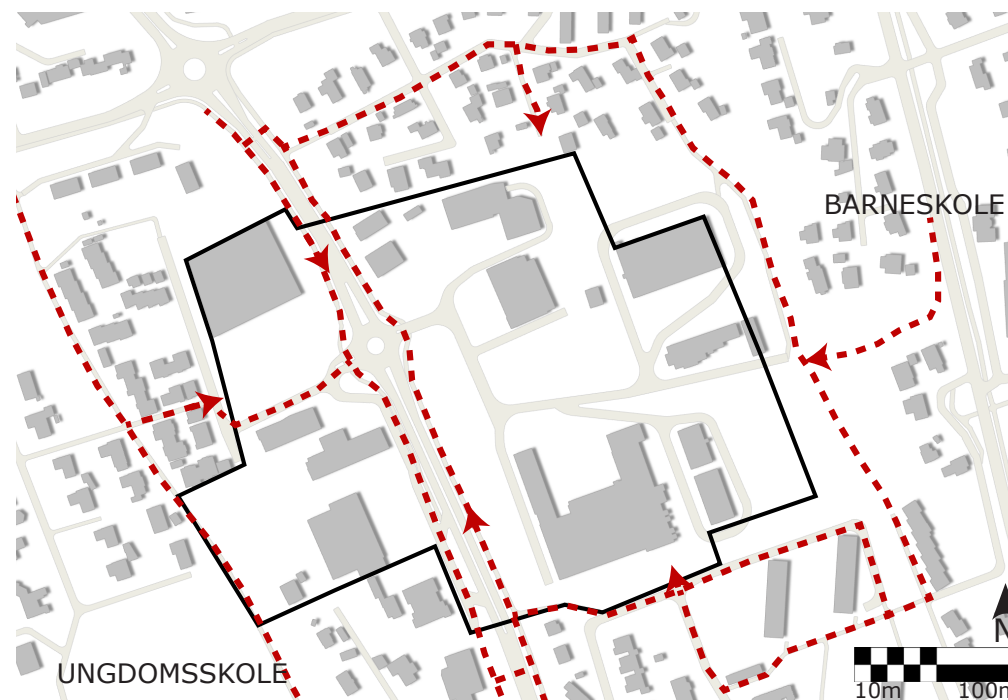
For bilistene er det kun i den vestlige retningen at det er adgang til boliger. Alt av kjøretøy i retning øst på illustrasjon 32 er hovedsaklig i forbindelse med legevakt, brannstasjon, post eller treningssenter.

Post, legevakt og brannstasjon er virksomheter som er avhengig av god tilgjengelighet for harde trafikanter, og kan sies å være bilbasert virksomhet.

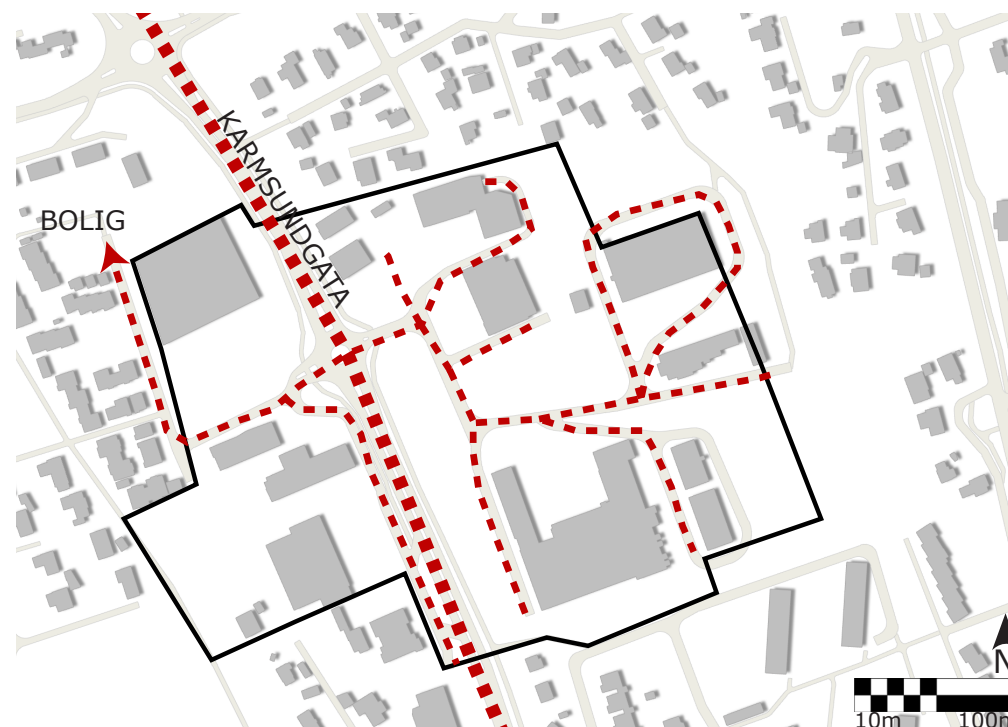
Illustrasjon 31 viser hvor de myke trafikantene har tilgang til bydelssenteret. Det er ikke mangel på tilgjengelighet til bydelssenteret for disse trafikantene, men innad i området er det begrenset tilrettelegging. Adkomsten til bydelssenteret for de myke trafikantene skjer hovedsaklig fra gang- og sykkelveger og fortau langs Karmsundgata.

Problemet for de myke trafikantene er at bydelssenteret kan oppleves som en barriere, da det kutter forbindelsene fra de omkringliggende gang- og sykkelveiene. Det er spesielt øst-vest forbindelsen som fremstår som den største barrieren.

Per i dag er det ikke så mange som går gjennom bydelssenteret i en øst-vest retning, men dette skyldes først og fremst tilgjengeligheten i området. Det er grunn til å anta at ferdslen gjennom området har et stort potensial da det ligger en barneskole i øst og en ungdomsskole i vest. En god kryssløsning over Karmsundgata er derfor høyst relevant og nødvendig.

Ill. 31: Myke trafikanters bevegelse i området. Pilene er potensielle forbindelser til bydelssenteret.

Ill. 32: Harde trafikanters adkomst til området. Adkomsten skjer hovedsaklig fra Karmsundgata.

KARMSUNDGATA - EN BARRIERE FOR MYKE TRAFIKANTER

Hemmingstad bydelssenter oppleves i dag som et usammenhengende område som er delt i to av Karmsundgata. Karmsundgata er en stor barriere for myke trafikanter og reduserer mulighetene for en sikker forbindelse mellom øst og vest.

Fv. 47 [Karmsundgata] har en stor betydning for Haugesund som by, da den fungerer som innfartsåre til sentrum og forbinder Karmøy i sør til Sveio i nord. Fylkesveien har en ÅDT på opp mot 30 000, noe som er alt for høyt i forhold til veiens kapasitet [Botsforrapporten 2010:6].

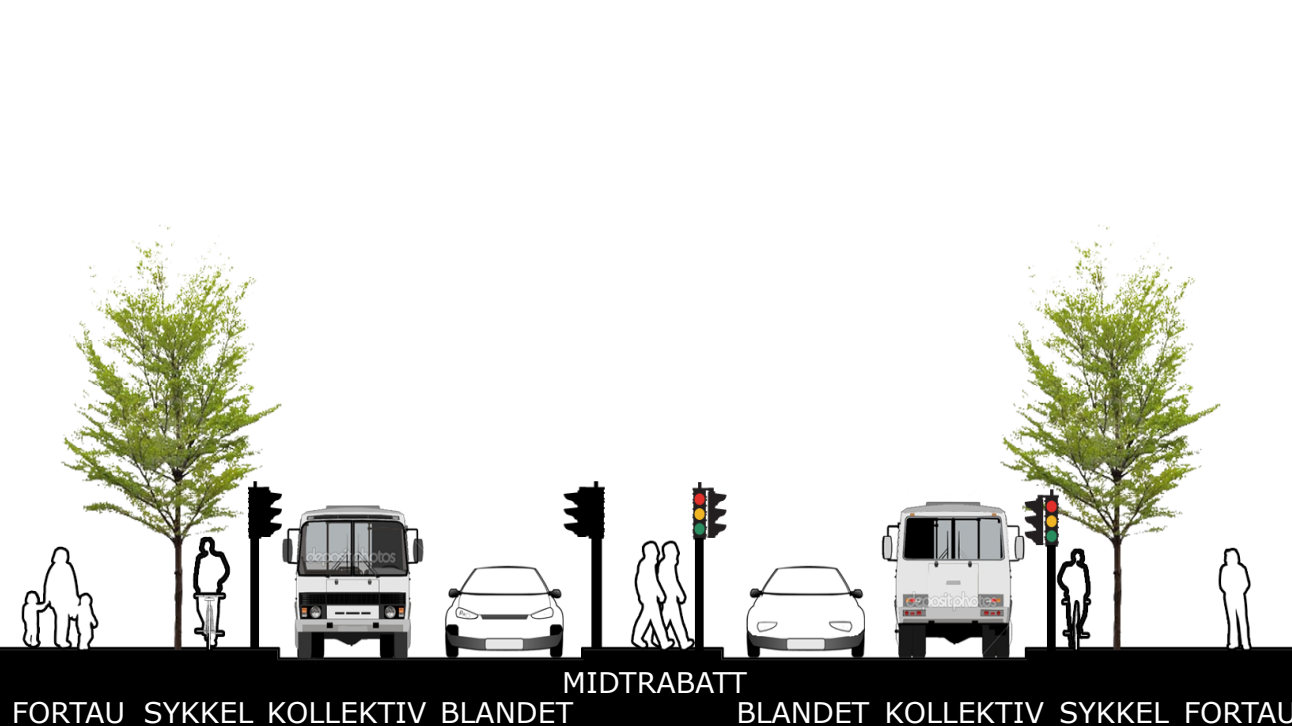
Karmsundgata fungerer i dag som en barriere for myke trafikanter da det er utilfredsstillende kryssløsninger. For gående som skal krysse Karmsundgata er det gangbro over veien, undergang under eller fotgjengerovergang i plan som preger kryssningsalternativene. Innenfor bydelssenterets avgrensning er det to fotgjengeroverganger i plan.

Haugesund kommune har utarbeidet en Botsfor-rapport som viser til ulike utfordringer som Karmsundgata står overfor, men også forskjellige løsninger på hvordan fylkesveien kan endres til å bli en mer miljøvennlig og sikker gate.

I dag fremstår Karmsundgata som en veg og ingen gate. Grunnen skyldes at den er utformet som en landeveg; det vil si at vegen skjærer gjennom landskapet. En gate gjenkjennes ved at den er definert av volum på hver side. Et av kommunens mål er å transformere Karmsundgata om til en gate, som er typisk for mer urbane områder som et bydelssenter.

Målet med den nye utformingen av Karmsundgata er blant annet å tilrettelegge for syklende og gående, både på langs og på tvers av gaten. De forslagene som ligger til grunn for utforming av gaten innebærer et gatesnitt som både har plass til gående, syklende, kollektivtrafikk og personbiler. Ideen er også at gaten skal fungere som en grønn åre gjennom Haugesund.

Illustrasjonen under viser et forslag til utforming av Karmsundgaten. Her er det satset på myke trafikanter og kollektivtransport. Tanken er å skape en grønn allé som også gir bedre vilkår for myke trafikanter. Snittet illustrerer hvordan gaterommet ønskes definert av bebyggelse på begge sider.

ET BYDELSSENTER FOR ALLE

Et av målene for oppgaven er å kunne tilrettelegge for et bydelssenter hvor alle, uansett alder eller kjønn, ønsker å oppholde seg. For at dette skal være tilfellet må bydelssenteret dermed inneholde kvaliteter og aktiviteter som tilfredsstillende alle aldersgruppers ønsker og behov.

For å kunne skape et bydelssenter som fungerer som et sosialt møtested må det tilrettelegges med aktiviteter og tilbud som gjør at alle aldersgrupper ønsker å tilbringe tid i bydelssenteret, og dermed også møte kjente og ukjente naboer.

I området rundt bydelssenteret er det ulike boligtyper, alt fra små blokkleiligheter til større eneboliger. Selv om disse boligtypene ikke kan si noe konkret om hvem som bor der i dag, er det grunn til å anta at området vil huse både eldre, barnefamilier og unge i dag og i fremtiden. Det vil derfor være hensiktsmessig å undersøke hvilke aktiviteter som er attraktive og aktuelle for hver aldersgruppe, for på den måten å sikre at bydelssenteret blir et sted for alle.

Det er sett nærmere på følgende brukere, basert på alder og livssituasjon:

- Barn
- Ungdom
- Småbarnsfamilier
- Voksne
- Pensjonister

Av disse brukerne er det barn og pensjonister som er mest avhengige av bydelssenterets funksjon og kvalitet, da det er disse brukergruppene som er minst mobile.

Illustrasjon 34 viser en diagramatisk oversikt over hvilke aktiviteter og kvaliteter hver enkelt brukergruppe verdsetter. Det er klart at disse aktivitetene vil overlape, da det er mange felles aktiviteter uavhengig av alder eller familiesituasjon. For eksempel vil det være vanskelig å skille mellom voksne og pensjonister, samtidig som barn og småbarnsfamilier i stor grad vil ha interesse av de samme aktivitetene.

For å forstå de ulike brukergruppene sine preferanser i forhold til behov og aktiviteter er de presentert under.

BARN er typisk forklart som seksåringen som akkurat har startet på skolen og fått øynene opp for fotball. Han spiller fotball eller leker i skogen sammen med vennene sine. De liker å utforske omgivelsene, men holder seg likevel nær hjemmet.

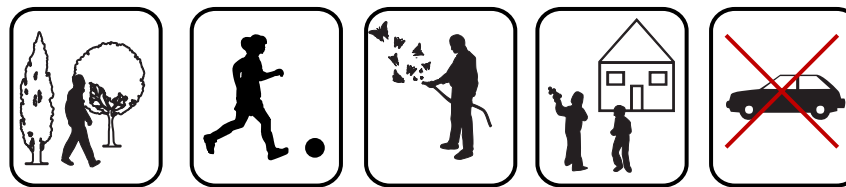
UNGDOM er 15 åringen som går på ungdomsskolen og er opptatt av kjæresten og venner. Det er mye hemmelig snakk, og dermed viktig at de ikke oppholder seg synlig for foreldre og andre voksne. Ellers er det kjekt å gå på kafé om kvelden etter trening. På ungdomsskolen har de blitt kjent med mange nye mennesker og busstilbudet er derfor viktig. Ungdommen må også være tilgjengelig på Facebook og Twitter til enhver tid. Å være i området uten nettilgang er derfor uaktuelt.

SMÅBARNSFAMILIE er det unge paret med sine små barn. I denne familien er det viktig å ha tid til barna og kunne bidra til at barna får seg nye venner. Møtesteder hvor barn og voksne kan hygge seg sammen er derfor viktig. Samtidig er hverdagen som småbarnsforelder travel, og nærhet til nødvendige aktiviteter og tilbud settes derfor høyt. For at småbarnsforeldrene skal kunne ha litt voksentid er det avgjørende at de kan sitte på kafé mens de kan se til barna samtidig.

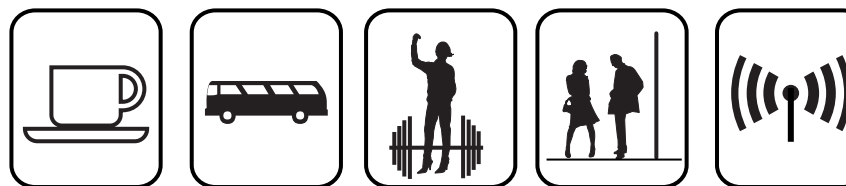
VOKSEN er et par eller en enslig som har kommet i en periode av livet hvor barna har flyttet ut og pensjonisttilværelsen fortsatt er langt frem i tid. Den voksne er opptatt av å kunne holde seg i form ved å trene enten på treningssenter eller gå tur i naturområder. Foruten fysiske aktiviteter foretrekker den voksne å kunne gå på kafé og ha mulighet til å handle når det måtte passe.

PENSJONIST er den eldre personen som ikke lenger har samme mulighet til å være mobil, og som krever tilrettelegging. Pensjonisten er fascinert av de unge og liker å drikke kaffe samtidig som han underholdes av de unge som leker. Nærbutikken er avgjørende for å kunne klare seg selv.

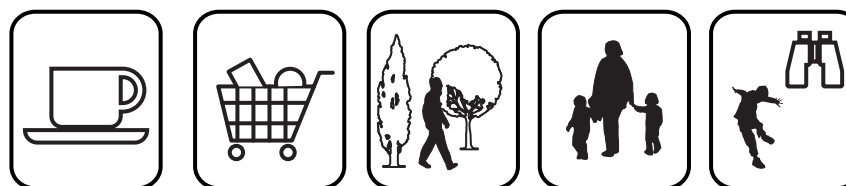
BARN

UNGDOM

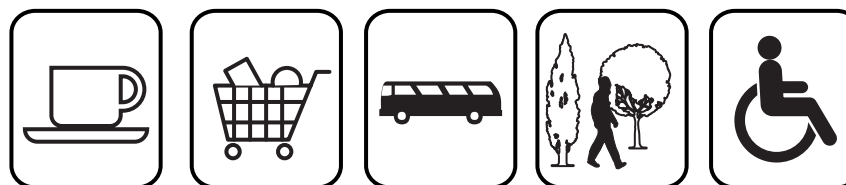
SMÅBARNSFAMILIE

VOKSEN

PENSJONIST

AKTIVITETER FOR ALLE

Kafé

Dagligvarebutikk

Busstilbud

Treningsmuligheter

Tilgang på natur

Organisert lek

Uorganisert lek

Nærhet til hjemmet

Tilgjengelighet for alle

Skjermede møtesteder

Barn og voksne sammen

Synlige lekeområder

Sikkert og trygt

Internettilgang

Ill. 34: Diagramatisk oversikt over aktiviteter for ulike aldersgrupper

KONKLUSJON - ANALYSE

Analysen av Hemmingstad bydelssenter har kartlagt hvilke kvaliteter og potensialer som bør tas hensyn til i redesignet av området. Analysen har pekt på kvaliteter som skal forsterke området funksjon som et bydelssenter og et sted som tilrettelegger for sosial interaksjon.

De overordnede planene forteller noe om hvilke kriterier staten, fylket og kommunen legger til grunn for utviklingen av området. De statlige og fylkeskommunale planene fokuserer hovedsaklig på at kvaliteter som grøntområder og gode uterom er tilgjengelige og tilstrekkelige, mens de ikke sier stort om det konkrete designet. Planene sier imidlertid noe om forventet tetthet innad i området. Tettheten er lagt til 4 bol/daa innen for området som ligger ca. 1 km fra Haugesund sentrum. Dette er imidlertid en noe lav tetthet dersom en vurderer fremtidsbehovet for boliger sammen med bydelssenterets funksjon som en node i byen. Det overordnede målet vil i denne oppgaven være en høyest mulig tetthet, men uten at det resulterer i svekkede bo-kvaliteter og uterom.

For Hemmingstad bydelssenter vil de overordnede planene fungere som designparametre for hva bydelssenteret skal være. Planene legger spesielt vekt på en bærekraftig utvikling som fremmer nærhet til naturarealer, kollektivtransport og nødvendige hverdagsfunksjoner.

Reguleringsplanene for området er ikke gjeldende da det ønskes at området transformeres til et bydelssenter.

Stedsanalysen, som kartlegger hva som finnes i og rundt bydelssenteret, forteller om et potensiale for videre utvikling. Inne på selve designområdet er det to funksjoner som støtter opp om hverdagsfunksjoner og tanken om sosiale møtesteder. Disse funksjonene er dagligvarebutikk og treningssenter. I den videre utviklingen av bydelssenteret vil dermed disse funksjonene spille en viktig rolle.

Det er nok ikke mange som vil tenke på kebabrestauranten som en hverdagsfunksjon, men den har imidlertid en annen viktig effekt. Den fungerer ofte som et viktig møtested, spesielt for unge. Det kan også tenkes at kebabrestauranten

i fremtiden vil oppleves som en hverdagsfunksjon. Grunnen skyldes en stadig større tidsklemme og behov for enkle løsninger, herav ferdigmiddag som kebab.

Legevakten og brannstasjonen er to funksjoner som skal beholdes. Grunnen til at disse funksjonene beholdes der de er i dag skyldes at dagens lokasjon er gunstig i forhold til tilgjengelighet til resten av byen, samtidig som bydelssenteret også kan inneholde noen by-funksjoner.

Ideen med å kartlegge ulike brukergruppers behov er å kunne tilrettelegge for et bydelssenter hvor alle, uansett alder eller livssituasjon, kan trives. De ulike behovene fungerer dermed som designparametre i forhold til hvilke funksjoner som det må tilrettelegges for, hvordan tilgangen på natur vurderes som en kvalitet og hvilke aktiviteter som kan være aktuelle i uterommet.

Basert på analysen av de forskjellige brukergruppene er det følgende funksjoner som ønskes inn i bydelssenteret:

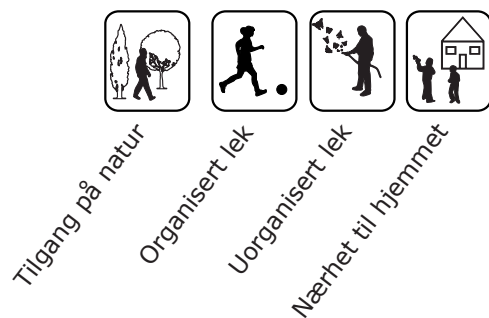
FUNKSJONER

Disse funksjonene vil dermed bidra til at hverdagsaktivitetene er tilgjengelig innen et visst området, samtidig som det skaper økt aktivitet innad i bydelssenteret. Foruten disse funksjonene vil det også tilrettelegges for kontorer og bolig. Sosiale funksjoner bør tilrettelegges i første etasje for kunne bidra mest mulig til et sosialt og yrende gateliv.

Når det gjelder naturens påvirkning på området viser analysen at tilgang på natur er viktig og en stor kvalitet i området. Å knytte grøntdraget sammen mellom øst og vest vil skape et sammenhengende grøntdrag samtidig som nærhet på naturen økes.

NATUR/ LEK

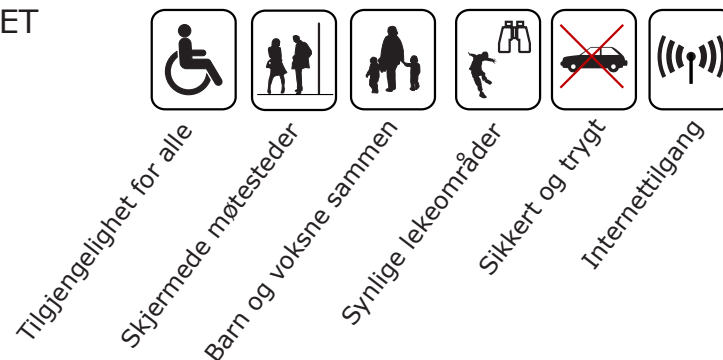

De forskjellige behovene og ønskene for uterommet bør tilrettelegges slik at de fungerer som en naturlig del av bydelssenteret slik at den sosiale interaksjonen kan oppstå plutselig og tilfeldig. Uansett hvilke preferanser de forskjellige brukerne har for uterommet, vil opplevelsen av andre mennesker alltid telle positivt. Det er ofte slik at opplevelsen av andre brukere vil bidra til å gjøre området mer spennende, og det er akkurat da de sosiale interaksjonene oppstår.

For at brukerne skal velge å benytte seg av funksjonene i bydelssenteret må det oppleves som tilgjengelig og effektivt å bevege seg i området. Opplevelsen fra hjem til funksjon må være så god og ha så gode kvaliteter at ønsket om å benytte bilen ikke lenger vurderes.

Når det gjelder ønsker og behov for uterommet er det hovedsaklig sikkerhet, møtesteder og aktiviteter hvor ulike aldersgrupper kan fungere sammen som er i fokus. Internett vil også være en faktor som påvirker området attraktivitet. Muligheten til å være online er i dag tilstede overalt da mobiltelefonen øker tilgangen til og bruken av internett.

UTEROMMET

INNLEDNING - KONSEPT

I dette kapitlet vil konseptet for utviklingen av bydelssenteret bli presentert. Konseptet er en beskrivelse av hva bydelssenteret skal være. Det er i problemstillingen lagt et grunnlag for at det skal fungere som et samlende bydelssenter hvor hverdagslivets handlinger utspiller seg, men konseptet vil ta denne problemstillingen et steg videre og inkludere det mer konkret i en designtilnærming.

Hemmingstad bydelssenter vil være stedet hvor naboene ønsker å være, som et godt alternativ til hjemmet. Her er det både nødvendige og valgfrie aktiviteter, hvor unge og eldre møtes til en uformell prat, eller blir underholdt av hverandre.

Nøkkelord for konseptet er forbindelser og sosial friksjon. Det vil si at konseptet legger opp til en hovedforbindelse hvor det oppstår møteplasser og aktiviteter langs denne forbindelsen.

Ill. 35: Konseptet bygger på gode forbindelser hvor sosiale situasjoner oppstår.

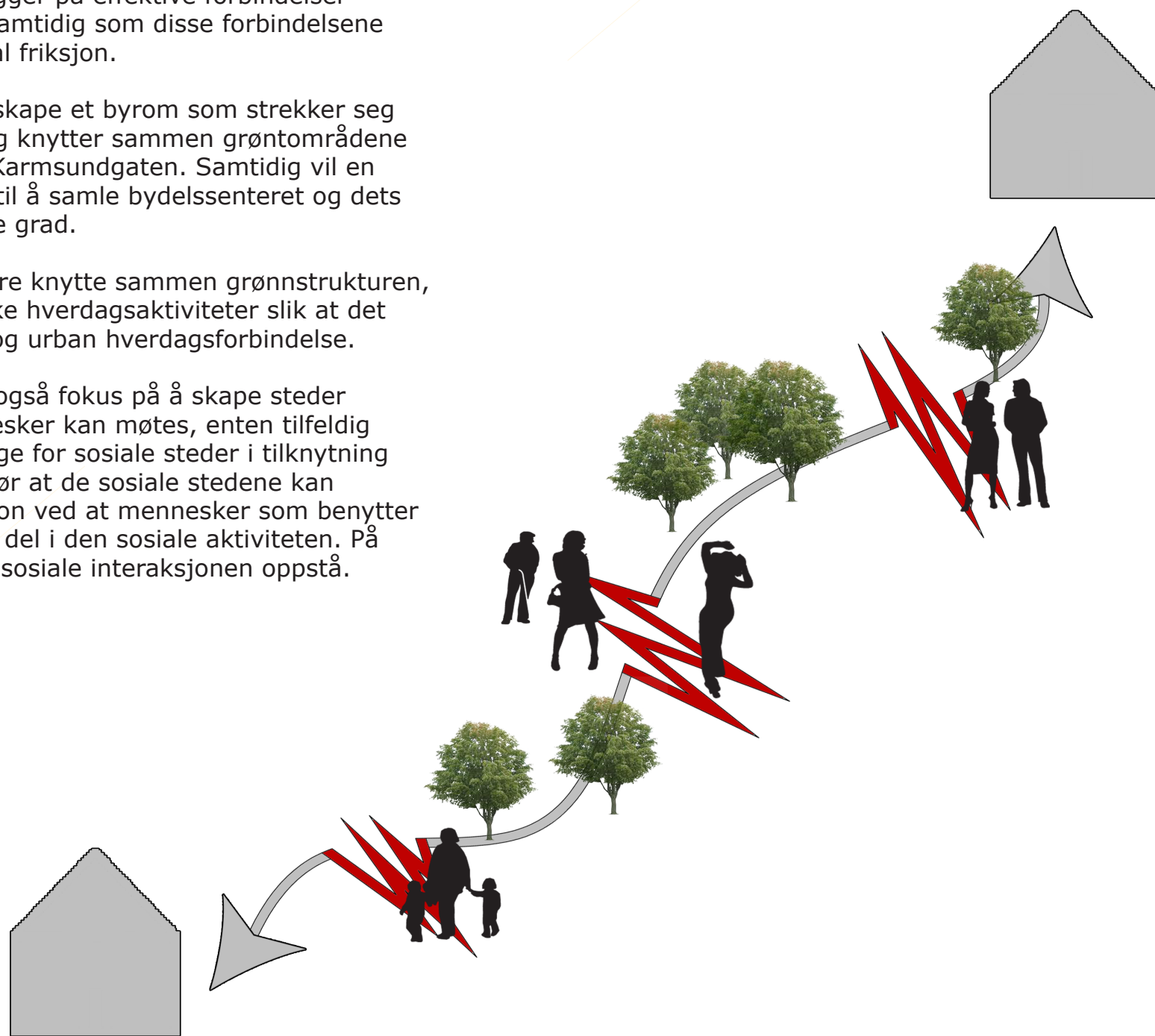
FORBINDELSER OG SOSIAL FRIKSJON

For å kunne tilrettelegge for et samlende bydelssenter hvor hverdagslivets handlinger utspiller seg legges det opp til et bydelssenter som bygger på effektive forbindelser mellom ulike funksjoner, samtidig som disse forbindelsene "forstyrres" av såkalt sosial friksjon.

Ideen bak konseptet er å skape et byrom som strekker seg i en øst-vest forbindelse og knytter sammen grøntområdene på østre og vestre del av Karmsundgaten. Samtidig vil en øst-vest forbindelse bidra til å samle bydelssenteret og dets tilhørende områder i større grad.

Forbindelsene skal ikke bare knytte sammen grønnstrukturen, den skal også forbinde ulike hverdagsaktiviteter slik at det oppleves som en effektiv og urban hverdagsforbindelse.

I problemstillingen er det også fokus på å skape steder og situasjoner hvor mennesker kan møtes, enten tilfeldig eller planlagt. Å tilrettelegge for sosiale steder i tilknytning til øst-vest forbindelsen gjør at de sosiale stedene kan oppfattes som sosial friksjon ved at mennesker som benytter bydelssenteret tilfeldig tar del i den sosiale aktiviteten. På denne måten vil også den sosiale interaksjonen oppstå.

III. 36: Konseptet for bydelssenteret er å skape en grønn forbindelse mellom funksjoner og bolig, med sosiale friksjoner som fungerer som møtesteder med ulike aktiviteter.

SOSIAL FRIKSJON - SPEILING AV INNENDØRSAKTIVITETER

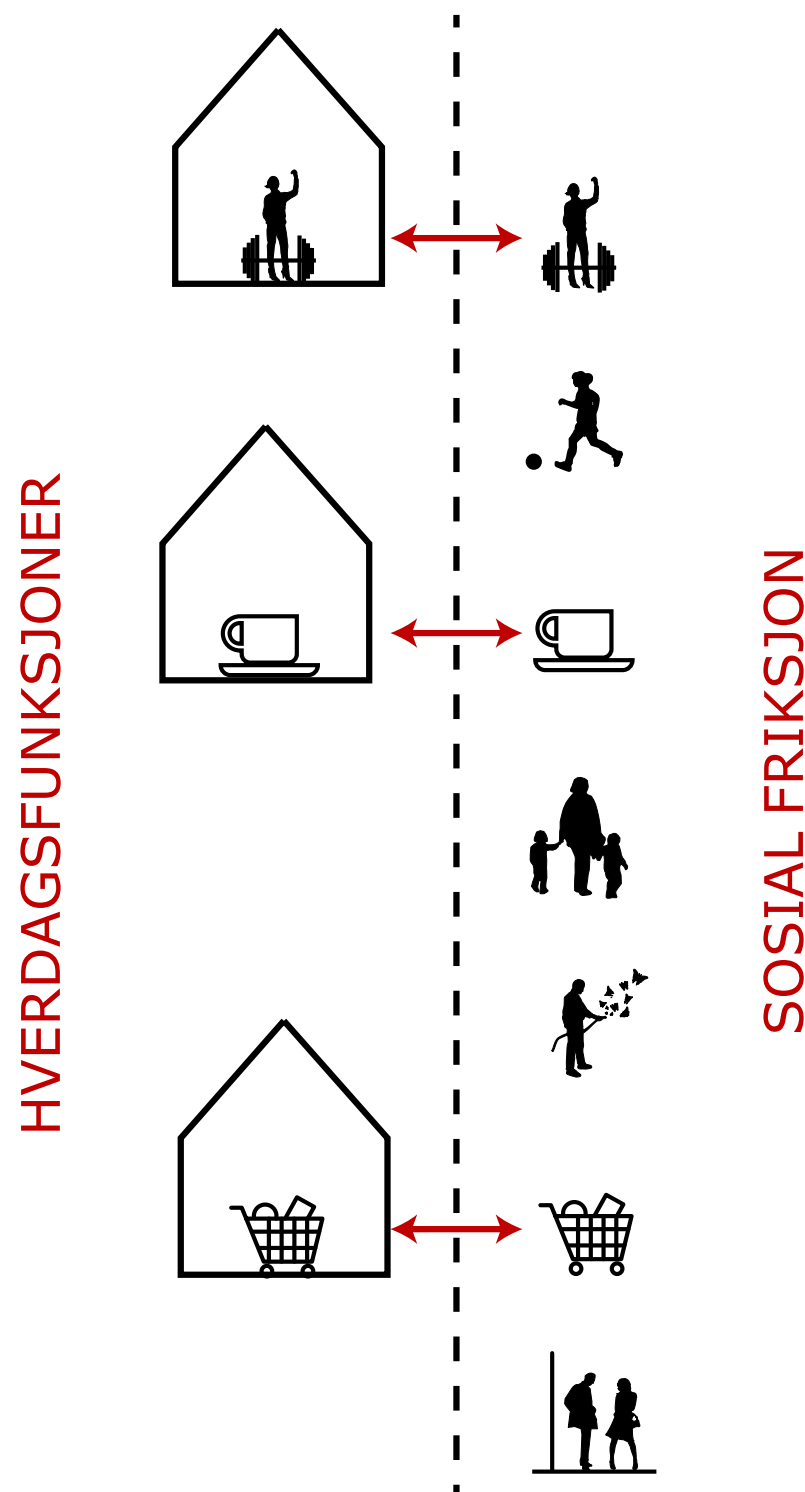
I bydelssenteret tilrettelegges det for hverdagsfunksjoner som treningssenter, kafé og dagligvarebutikk. I tillegg vil området inneholde boliger og kontorlokaler.

De nevnte hverdagsfunksjonene tilrettelegges det for nettopp fordi det er funksjoner og aktiviteter som de fleste benytter daglig eller ofte. Disse aktivitetene finner ofte sted innendørs og kan dermed oppleves som lukkede aktiviteter. For å kunne maksimere den sosiale friksjonen vil det derfor være hensiktsmessig å tilrettelegge for hverdagsaktiviteter også i det offentlige rommet. Å redusere barrieren mellom inne og ute vil bidra til å forsterke opplevelsen av aktivitetene i bydelssenteret - både fra innsiden og utsiden.

Ideen med den sosiale friksjonen er derfor å speile aktiviteter som hovedsaklig finner sted innendørs og bringe disse aktivitetene ut.

Foruten speiling av innendørsaktivitetene vil det være behov for å tilrettelegge for aktiviteter som hver enkelt aldersgruppe finner interessant. På den måten vil bydelssenteret bidra til å tilfredsstille behov og ønsker for befolkningen i området.

I analysen kom det frem hvilke aktiviteter som er ønskelige i bydelssenteret. Disse aktivitetene er hovedsaklig trening, utendørs lek, kafé, møtesteder, tilgang på natur, handlemuligheter og et sted hvor det er mulig å trekke seg bort fra andre [spesielt aktuelt for ungdom]. For å øke den sosiale friksjonen er det derfor viktig å tilrettelegge for utendørsaktiviteter i forbindelse med hverdagsfunksjonene. På den måten blir hverdagsfunksjonen en del av den sosiale friksjonen.

III. 37: Forholdet mellom hverdagsfunksjoner [inne] og sosial friksjon [ute].

FORBINDELSER

Konseptet for bydelssenteret er å skape et samlande bydelssenter i form av en hovedforbindelse som inviterer til sosiale aktiviteter for alle.

Hovedforbindelsen er en øst-vest forbindelse som skaper en bedre kontakt mellom bebyggelsen på hver side, men spesielt viktig er forbindelsen til barneskolen i øst og ungdomsskolen i vest. Denne forbindelsen er ikke bare et uterom for de som bor i bydelssenteret, det er også en hverdagsforbindelse for de som skal til og fra skolen. Denne forbindelsen er tilgjengelig for alle trafikanter, myke som harde, og utgjør et shared space som baserer seg på kommunikasjon mellom mennesker, og ikke skilting som det tradisjonelt benyttes.

Foruten denne hovedforbindelsen er det også noen andre bi-forbindelser som er nødvendige for å åpne området opp og gjøre det lett tilgjengelig for de omkringliggende områdene.

Illustrasjon 38 viser en oversikt over de ulike forbindelsene i området. Som det kommer frem av illustrasjonen er hovedforbindelsen mer enn en A til B forbindelse, den er like mye et aktivitetsrom.

De nevnte bi-forbindelsene er rettet mot boligfeltet i nord, sentrum i nord-vest, skolen i sør-vest og barnehagen i sør. Brannstasjonen og legevakten er gitt en egen veg som ligger utenfor hovedforbindelsen. Grunnen til dette er at utrykningstrafikken er stor og behovet for å komme raskt frem er av stor betydning.

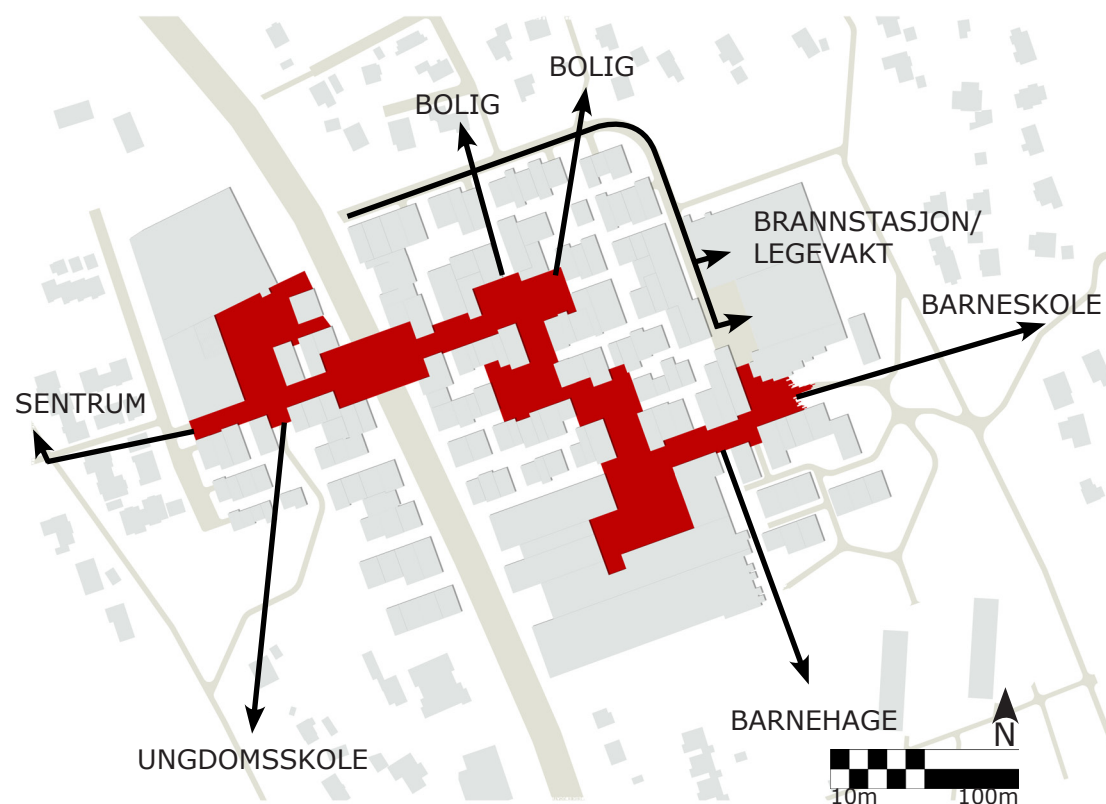
Det oppstår en krysning mellom boligforbindelsene i nord og utrykningsforbindelsen. Denne krysningen er vurdert som sikker da det er tydelig at dette er et område hvor utrykningskjøretøyene har førsteprioritet.

Når det gjelder bi-forbindelsene som alle har tilknytning til hovedforbindelsen, skyldes dette at det vil øke muligheten for at spontane møter vil oppstå.

Der hvor hovedforbindelsen krysser Karmsundgata er det tilrettelagt for shared space i et urbant byrom. Selve krysset er utformet med en rektangulær form for å fremstå som et

definert og sterkt byrom. For at denne kryssløsningen skal fungere optimalt er det viktig at materialbruken er tydelig og forteller de harde trafikantene at dette også er et område for gående.

Hovedforbindelsen vil ikke bare binde sammen området på øst- og vestsiden, den fungerer også som en samleforbindelse mellom de forskjellige hverdagsfunksjonene. Både dagligvarebutikk, treningssenter, kafé og busstilbud vil være tilgjengelige langs denne forbindelsen. Disse funksjonene henvenner seg ut til gaten og skaper et forhold mellom innvendig funksjon og gatebruk, som nevnt under avsnittet om sosiale friksjoner og speiling av innendørsaktivitetene.

Ill. 38: Hovedforbindelsen [rødt område] er tilgjengelig til og fra andre viktige områder som skoler, barnehage, boligområder og sentrum.

BYGNINGSKONSEPT

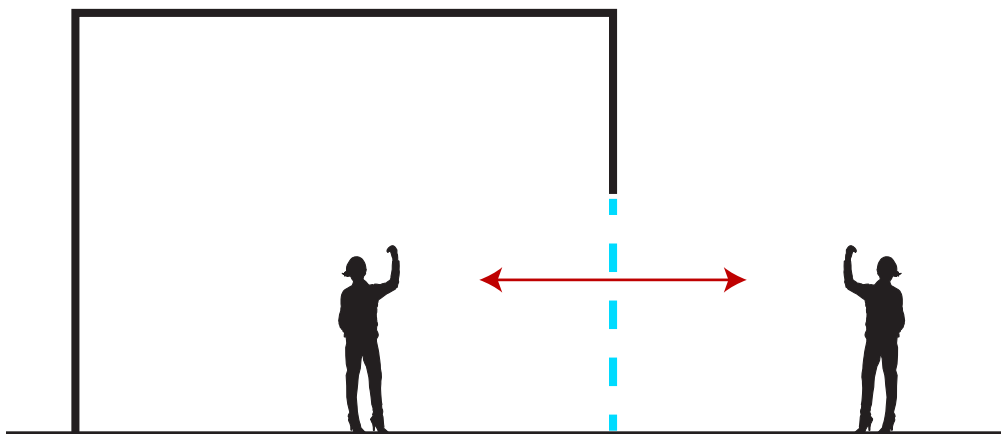
Bydelssenteret vil hovedsaklig bestå av offentlige funksjoner som butikker og aktivitetstilbud i første etasje, mens det vil være kontorer og boliger i de øvrige etasjene. Da butikker ofte har andre arealbehov enn leiligheter vil en større grunnflate i første etasje være gunstig for butikkene og deres behov. Ved å tilrettelegge for butikker og offentlige funksjoner i første etasje med leiligheter og kontorer over vil det være mixed use i hver bygning, noe som vil bidra til at det kontinuerlig er mennesker i og rundt bebyggelsen.

Med mixed use og offentlig bruk av første etasje stiller det også andre krav til fasaden. En butikk bør ha en åpen fasade med godt innsyn og god kontakt mellom inne og ute. På den måten vil opplevelsen av å være inne i eller utenfor butikken reduseres. Bruken av glass i fasaden er derfor av betydning. Illustrasjon 39 viser hvordan forholdet mellom ute og inne bør være for at bydelssenteret skal generere liv og aktiviteter.

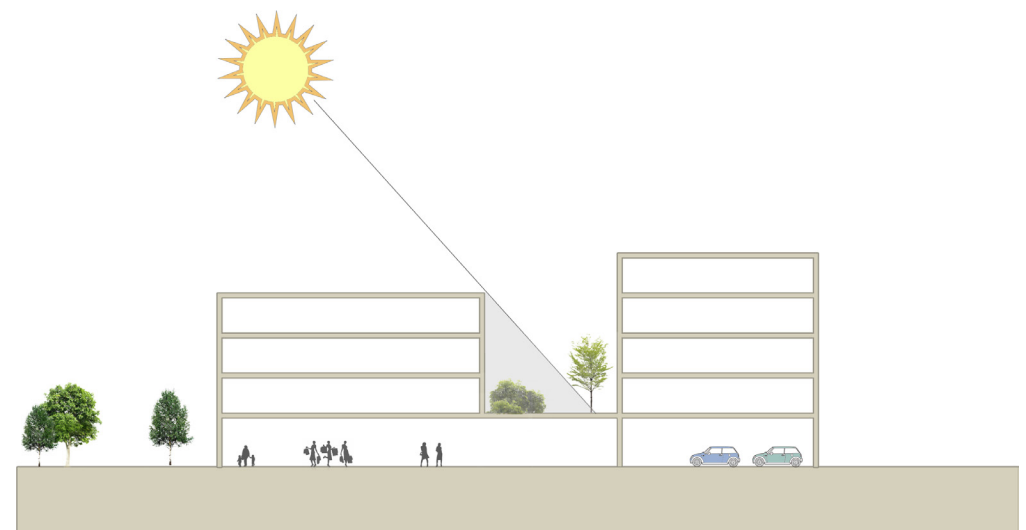
Som nevnt har butikker andre arealbehov enn leiligheter og kontorer. For å tilfredsstille dette behovet er bygningsvolumet tilrettelagt med et større grunnareal i første etasje enn i de øvrige etasjene. Ved å lage et bygningsvolum som vist i illustrasjon 40 oppstår da et fellesareal over første etasje. Konseptet med en slik oppdeling av bebyggelsen, med stor grunnflate og mindre volum over, er å skape et definert semi-

privat rom hvor beboerne inviteres til sosiale situasjoner på en mer privat skala. Et slik uterom vil være hevet en etasje over bakkeplan og med definerte "vegger" som sørger for bedre klimaforhold i form av ly for vind.

I første etasje vil det være store arealer til butikker, men også noe areal tilgjengelig til parkering. For å generere liv i hovedforbindelsen er det viktig at butikkene vender ut mot denne forbindelsen, mens parkeringen vender ut mot baksiden. Det optimale er å kunne tilrettelegge for parkering med minst mulig fasade utad, for på den måten vil flest mulig fasader bidra til gateliv, uavhengig av hvor fasaden henvender seg.

Ill. 39: En visuell kontakt mellom ute og inne vil bidra til å generere mer liv i hovedforbindelsen.

Ill. 40: Bygningskonsept som gir bedre solforhold og større arealutnyttelse for første etasje. Diagrammet viser bebyggelsen i snitt.

PRINSIPPER FOR UTVIKLING AV HEMMINGSTAD BYDELSSENTER

Prinsippene for utviklingen av Hemmingstad bydelssenter skal gi en pekepinne på hva som ønskes at bydelssenteret skal være og hva det skal inneholde.

Hemmingstad bydelssenter skal ha en høy tetthet, opp mot 10 bol/da for å understreke senterets funksjon som en node, samtidig som en høy tetthet er positivt for den bærekraftige utviklingen.

Når en slik utnyttelse er ønskelig må de resterende utearealene oppnå god kvalitet. Overflateparkering er derfor ikke en god løsning, og bør reduseres til et minimum.

Et annet prinsipp for utviklingen av bydelssenteret er å transformere Karmsundgata til en gate, hvor kontorer lokaliseres i bebyggelsen langs gaten. På den måten vil kontorene fungere som en støyskjerm for bakenforliggende bebyggelse og uterom.

Den eksisterende grønnforbindelsen har et stort potensiale til å videreføres og forsterkes. Det er i dag et sterkt grøntdrag i retning nord-sør på begge sider av Karmsundgata. Ved å knytte disse grøntdragene sammen ved en ny grønnforbindelse i øst- vest, vil de eksisterende grøntområdene bli mer tilgjengelige.

I designet er det fokus på at området skal fungere for de myke trafikantene. Det skal være mulig å kjøre bil inne på området [shared space], men fotgjengere og syklistene prioriteres høyest.

Tilslutt er et av prinsippene å redusere barrieren mellom inne og ute ved å ha åpne fasader med mye glass. På den måten glir inne og ute over i ett.

I bydelssenteret skal det tilrettelegges for disse innvendige funksjonene:

- Dagligvarebutikk
- Bowling
- Kafé
- Kebabrestaurant
- Treningscenter

For utvendige aktiviteter skal det tilrettelegges for:

- Lek i fri natur
- Torghandel
- Spill
- Sansehage
- Kafé
- Utetrening

INNLEDNING - DESIGN

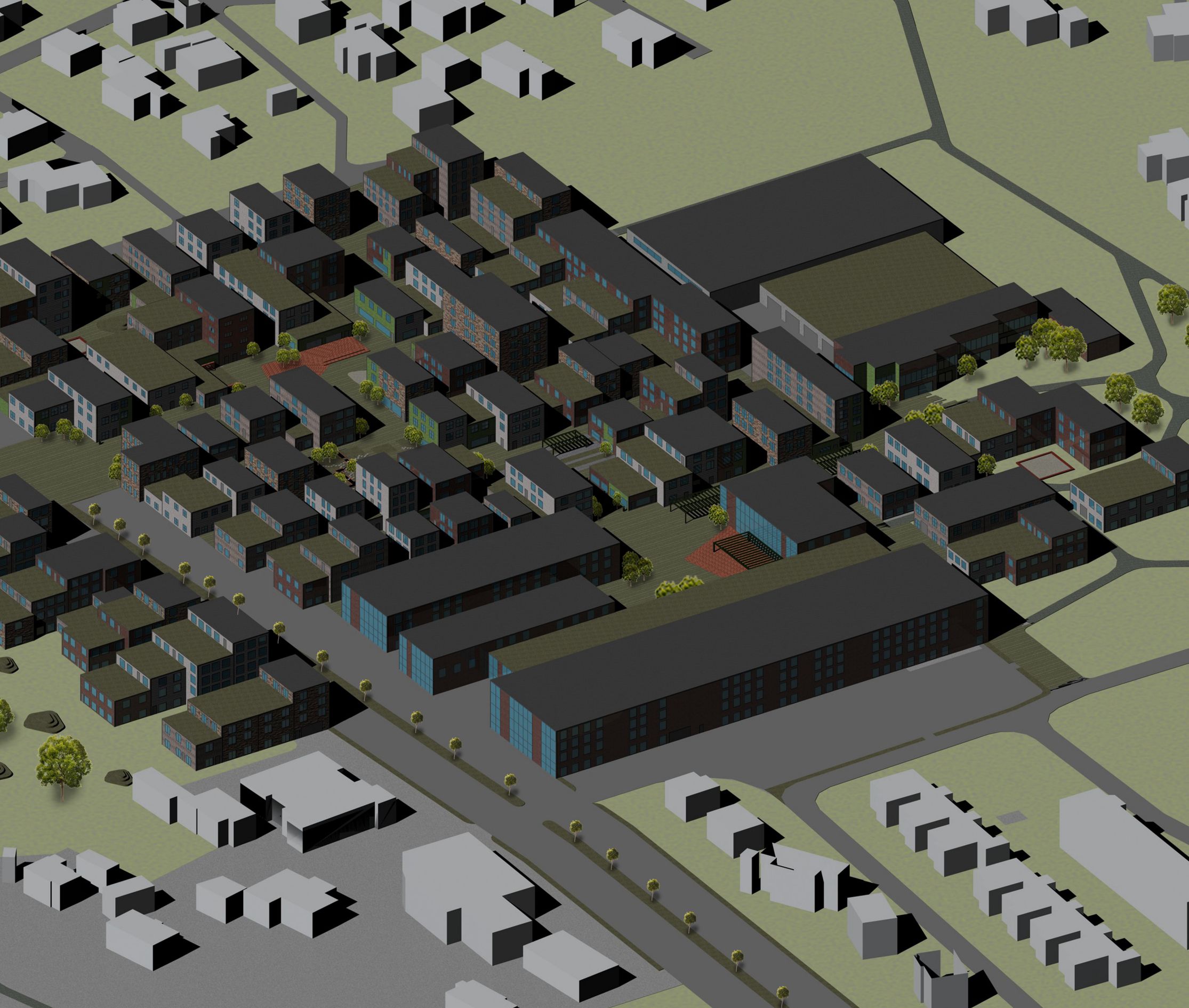
I dette kapitlet vil det fokuseres på hvordan opplevelsen av bydelscenteret er. Opplevelsen av de sosiale aktivitetene vil stå i fokus, både når det gjelder opplevelsen for de som beveger seg gjennom området og for de som tar aktiv del i aktivitetene.

Den sosiale friksjonen oppstår når en forflytning mellom to punkter ikke skjer like effektivt som en hadde håpet, på grunn av opplevelsen av andre mennesker. Oppmerksomheten fra den gående styres mot aktivitetene og de menneskene som tar del i disse. Den sosiale interaksjonen oppstår når to mennesker reagerer på hverandre og endrer atferd på grunn av den andres nærvær.

Illustrasjonene vil vektlegge bydelscenterets hovedforbindelse ved hjelp av plantegning, snitt- og perspektivtegninger.

Ill. 41: Oversiktsbilde over Hemmingstad bydelscenter retning nord

AKTIVITETER I HOVEDFORBINDELSEN

Langs hovedforbindelsen er det tilrettelagt for ulike typer aktiviteter som skal invitere til at den sosiale friksjonen oppstår. Disse type aktivitetene baserer seg som nevnt på en speiling av hverdagsfunksjonene, i tillegg til at det tilrettelegges for andre type aktiviteter.

Illustrasjonen til høyre viser en skematisk oversikt over hvordan og hvilke aktiviteter som er lokalisert hvor i bydelscenteret.

❶ Friområde med sittemuligheter i kuppert terreng tilbyr lek for de minste på dagtid, samtidig som ungdom har et sted hvor de kan trekke seg unna på kveldstid. Store trær med klatremuligheter og taulek vil i stor grad invitere til aktivitet og sørge for at området fremstår som attraktivt.

❷ Utenfor dagligvarebutikken Meny er parkeringen flyttet inn i et eget parkeringshus hvor det på taket er tilrettelagt for torghandel og lek. Meny's store og hvite fasade benyttes til lovlig og synlig tagging. Tagging vil i mange tilfeller skape debatt og engasjement, og den åpne plassen foran dagligvarebutikken er derfor tiltenkt som et møtested for beboerne i området, hvor meninger blir belyst og synspunkter diskutert.

❸ Dette området er en spillsoner hvor det er mulighet for å spille forskjellige spill; basket, fotball, boccia, sjakk og andre brettspill. Felles for disse spilltypene er at de krever minst to personer og dermed utgjør de en arena for sosial interaksjon. En bowlinghall er lokalisert i tilknytning til spillsonen.

❹ Det grønne og frodige rommet rommer en sansehage med forskjellige blomster og frukttrær. I tillegg er det vannkanaler som skaper lek både sommer og vinter. Et slik område er spesielt populært for de minste og de eldste, men kan også benyttes til floralære av skolene.

❺ Kaféområdet er et typisk mingleområde hvor det er mulighet for å sitte ute i solen for en kopp kaffe og se på de som går forbi, eller under pergolaen når været tillater det. Nettverkstilgang er en nødvendighet for at kafeen også skal kunne ha en fleksibel bruk.

❻ Kontakten mellom inne og ute er maksimal ved treningssenteret. Her er det store åpne vindusflater som gjør at de som sitter inne på spinningssykkelen skal kunne observere aktivitetene ute, samtidig som det på godværsdager åpnes opp slik at syklene flyttes ut på en scene. Det er også fastmonterte treningsapparater i uterommet. På denne måten vil treningssenteret flytte ut og gi en bedre opplevelse både for de som sykler, samtidig som de som er ute får kontakt med det livet som foregår inne på treningssenteret. Treningssentre er en voksende arena for sosial interaksjon og er derfor en viktig del av bydelscenteret.

❼ Friområdet på østsiden av bydelscenteret tilbyr lek i naturen, hvor det blant annet tilrettelegges for miniorientering blant trær og kuppert terreng.

III. 42: Aktiviteter langs hovedforbindelsen

PLANTEGNING 1:1000

Til høyre vises plantegningen over Hemmingstad bydelssenter i målestokk 1:1000. Totalt består området av 40 800 m² bebygd areal og 97 000 m² bruksareal, noe som utgjør henholdsvis 42 %-BYA og 100 %-BRA av områdets totale areal på 96 600 m².

Tegningen illustrerer hvordan bydelssenteret er strukturert med en øst- vest forbindelsen. Bebyggelsen er strukturert i en nord- sør retning. På denne måte vil bebyggelsens langsida være lokalisert mot vest, som er den ideelle retningen for å oppnå best solforhold.

Karmsundgata har fått en gateutforming hvor det er bebyggelsen som danner gaterommet.

Bebyggelsen varierer mellom en og fem etasjer. Den høyeste bebyggelsen er lokalisert slik at den ikke kaster skygge på hovedforbindelsen.

 Floorscape hovedforbindelse

 Bygg takterasse

 Bygg

 Floorscape bydelssenter uten hovedforbindelsen

 Treplattung

 Gress i hovedforbindelsen

 Vann

 Sand

 Kunstig terreng

 Pergola

 Busskur

 Midtrabatt/gress

 Veg

 Sykkelfelt

 Fortau

 Gangveg

 Landskap kontekst

PLANTEGNING 1:1000

MATERIALBRUK OG MØBLERING

I plantegningen kommer det ikke klart frem hvilke materialer og type møbler som brukes. Når det gjelder materialbruken på bygningene er denne preget av naturlige materialer som trekledning, stein og gress. Gressfasadene er lokalisert langs hovedforbindelsen og er med på å underbygge følelsen av en grønn hovedforbindelse. Teglsteinen er et bevisst materialvalg for å bygge videre på den eksisterende bebyggelsen.

Hvitmalt tre, ubehandlet trekledning og naturstein er materialer som er benyttet for å skape et område med naturlige og variert materialbruk.

Floorscapen er en kombinasjon av brostein med et grønnskjær i og stein med gress i mellom. Dette vil bidra til å gi en grønn følelse i hovedforbindelsen også på grå høstdager.

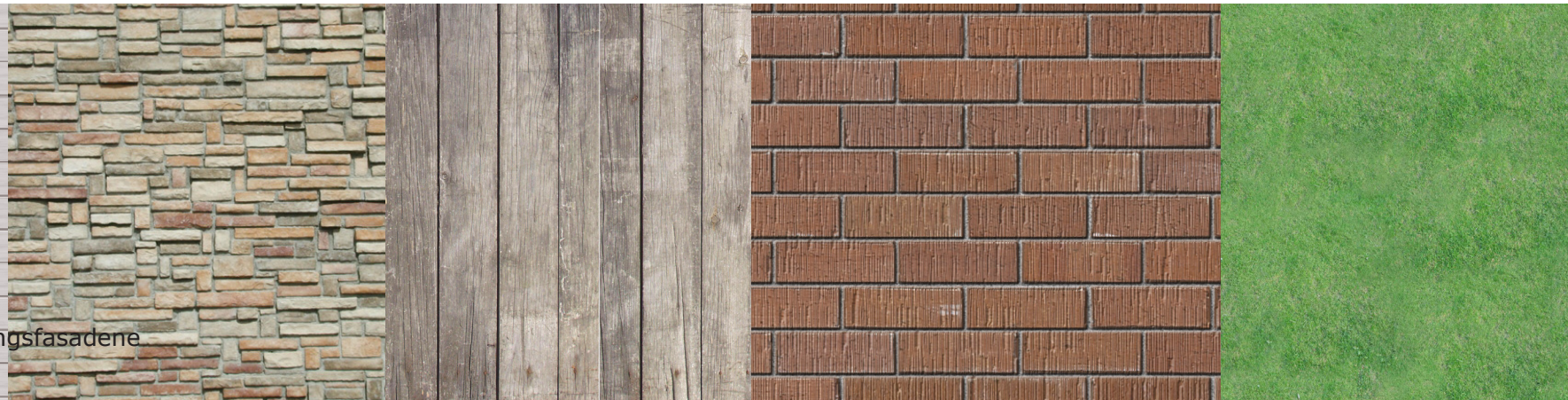
Når det gjelder møbleringen er det benyttet benker fra den danske kunstneren Jeppe Hein. Hein er kjent for å lage benker som også fungerer som urbane installasjoner. Hans prosjekt "Modified Social Benches" er ulike benker som er noe mer enn bare en sitteplass [Line Marie Bruun Jespersen 2011:59]. Ved å benytte disse benkene i designet vil det invitere til sosial interaksjon bare ved å bruke benkene. For eksempel viser illustrasjon 45 en benketype som virkelig understreker det sosiale. Her er brukerne av benken vendt mot hverandre slik at den en samtale enkelt kan oppnås.

Ill. 45: En av Jeppe Heins Modified Social Benches.

Ill. 46: Grønn brosteinsmateriale i hovedforbindelsen

Ill. 44: Materialbruk på bygningsfasadene

SNITT NORD - SØR

Snittet er tatt gjennom hovedforbindelsen og viser de forskjellige aktivitetene som finner sted her. Illustrasjonene under snittet er ment for å gi en følelse av stedet, samtidig som de representerer elementer og aktiviteter som finnes på de ulike stedene.

Hovedforbindelsen inneholder både ulike aktiviteter, men det legges også vekt på at den skal oppleves som en grønn forbindelse for å knytte sammen de grønne friarealene på øst- og vestsiden av Karmsundgata. De grønne fasadene er med på å understreke dette.

Ill. 48: Snittindikator

SPILLSONE

Ill. 49: Elementer som inngår i spillsonen

SANSEHAGE

Ill. 50: Sansehage og vannlek

Ill. 51: pergola

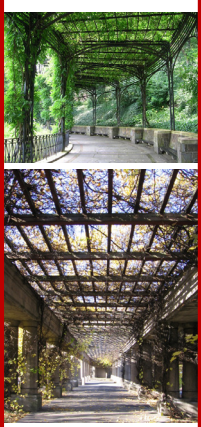
III. 47: SNITT NORD- SØR 1:500

KAFÉ

Kafé med a

PERGOLA

III. 52: Grønn forbindelse

TRENING

III. 53: Treningsmuligheter ute med apparater

ANALYSE

KONSEPT

DESIGN

KONKLUSJON

SNITT ØST - VEST

Snittet er tatt i en øst- vest retning hvor den går gjennom Karmsundgata og den nordre delen av hovedforbindelsen.

Illustrasjonen fokuserer på de forskjellige byrommene som befinner seg i dette området, og opplevelsen og elementene som disse rommene består av.

Noen av illustrasjonene vil være de samme som fra snitt nord- sør av den grunn at de samme områdene er snittet flere ganger.

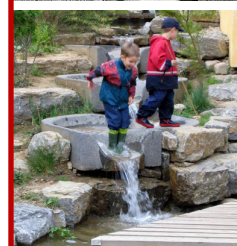
Ill. 55: Snittindikator

SPILLSONE

Ill. 56: Elementer som inngår i spillsonen

SANSEHAGE

Ill. 57: Sansehage og vannlek

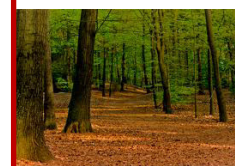

KARMSUNDGATA

III. 58: Opplevelsen og materialbruken i krysset ved Karmsundgata

FRIOMRÅDE

III. 59: Friområde vest

III. 54: SNITT ØST - VEST 1:500

PERSPEKTIV MOT FRIOMRÅDE

Illustrasjonen under viser et perspektiv mot friområdet i sør. Dette området er et sted for lek, spesielt for de minste, da området er lokalisert i nærheten av boliger. Forbindelsen til ungdomsskolen går gjennom her og øker muligheten for at det skal oppstå sosial interaksjon.

III. 60: Orienteringspunkt

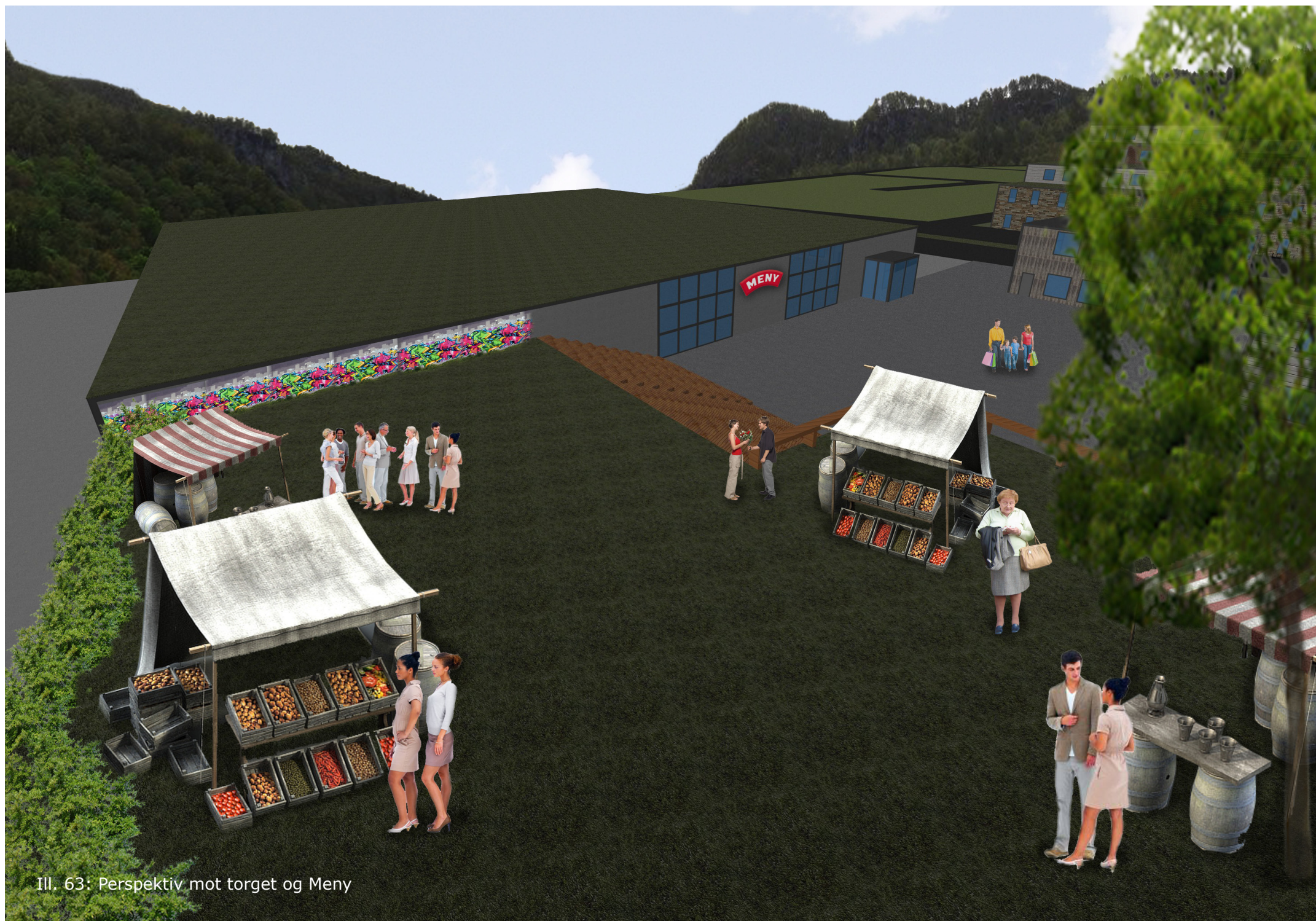

III. 61: Perspektiv mot friområdet i sør

PERSPEKTIV - TORG OG DAGLIGVAREBUTIKK

Under vises et perspektiv mot torget og dagligvarebutikken Meny. Området oppe på taket til parkeringshuset benyttes til torghandel og utveksling av meninger og synspunkter.

Ill. 62: Orienteringspunkt

Ill. 63: Perspektiv mot torget og Meny

PERSPEKTIV - SPILLSONE

Spillsonen under ses i retning mot Karmsundgata i vest. Spillsonen har forskjellige spillmuligheter som boccia, basketball, sjakk og andre brettspill. Spillsonen innbyr til sosial interaksjon ved at alle spilltypene krever to eller flere personer for å gjennomføre.

III. 64: Orienteringspunkt

III. 65: Perspektiv mot spillsonen

PERSPEKTIV - SANSEHAGE

Sansehagen er et frodig område med ulike blomster- og plantearter. Her er det også vannkanaler som innbyr til lek og rekreasjon for unge og eldre. Sansehagen benyttes også av skolene i naturfagstimene.

III. 66: Orienteringspunkt

III. 67: Perspektiv mot sansehagen

PERSPEKTIV - KAFÉ

Kaféområdet tilbyr sitteplasser både inne og ute. Ute er det også mulighet for å sitte under pergolaen som på sommerstid skygger for sola og på regnfylte dager stopper regnet. Kaféområdet tilbyr også trådløst internett som gjør området mer attraktivt.

III. 68: Orienteringspunkt

III. 69: Perspektiv mot kafeen

PERSPEKTIV - TRENING

Treningsområdet er i tilknytning til et innendørs treningscenter. Dette området benyttes til utvendig trening med apparater som kan benyttes av alle. På fine dager åpnes dørene til treningscenteret og spinningtimene finner sted på scenen under pergolaen.

III. 70: Orienteringspunkt

III. 71: Perspektiv mot treningsområdet

PERSPEKTIV - GRØNNFORBINDELSE

Grønnforbindelsen er grønn av flere årsaker. Først og fremst fordi det er tilrettelagt med helårsgrønn pergola som gir ly for regnet og mye grønn beplantning. I tillegg er det et belegg langs hovedforbindelsen som er gitt en grønnfarge som forsterker opplevelsen av den grønne forbindelsen.

III. 72: Orienteringspunkt

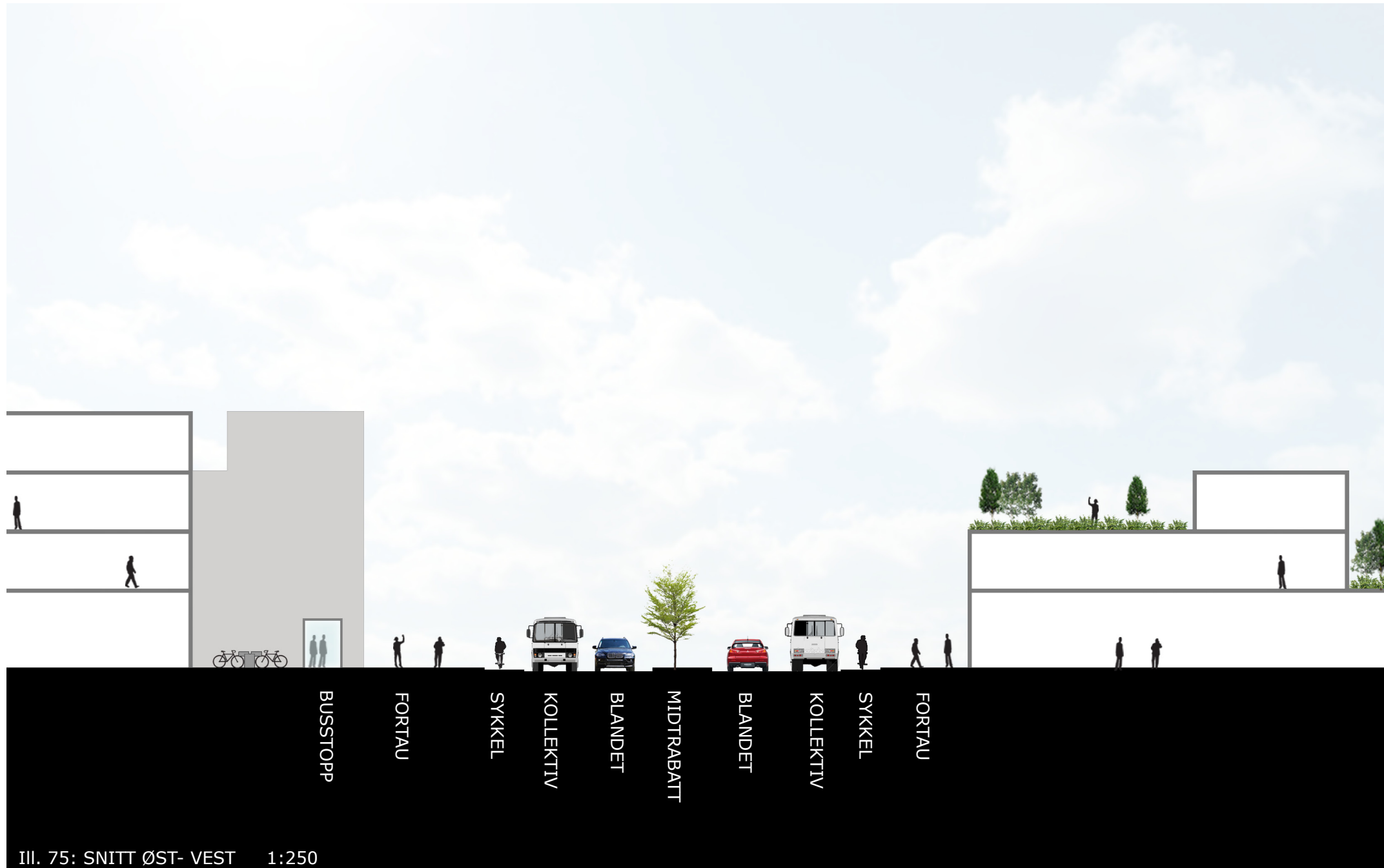
III. 73: Perspektiv mot grønnforbindelsen

KARMSUNDGATA

Snittet viser hvordan Karmsundgata er transformert om til en gate ved hjelp av bygningsvolumet som danner gaterommet. Det er lagt opp til en grønn midtrabatt med firefelts veg hvor det ene feltet brukes til kollektivtrafikk. Ellers er det tilrettelagt for sykkelfelt og godt med fortausplass på hver side av gaten.

III. 74: Snittlinje

III. 75: SNITT ØST- VEST 1:250

BYGNINGSPROGRAM

Hemmingstad bydelssenter består av både bolig, kontorer og næring/butikker. Denne sammensetningen gjør at bydelssenteret består av såkalt mixed use, og som ses som en positiv funksjonsmiks i forhold til å oppnå mest mulig gateliv.

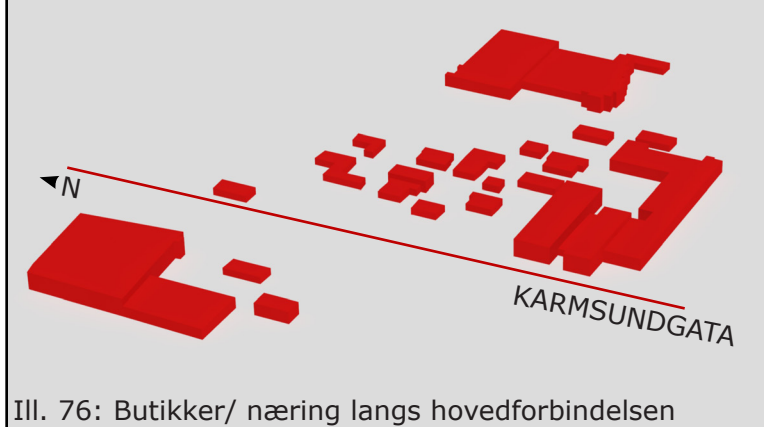
Lokaliseringen av næringsarealer og butikker er i tilknytning til hovedforbindelsen hvor de forskjellige aktivitetene finner sted. Ved å tilrettelegge for butikker langs denne forbindelsen vil det bidra til å gjøre gaterommet mer attraktivt og levende, da butikker ofte er en faktor som genererer liv. For å unngå at bydelssenteret fremstår som en konkurrent til sentrumshandelen er butikkarealene kun lagt til første etasje og langs hovedforbindelsen.

Karmsundgata som går gjennom bydelssenteret er en gate med mye støy. For å sikre gode boarealer og oppholdsarealer er det lokalisert kontorarealer langs Karmsundgata. På den måten vil kontorarealene fungere som støyskjermer for bakenforliggende bebyggelse og utearealer.

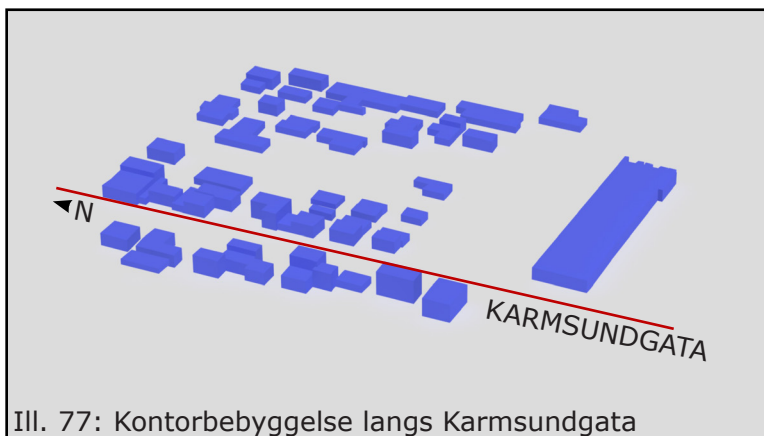
Boligene er lokalisert i hele bydelssenteret, men i de øvre etasjene hvor det i samme bebyggelse også inngår andre funksjoner. Dette er for å sikre gode sikt- og solforhold. Lengst øst og vest er det ren boligbebyggelse. Grunnen til dette er å skape en jevn overgang til den omkringliggende boligbebyggelsen, samtidig som det er med å konsentrere bydelssenteret rundt hovedforbindelsen. Det er tilrettelagt for omtrent 400 boliger med et gjennomsnittsareal på 100 m² per bolig.

Parkeringsarealene er tiltenkt i første etasje/ under bakkenivå i tilknytning til enkelte bygg. Denne løsningen vil gi minimalt med overflateparkering og dermed bedre utnyttelse av området. Parkeringsbygget ved Meny og mellom brannstasjonen og legevakten er registret som næringsarealer.

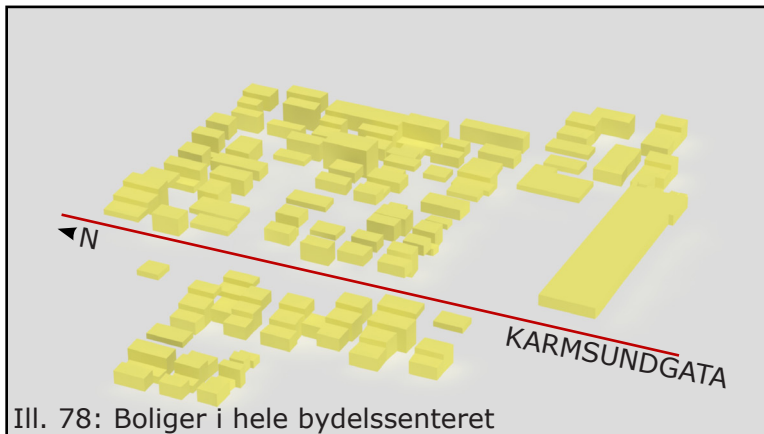
Illustrasjonen til høyre viser en oversikt over hvor de forskjellige hverdagsaktivitetene er lokalisert. I tillegg viser oversikten brannstasjonen og legevakten. Denne illustrasjonen viser ikke alle næringsarealene, men de som er gitt en konkret bruk.

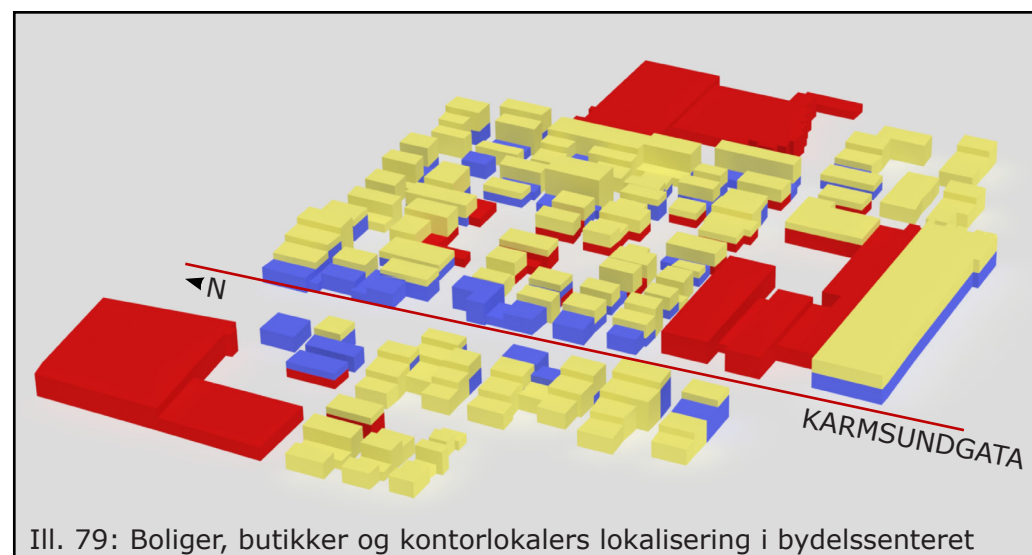
Ill. 76: Butikker/ næring langs hovedforbindelsen

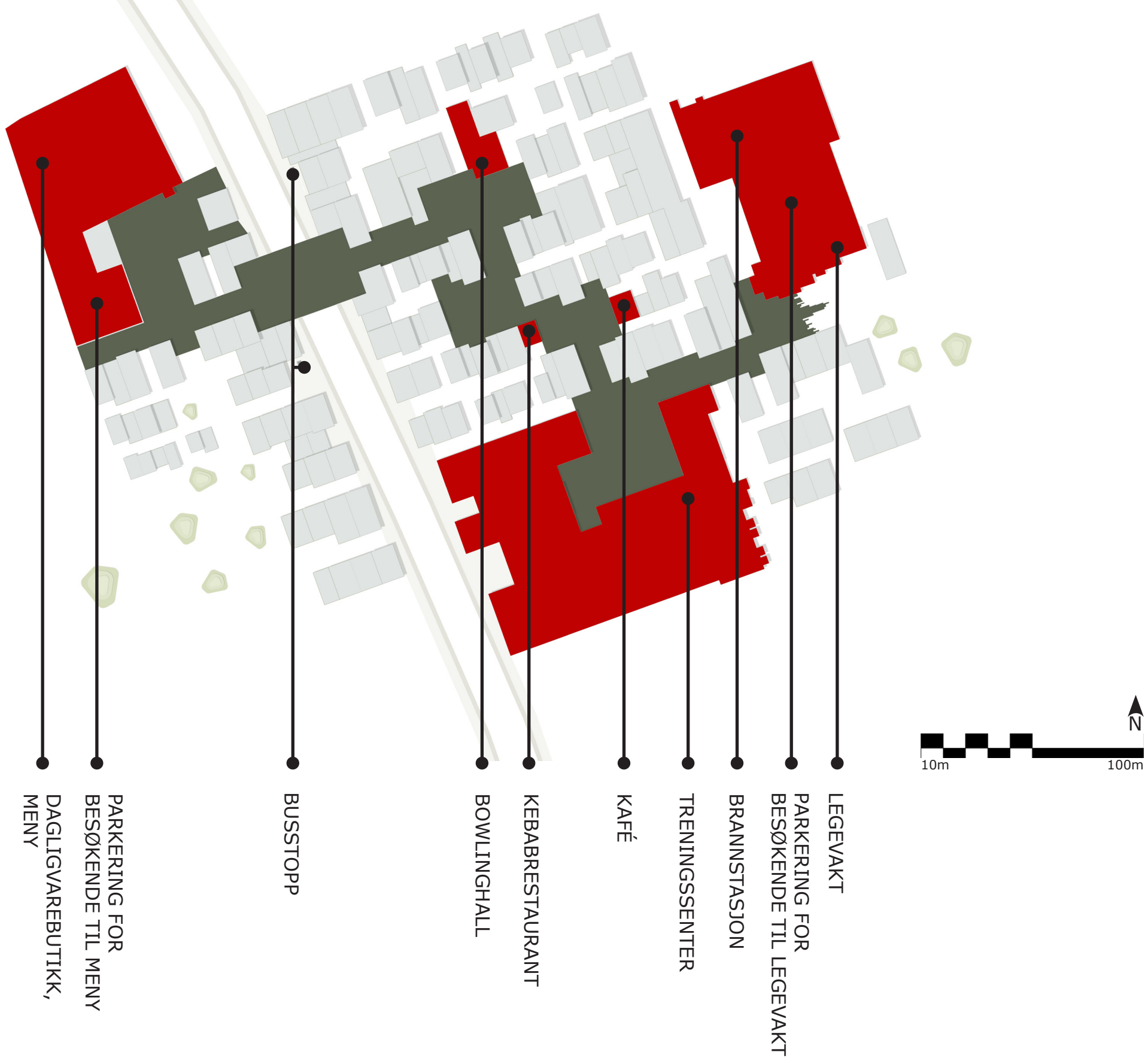
Ill. 77: Kontorbebyggelse langs Karmsundgata

Ill. 78: Boliger i hele bydelssenteret

Ill. 79: Boliger, butikker og kontorlokalers lokalisering i bydelssenteret

DAGLIGVAREBUTIKK,
MENY

PARKERING FOR
BESØKENDE TIL MENY

BUSSTOPP

BOWLINGHALL

KEBABRESTAURANT

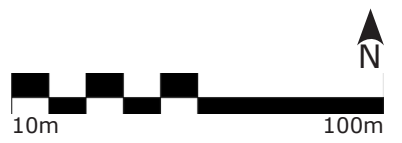
KAFÉ

TRENINGSSENTER

BRANNSTASJON

PARKERING FOR
BESØKENDE TIL LEGEVAKT

LEGEVAKT

III. 80: Hverdagsfunksjonenes lokalisering langs hovedforbindelsen

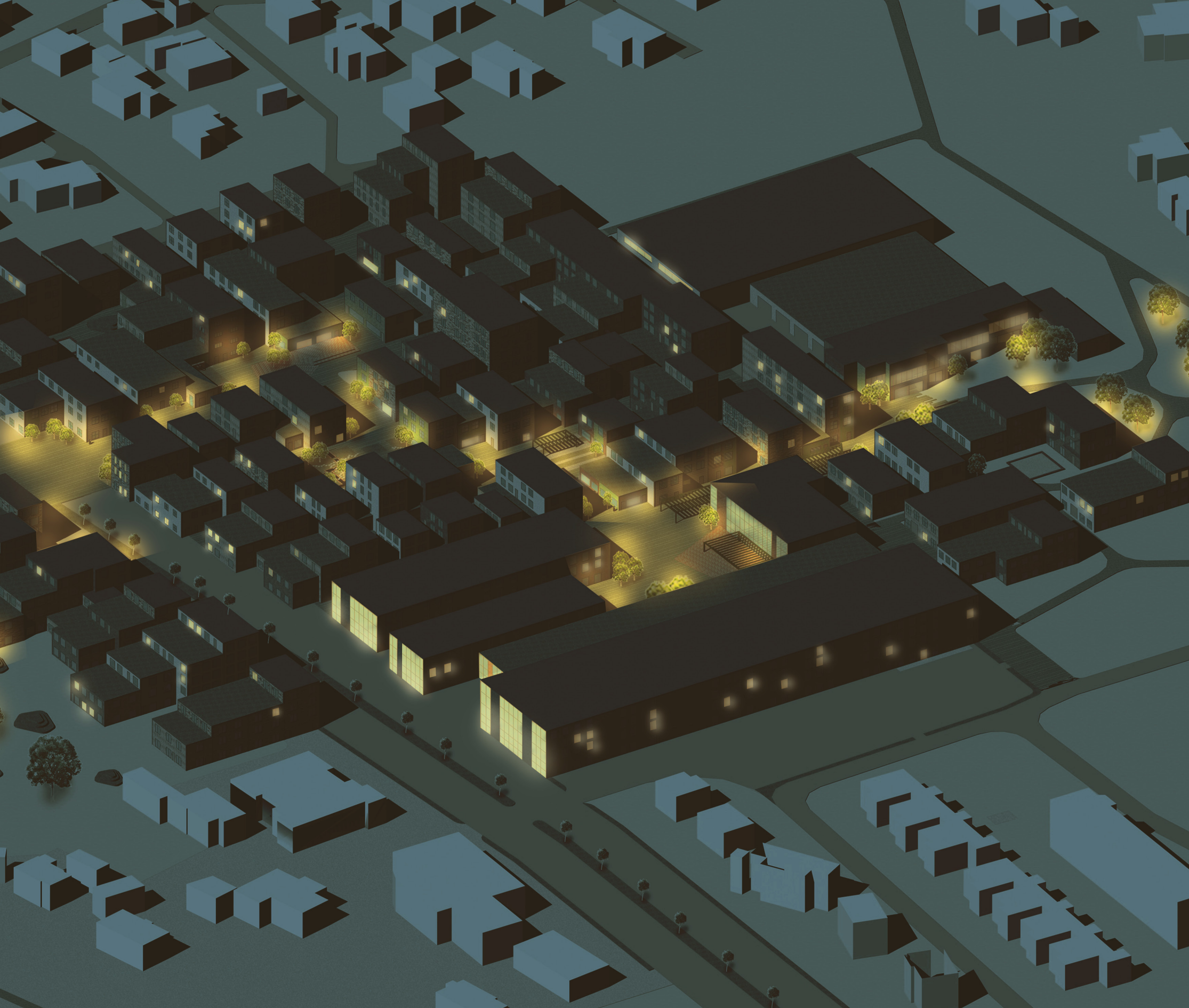
HEMMINGSTAD BY NIGHT

Om natten fremstår hovedforbindelsen i bydelssenteret som et lysende oppholdssted. God belysning er essensielt for at bydelssenteret skal oppleves trygt og attraktivt til alle døgnet tider.

Hovedforbindelsen blir ekstra tydelig om kvelden når lyset kommer på.

Ill. 81: Nattbilde av Hemmingstad bydelssenter

KONKLUSJON

I dag fremstår Hemmingstad bydelssenter som et område med arealkrevende virksomhet som på ingen måte tilrettelegger for gode møtesteder. Biltrafikken i området er dominerende og møtesteder er det få og ingen av. Å bevege seg til fots i bydelssenteret oppleves som et hinder da det stort sett er mye trafikk og store overflateparkeringer som er prioritert.

Oppgaven viser et redesign av Hemmingstad bydelssenter hvor fokuset er på sosial friksjon og effektive forbindelser.

Designet viser en grønn hovedforbindelse som knytter bydelssenteret sammen i en øst- vest forbindelse. Det er denne hovedforbindelsen som er det viktigste grepet i designet. Hovedforbindelsen er både en effektiv forbindelse til andre områder og et aktivitetsområde.

Grepet med å benytte en hovedforbindelse understreker bydelssenterets funksjon som en node i byen. Denne hovedforbindelsen åpner og tilgjengeliggjør andre områder og funksjoner som brukes i hverdagen.

Det er tilrettelagt for forskjellige aktiviteter i hovedforbindelsen som alle, uavhengig av alder, finner interessante. Disse aktivitetene er hentet fra analysen om hvilke behov og ønsker de forskjellige aldersgruppene har, kombinert med aktiviteter som inviterer til sosial interaksjon.

Målet med oppgaven er oppnådd i den grad at det er tilrettelagt for steder og aktiviteter der naboer kan møtes. Dette er som nevnt oppnådd ved å kombinere aktiviteter og hverdagsbehov i samme forbindelse. Selv om målet med oppgaven er nådd er det ingen garanti for at mennesker vil ta del i aktivitetene. Det er heller ikke meningen å tvinge noen til å benytte aktivitetene, men å tilrettelegge slik at de fremstår mest mulig attraktive og tilgjengelige.

Bydelssenteret fremstår som en sosial arena hvor naboer møtes, enten det er avtalte møter på kafeen eller tilfeldige møter på vei til dagligvarebutikken.

For å oppnå en maksimal sosial interaksjon er det benyttet

shared space i bydelssenteret. Dette bidrar til en kontakt mellom fotgjenger og sjåfør, og dermed en interaksjon mellom disse. At det er tilrettelagt for mixed use gjør at området fremstår som levende til alle døgnets tider.

Området fremstår bærekraftig i den grad at det er lagt opp til en forholdsvis høy tetthet [10 bol/da] sammenlignet med hva som er vanlig i Haugesund, og at det er lagt opp til bruk av alternative fremkomstmidler. Busstoppene er lokalisert nær hovedforbindelsen for å gjøre de attraktive og tilgjengelige. I tillegg er hovedforbindelsen bred nok til å både sykle, kjøre og gå i.

Minimalt med overflateparkering gjør det vanskeligere å ha bil, og dermed vil bruken av sykkel, gange og buss fremstå mer attraktivt.

Konklusjonen er at Hemmingstad bydelssenter er et godt bydelssenter å tilhøre. Her er det tilrettelagt med gode møtesteder hvor nye bekjentskap stiftes. I tillegg inneholder bydelssenteret de funksjonene som er nødvendige og ønskelige for at hverdagen skal gå rundt.

REFLEKSJON

Etter å ha arbeidet med oppgaven i et helt semester er det flere aktuelle spørsmål som har dukket opp. Det gjelder andre problemstillinger som kunne vært relevante i arbeidet med bydelssenteret, fremgangsmåte og utfordringer i det virkelige livet.

En av de problemstillingene som det kunne vært interessant å sett nærmere på er bydelssenterets struktur og lokalisering i byen. Hemmingstad bydelssenter er lokalisert litt over 1 km utenfor sentrumskjernen og relativt nærme Austmannavegen bydelssenter. I forhold til denne lokaliseringen ville det vært interessant å studert hva en utbygging av Hemmingstad bydelssenter får å bety for Haugesund sentrum. Det kunne også blitt sett i sammenheng med konkurransen mellom Haugesund sentrum og handelsområdet Raglamyr. Denne vinklingen er det ikke gjort rede for i oppgaven, men den er lagt til grunn i problemstillingen ved at den kun tar for seg "hverdaglivets handlinger", og dermed ikke utgjør en handelstrussel for Haugesund sentrum eller Raglamyr.

En annen vinkling kunne vært å sett på størrelse og funksjonsbruk mellom sentrum og bydelssenteret, og dermed laget en mal for arealbruk i bydelssenteret.

Når det gjelder fremgangsmåte og metodebruk er det naturlig å stille seg spørrende om det burde blitt utført en undersøkelse som kunne belyst de forskjellige aldersgruppenes ønsker og behov i det nye bydelssenteret. En slik undersøkelse ville gitt informasjon som kunne blitt testet og etterprøvd. Det er imidlertid ikke det som er poenget med oppgaven. En slik undersøkelse ville ikke nødvendigvis ha vist et annet resultat enn det som kom frem av egen forestilling og uformelle samtaler med aktuelle aldersgrupper. Undersøkelsen har blitt valgt bort av hensyn til tidsbruk, og det faktum at undersøkelsen ikke vil garantere noe bedre resultat enn det som er kommet frem i oppgaven.

I oppgaven har det vært fokusert på å legge tilrette for at myke trafikanter skal kunne ferdes trygt i bydelssenteret. Shared space har bidratt til å skape en interaksjon mellom bilist og gående, samtidig som det har gitt rom for at bilene også skal kunne komme seg frem. Fokuset på bilen og dens

behov har vært begrenset i denne oppgaven. Det kan skape problemer dersom dette designet skal realiseres. Grunnen skyldes at det erfaringsmessig kan være et problem å få igjennom en slik radikal parkeringspolitikk hos politikerne.

Hemmingstad bydelssenter er splittet i to på grunn av Karmsundgata som går igjennom området. Kryssingen av Karmsundgata for gående har derfor vært et diskutert problem. Designet legger opp til et shared space hvor underlaget i krysningen består av et typisk brosteinsmateriale som signaliserer at dette er et område for gående. For at et shared space skal fungere optimalt er det avhengig av en viss balanse mellom antall gående og kjørende. Selv om det er lagt opp til mange boenheter er det likevel grunn til å tro at trafikken i Karmsundgata vil vær høyere enn antall gående. Det er derfor vurdert å tilrettelegge for en lysregulert overgang, hvor fotgjengerne får grønt lys med en gang de trykker. Ved å velge lysregulert overgang forlates prinsippet om shared space, og det ender opp med en mellømløsning. I designet er det valgt å være tro mot shared space konseptet, men det er også vurdert lysregulert kryssløsning for å kompensere for den ujevne fordelingen mellom gående og kjørende.

De valgene som er blitt gjort i løpet av oppgavetiden har blitt nøye vurdert og drøftet, hvor det utfallet som best støtter problemstillingen er valgt.

Ellers har prosessen gått som forventet, foruten noen problemer med importering av filer til ønsket program. Resultatet er at perspektivillustrasjonene ikke ser like realistiske ut som ønsket. De illustrerer likevel poenget; bruken av bydelssenterets aktiviteter.

KILDER

- Bestemmelser og retningslinjer, *Kommuneplan for Haugesund 2005-2020*.
Haugesund kommune 2006.
- Botsfor, Dugnadsrapport for Karmsundgata. 2010
Haugesund kommune
- Freudental-Pedersen, M. 2009
Mobilities in Daily Life : Between Freedom and Unfreedom.
Ashgate Publishing Group
- Fylkesdelplan for areal og transport på Haugalandet.
- Gehl, J. 2010.
Byer for mennesker. Island Press
- Jacobs, J. i Carmona, M., Heath, T., Oc, T. & Tiesdell, S. 2003.
Public Places Urban Spaces. Architectural Press
- Jacobs, J. 1992
The Death and Life of Great American Cities. Vintage
- Jespersen, L. M. B. 2011.
Urbane Installasjoner, PHD afhandling, AD:MT
Aalborg Universitet 2011
- Local Transport Note 1/11, Shared Space. 2011. Department
for Transport. The Stationery Office.
- Lynch, K. i Carmona, M., Heath, T., Oc, T. & Tiesdell, S. 2003.
Public Places Urban Spaces. Architectural Press
- Marottoli et al (1997) i TØI rapport 1179/2011
Eldres mobilitet og velferd - utvikling reisebehov og tiltak.
- Musselwhite og Haddad (2010) i TØI rapport 1179/2011
Eldres mobilitet og velferd - utvikling reisebehov og tiltak.
- Oldenburg, R. i Håvardsholm, M. 2011.
Sammenhenger mellom grønnstruktur, bomiljø og levekår
[Masteroppgave].
- Oldenburg, R. [1989] i Carmona, M. & Tiesdell S. 2007
Urban Design Reader. Architectural Press
- Putnam, D. R. i Larsen, J., Urry, J. & Axhausen, K. 2006
Mobilities, Networks, Geographies. Ashgate Publishing
Company
- Savage, M., Bagnall, G. & Longhurst, B. 2005.
Globalization and belonging. Nottingham Trent University
- Shane, D. G i Jensen, O. B. 2009.
*Flows of Meaning, Cultures of Movements – Urban Mobility as
Meaningful Everyday Life Practice*. Aalborg Universitet
- Slater, P. E. [1971] i Carmona, M. & Tiesdell S. 2007
Urban Design Reader. Architectural Press
- St. meld. nr. 23. 2001 - 2002.
Bedre miljø i byer og tettsteder.
- St. meld. nr. 34. 2006 - 2007.
Norsk klimapolitikk.
- Transportøkonomisk Institutt 2000.
Trafikksikkerhetshåndboken.
- TØI rapport 1130/2011
Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2009 - nøkkelrapport.
- Wellman, B. i Larsen, J., Urry, J. & Axhausen, K. 2006
Mobilities, Networks, Geographies. Ashgate Publishing
Company

ILLUSTRASJONSLISTE

Illustrasjon 1: Egen illustrasjon
Illustrasjon 2: Egen illustrasjon
Illustrasjon 3: Egen illustrasjon
Illustrasjon 4: Egen illustrasjon
Illustrasjon 5: Egen illustrasjon

TEORI

Illustrasjon 6: http://www.ats.org/site/News2?page=NewsArticle&id=7029&security=1141&news_iv_ctrl=1261
Illustrasjon 7: <http://www.unlockourminds.com/2010/12/knocking-on-a-strangers-door/>
Illustrasjon 8: <http://notreallyworking.wordpress.com/tag/cell-phones-in-films/>
Illustrasjon 9: <http://www.tradus.in/mobiles-accessories/gsm-phones/apple-iphone-3gs-8gb-mobile-phone-airtel>

Illustrasjon 10: Egen illustrasjon

Illustrasjon 11: <http://salineaudiology.com/2998-visit-saline-audiology-today/young-people-talking-on-stairs/>
Illustrasjon 12: http://www.palgrave-journals.com/udi/journal/v13/n2/fig_tab/udi200813f4.html
Illustrasjon 13: http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/md/Veiledninger_og_brosjyrer/2006/plan-og-kart-etter-plan-og-bygningsloven/28/0503-Formal-bestemmelser/44.html?id=450093

Illustrasjon 14: <http://www.djc.com/news/re/12024308.html>
Illustrasjon 15: Egen illustrasjon

ANALYSE

Illustrasjon 16: Egen illustrasjon
Illustrasjon 17: Egen illustrasjon
Illustrasjon 18: Egen illustrasjon
Illustrasjon 19: Kommuneplan kart Søndre bydel/ Skåredalen. Haugesund kommune 2006.

Illustrasjon 20: Egen illustrasjon
Illustrasjon 21: Egen illustrasjon
Illustrasjon 22: Egen illustrasjon
Illustrasjon 23: Egen illustrasjon
Illustrasjon 24: Egen illustrasjon

Illustrasjon 25: Egen illustrasjon
Illustrasjon 26: Egen illustrasjon
Illustrasjon 27: <http://www.bergeiendom.no/14/Produkt.aspx?detalj=1>
Illustrasjon 28: <http://www.bergeiendom.no/27/Produkt.aspx?detalj=>
Illustrasjon 29: <http://www.bergeiendom.no/29/Produkt.aspx?detalj=>
Illustrasjon 30: Egen illustrasjon

Illustrasjon 31: Egen illustrasjon
Illustrasjon 32: Egen illustrasjon
Illustrasjon 33: Egen illustrasjon
Illustrasjon 34: Egen illustrasjon

KONSEPT

Illustrasjon 35: <http://aautar.digital-radiation.com/blog/?m=200802>
Illustrasjon 36: Egen illustrasjon
Illustrasjon 37: Egen illustrasjon
Illustrasjon 38: Egen illustrasjon
Illustrasjon 39: Egen illustrasjon
Illustrasjon 40: Egen illustrasjon

DESIGN

Illustrasjon 41: Egen illustrasjon
Illustrasjon 42: 1. <http://www.sportboom.it/parco-avventura-civenna-bellagio-19834>
2. <http://dt.no/nyheter/continental-market-tilbyr-en-bit-av-europa-pa-bragernes-torg-1.3061478>
3. <http://www.vg.no/reise/artikkel.php?artid=250237>
4. <http://www.123hjemmeside.no/EinstapevollsCollier/22208150>
5. <http://fellowes.fleishmaneuropa.de/Mobiles-Arbeiten-Risiko-fuer-die-Gesundheit/>
6. http://karijaquesson.blogg.no/1298837000__siste_natt_med_gjenge.html
7. <http://freskuke.blogspot.com/>

Illustrasjon 43: Egen illustrasjon
Illustrasjon 44: Illustrasjoner hentet fra UiS database
Illustrasjon 45: <http://www.psfk.com/2012/05/modified-social-park-benches.html>

Illustrasjon 46: Egen illustrasjon
Illustrasjon 47: Egen illustrasjon
Illustrasjon 48: Egen illustrasjon

Illustrasjon 49: 1. <http://www.florianihof-trinkl.at/sport/sport.html>
2. http://www.123rf.com/photo_11407057_group-of-teenagers-playing-street-basketball.html
3. <http://www.columbiamissourian.com/stories/2010/07/19/justin-hull-chess-free-burrito/>

Illustrasjon 50: 1. <http://www.123hjemmeside.no/EinstapevollsCollier/22208150>
2. <http://www.thisislondon.co.uk/news/a-paddling-pool-in-woolwich-by-the-diana-team-6865005.html>
3. <http://www.skoleanlegg.utdanningsdirektoratet.no/id/1593.0>
4. http://www.channel4.com/culture/microsites/B/bigart/about_artists.html

Illustrasjon 51: 1. <http://fellowes.fleishmaneuropa.de/Mobiles-Arbeiten-Risiko-fuer-die-Gesundheit/>
2. <http://www.jamaicacoffee.net/Coffee-Recipes/Hot-Coffee/Cafe-Au-Lait.html>
3. <http://www.visitnorway.com/no/Product/?pid=123697>
4. http://www.screen-house.com/wood_pergola.htm

Illustrasjon 52: 1. <http://www.flickr.com/photos/reston2020/galleries/72157623857474984>
2. <http://hiszp-pol.blog.pl/archiwum/?rok=2010&miesiac=2>

Illustrasjon 53: 1. http://karijaquesson.blogg.no/1298837000_siste_natt_med_gjenge.html
2. <http://www.api-play.org/recordrss-greeno>
3. <http://www.wirralnews.co.uk/environment/sponsors/liverpool-city-council/2009/06/15/get-a-six-park-100252-24499968/>

Illustrasjon 54: Egen illustrasjon

Illustrasjon 55: Egen illustrasjon

Illustrasjon 56: 1. <http://www.florianihof-trinkl.at/sport/sport.html>
2. http://www.123rf.com/photo_11407057_group-of-teenagers-playing-street-basketball.html
3. <http://www.columbiamissourian.com/stories/2010/07/19/justin-hull-chess-free-burrito/>

Illustrasjon 57: 1. <http://www.123hjemmeside.no/EinstapevollsCollier/22208150>
2. <http://www.thisislondon.co.uk/news/a-paddling-pool-in-woolwich-by-the-diana-team-6865005.html>
3. <http://www.skoleanlegg.utdanningsdirektoratet.no/id/1593.0>
4. http://www.channel4.com/culture/microsites/B/bigart/about_artists.html

Illustrasjon 58: 1. <http://www.rudi.net/node/22453>
2. <http://greengrowlawns.com/drivable-grass/>

Illustrasjon 59: 1. <http://billyphenix.wordpress.com/2009/06/17/>
2. <http://www.sportboom.it/parco-avventura-civenna-bellagio-19834>
3. <http://nature.desktopnexus.com/wallpaper/27824/>
4. <http://www.flickr.com/photos/debabratad/4561614028/>

Illustrasjon 60: Egen illustrasjon

Illustrasjon 61: Egen illustrasjon

Illustrasjon 62: Egen illustrasjon

Illustrasjon 63: Egen illustrasjon

Illustrasjon 64: Egen illustrasjon

Illustrasjon 65: Egen illustrasjon

Illustrasjon 66: Egen illustrasjon

Illustrasjon 67: Egen illustrasjon

Illustrasjon 68: Egen illustrasjon

Illustrasjon 69: Egen illustrasjon

Illustrasjon 70: Egen illustrasjon

Illustrasjon 71: Egen illustrasjon

Illustrasjon 72: Egen illustrasjon

Illustrasjon 73: Egen illustrasjon

Illustrasjon 74: Egen illustrasjon

Illustrasjon 75: Egen illustrasjon

Illustrasjon 76: Egen illustrasjon

Illustrasjon 77: Egen illustrasjon

Illustrasjon 78: Egen illustrasjon

Illustrasjon 79: Egen illustrasjon

Illustrasjon 80: Egen illustrasjon

Illustrasjon 81: Egen illustrasjon

